

"El desarrollo no es algo adquirido, algo fijo. Todos los países, todas las sociedades y territorios están en vías de desarrollo. Sólo se puede hablar de él cuando hay acción, cuando las cosas se mueven".

G.Dalla Rosa (1999)

7. PROJECTES ECOTURÍSTICS: POBLACIÓ LOCAL, EMPRESARIS I COMPANYIES ESTRANGERES

7.1. Introducció

Com ja s'ha comentat en el capítol cinquè i concretament a l'apartat 5.4, per desenvolupar correctament l'ecoturisme, s'han de considerar nombroses variables, que van més enllà del simple fet de visitar les àrees silvestres protegides i entre elles cal destacar totes les infraestructures i serveis que el turista utilitza i necessita. Per això, en aquest capítol es plantegen, entre d'altres, els següents objectius:

- 1- Comprovar en mans de qui recau l'oferta dels serveis ecoturístics, com ara l'allotjament i activitats, si en les comunitats locals properes a les àrees protegides, en els empresaris nacionals o en les companyies estrangeres.

Aquesta modalitat pot estimular l'activitat econòmica i el desenvolupament local en àrees rurals properes a àrees protegides; de fet aquesta és la filosofia de l'ecoturisme, pel que també es creu interessant analitzar la capacitat de les comunitats per organitzar-se i administrar de manera autogestionada els serveis turístics. Però com es podrà comprovar en aquest capítol la població no és l'única que intenta implicar-se i participar de l'ecoturisme; hi ha d'altres actors que estan prenent la iniciativa, desenvolupant projectes sota el producte ecoturístic on el principal factor d'atracció és l'oferta d'allotjament i conjuntament amb aquest servei s'ofereixen tot tipus de prestacions, com la restauració i activitats com la visita a les àrees protegides.

L'ecoturisme, tot i que pretén ser una modalitat turística que pensi en la població local i en la seva implicació, es troba en una situació de fort augment de la demanda per la qual cosa molts governs, veient una oportunitat d'augmentar els seus ingressos, estan promovent la inversió i arribada de grans capitals per comprar extensions de terreny on instal·lar la infraestructura hotelera i deixen per als pobladors un paper secundari com a assalariats.

- 2- També es planteja com objectiu principal esbrinar quines característiques tenen aquests serveis que s'oferten com ecoturisme i, concretament, les característiques de l'oferta d'allotjament, ja que és el servei que acapara tota la resta, com ara la restauració, el transport, les activitats recreatives, etc. i capta en la majoria dels casos al turista.

Com bé diu Iniesta (1999), "l'allotjament és el component de l'oferta turística més important, però les tipologies d'allotjament varien sensiblement d'uns segments turístics a altres i de forma a vegades radical entre destins i en el cas de l'ecoturisme no és una excepció".

La qüestió és però, que com tot el que envolta a la modalitat de l'ecoturisme, les característiques que haurien de tenir els allotjaments ecoturístics han estat poc analitzades. Això no vol dir que no s'hagi debatut el tema en qüestió, ja que a nivell internacional la Sociedad Internacional de Ecoturismo ha organitzat diferents actes, com el que va tenir lloc el 1993 a Maho Bay (Illes Verges nord americanes) titulat *Ecoalojamientos o ecolodges*, o el que es va celebrar a Puntarenas (Costa Rica).

El mateix autor, Iniesta (1999), citat anteriorment, quan es refereix a les instal·lacions ecoturístiques parla de que aquestes han de ser de "baixa intensitat" i alta qualitat" com termes o conceptes lligats al veritable concepte d'ecoturisme, però amb aquestes dues característiques no n'hi ha prou. L'arquitecte Andersen assenyala que les instal·lacions destinades a l'ecoturisme han de ser una finestra al món natural i un vehicle de pedagogia social en el camp ambiental. El disseny físic ha d'aconseguir comoditat en un marc de baix impacte ambiental, etc. Altres autors que si han de ser netes i senzilles, etc. En aquest capítol s'intentarà analitzar les característiques de l'oferta d'allotjament ecoturístic de la regió a partir dels següents quatre factors:

- 1- Ubicació. L'emplaçament i la selecció dels llocs òptims per instal·lar les construccions d'allotjament, sempre ha estat un aspecte molt discutit en qualsevol pla de desenvolupament, però en el cas de l'ecoturisme, segons Marchena (1993a), aquesta selecció té un caràcter especial perquè hi juguen un paper molt important la distribució, la qualitat dels recursos naturals i el valor estètic de l'entorn. En aquest capítol es creu interessant comprovar i constatar que les majories de les instal·lacions d'allotjament dites ecoturístiques es troben en zones de gran atractiu natural, pròximes a àrees protegides o, fins i tot, en l'interior d'aquestes.
- 2- Tipus i dissenys. La PNUMA va elaborar conjuntament amb IHEI (*International Hotel Environment Initiative*) i IHA (*The International Hotel Association*), una guia de recomanacions a diferents nivells, recollides en el *Environmental Action Pack for Hotels* que poden servir per apropar-nos i perfilar les característiques dels allotjaments ecoturístics i entre les principals es destaquen:
 - a) La planta turística: referint-se a una integració arquitectònica i ambiental, incorporar tipologies locals i tradicionals, fer servir materials locals de baix impacte, qualitat estètica i ecològica dels jardins, fer servir espècies locals de baix consum a entorns immediats al centre, etc.

Gardner, recentment ha elaborat una proposta de quins tipus de construccions i edificis es poden fer servir com instal·lacions ecoturístiques. Com es pot comprovar en el quadre següent, l'autor s'ha basat per elaborar aquest llistat amb una sèrie de criteris com: màxima

integració amb l'entorn natural, rentabilització, baix impacte, baix cost i limitada capacitat.

Quadre 7.1: Proposta de tipologia de construccions i edificis per l'ecoturisme

Construccions populars	Edificis històrics de diferents estils arquitectònics	Estructures contemporànies	Estructures de baix impacte i transportables
Indígenes Coves Vaixells-casa Cases en els arbres Tendes índies Cases de fusta	Colonial Militar Religiós Industrial	Fibra de vidre Totxana Tendes rígides Estructures inflables.	Tendes rígides Tendes desmuntables Cabanes elevades Hamaques a l'aire lliure

Font: Gardner (2001)

A part de les possibles construccions i tipus d'instal·lacions que poden ser utilitzades com allotjament ecoturístic, cal introduir una nova polèmica i és el nombre indeterminat de modalitats d'allotjament que actualment es fan servir: *ecolodge*, *lodge*, *alberg*, *cabanes*, *resort* ecològic, *ecoresort*, etc. i que també serà un tema a analitzar en aquest capítol, sobretot pel que fa a la manca de planificació i regulació d'aquests allotjaments a nivell nacional.

En els diferents països de l'àrea d'estudi no es contempla, per norma general, cap regulació dels tipus d'allotjament ecoturístic i les seves característiques pertinents; és a dir, es pot afirmar que és quasi bé inexistent, això, però, no vol dir que no sigui un tema que cal debatre o introduir en la planificació de l'ecoturisme a nivell nacional. Les dues propostes que fan referència sobre el tema en qüestió són de Panamà i de la República Dominicana. De fet són els únics documents institucionals on es fa referència al tipus d'instal·lació ecoturística i les seves característiques.

En el cas de Panamà, segons el *Plan Maestro 1993-2002*¹, on es detalla el tipus d'activitat turística que cal desenvolupar segons els recursos turístics de la zona i amb quin tipus d'infraestructura turística, referint-se a l'allotjament cal dotar a l'àrea, és fa referència explícitament a diferents tipus de construccions amb unes característiques molt ben definides i en cada cas, es proposen que siguin dutes a terme per la iniciativa privada, sense precisar més. Una de les propostes per part de l'Institut

¹ Font: www.mcx.es/turismo/infopais/panama/Panamama.htm

Panameño és la implantació de tres *Aldeas Ecológicas*, una al Parc Internacional Amistad i les dues restants al Parc Nacional Darien, el que no queda prou clar és si aquestes construccions estarien a l'interior o als afores de les àrees protegides, però tot fa pensar que en l'interior, això és el que es desprèn de les explicacions. Les aldees es defineixen com un conjunt de cabanyes construïdes en forma de poble amb una capacitat de 150 persones, que actuaria com centre de distribució i on es traçarien xarxes de senders enllaçats que només es podrien recórrer sota la vigilància dels guardaparcs. L'estratègia de concentrar els turistes en aldees, té dues avantatges segons l'IPAT: la primera és comercial, perquè a l'augmentar la qualitat de l'allotjament i els serveis les tarifes creixeran visiblement. Els preus a les aldees serien entre cinc o sis vegades més cars que en altres centres turístics tradicionals propers, i segona perquè al tenir els turistes concentrats és fàcil programar i vigilar els seus desplaçaments i controlar la seva conducta de manera que s'ajustin a les normes de capacitat de càrrega que s'estableixin en cada cas.

Els altres projectes que es proposen en el Pla, no estan tan ben definits. Es proposa la construcció, també per part de la iniciativa privada, de cabanyes, per una capacitat de 20 persones, a Salt Creek, Parc Nacional de Bastimentos i en el Parc Nacional Soberanía es preveu oferir allotjament ecoturístic per una capacitat de 100 persones, sense concretar més.

En el cas de la República Dominicana, el Departamento de Ecoturismo y Medio Ambiente del SECTUR, proposa, com es pot comprovar en el quadre 7.2, quatre categories d'allotjament ecoturístic a saber: *ecolodge*, *albergue ecoturístico*, *resort ecoturístico* i *Hotel botón verde*. Les característiques de les dues primeres, l'*ecolodge* i l'*albergue ecoturístico* s'ajusten més a la filosofia de l'ecoturisme, pel que fa a la localització ja que es troben en les proximitats de les àrees protegides i als criteris de planta turística fins ara mencionats, sobre tot pel que a tipus de construcció, capacitat, integració amb l'entorn, etc. Les altres dues, el *resort* i l'*Hotel botón verde*, serien modalitats d'allotjament turístic més obertes pel que fa a segments de demanda i que es podien identificar i relacionar més fàcilment amb altres modalitats turístiques, amb la única diferència que per ser considerades ecoturístiques han d'incorporar la gestió ambiental i integrar a les comunitats locals properes, requisits però que totes han de complir.

Quadre 7.2: Proposta de categorització de les empreses d'allotjament ecoturístiques de la República Dominicana (Dep. de Ecoturismo y Medio Ambiente de la Sector)

Tipus d'allotjament	Localització	Característiques	Gestió ambiental	Comunitats locals
<i>Ecolodge</i>	Interior del territori: boscos, zones d'amortiment dels parcs nacionals i altres àrees equivalents.	<ul style="list-style-type: none"> • Construcció típica amb materials de la zona, d'acord amb les característiques climàtiques de cada zona. En el cas de la República Dominicana existeixen quatre micro climes i cadascun es caracteritza per uns materials típics. Exemple: <i>palma cana</i> o <i>tejamaní</i> en el clima sec estepari, fusta encerada en les zones de clima humit i de sabana, etc. • Baixa densitat (inferior a trenta places per ha.) • Quatre habitacions. • S'han d'ajustar als estàndards internacionals de les empreses turístiques d'allotjament. 	<ul style="list-style-type: none"> • Respectuosos amb el medi (reciclatge de residus i aigua, energia solar, etc.) • Sistema d'economia de l'aigua i l'energia. • Vegetació exuberant amb espècies natives i preferiblement endèmiques. 	
<i>Albergue ecoturístico</i>	-	<ul style="list-style-type: none"> • Harmonia arquitectònica amb l'entorn • Habitacions col·lectives • Preus adequats a turistes de baixos ingressos com estudiants. 		<ul style="list-style-type: none"> • Integració de les comunitats locals.
<i>Resort Ecoturístic</i>	Platja, ciutat i camp	<ul style="list-style-type: none"> • Es diferencia del <i>resort</i> tradicional amb l'ús de materials locals. • Destinat a l'allotjament i a gran diversitat d'activitats recreatives i de salut (SPA) • S'han d'ajustar als estàndards internacionals de les empreses turístiques d'allotjament. 	<ul style="list-style-type: none"> • Política de reducció del consum d'aigua, reciclatge de residus i aigua. • Desenvolupament d'agricultura orgànica pel consum dels turistes. • Vegetació exuberant amb espècies natives i preferiblement endèmiques. 	<ul style="list-style-type: none"> • Part dels beneficis han d'anar destinats a obres comunitàries.
<i>Hotel botón verde</i>	-	<ul style="list-style-type: none"> • És un hotel o <i>resort</i> tradicional però integra totes les variables ambientals. • S'han d'ajustar als estàndards internacionals de les empreses turístiques d'allotjament. 	<ul style="list-style-type: none"> • Creació de reserves de flora i faunes privades. 	

Font: Elaboració a partir de les dades de www.kiskeya-alternative.org/publica/bolivar/propu.htm

- b) Gestió Hotelera. Com s'ha pogut comprovar amb la proposta de la República Dominicana, un requisit indispensable de les infraestructures ecoturístics és la integració de la gestió ambiental en les instal·lacions ecoturístiques, és a dir, racionalització i estalvi d'energia i aigua, reciclatge de residus, control de sorolls i contaminació visual, control d'afluents i emissions, transports alternatiu, informació i sensibilització als turistes, etc.
- 3- Moltes vegades, però, únicament es té en compte criteris de caràcter arquitectònic o estètic i ecològic, per definir si un projecte és ecoturístic o no, i amb això no n'hi ha prou. Hi ha gent que es pensa que allotjar-se en *lodges*, *bungalows* o cabanes, de fusta i palla, o palmera, amb tot els serveis, sales d'estar, restaurants, bar, amb generadors o sense llum i sense televisió o radio és ecològic i ecoturístic. La qüestió no és considerar únicament allò que es veu a simple vista, sinó aspectes tan poc tinguts en compte com l'impacte socioeconòmic que aquests projectes tenen a la seva regió, si les activitats recreatives que es proposen al turista, per exemple, s'ajusten a les proposades per l'ecoturisme o bé si en aquestes es dona l'oportunitat de participació a la població local.
- 4- Per últim també es creu interessant analitzar, en la mesura del possible, les diferències de preus en relació a les característiques i serveis dels diferents allotjaments considerats ecoturístics.

Segons la investigació efectuada i per facilitar la tasca d'anàlisi s'estudiaran els diferents projectes denominats ecoturístics que s'han dut a terme a la regió en aquests darrers anys i també aquells que s'executaran a curt termini. S'ha d'apuntar, però, que no tenim el testimoni de casos de tots els països estudiats, ja que de El Salvador o de la República Dominicana no s'han trobat referències explícites de projectes ecoturístics.

Per abordar millor l'anàlisi, s'han elaborat quadres on es recull una mostra representativa dels projectes ecoturístics que s'han implantat en els països de la regió d'estudi. En cada quadre s'ha cregut interessant precisar per cada projecte la localització, any de creació si es coneix, tipus d'allotjament, la capacitat, els serveis que ofereix i el preu per persona en habitació doble. Si existeixen tarifes diferents per temporada alta i baixa, també s'ha cregut interessant posar-ho. Tot i que no és poden concretar els mesos que es consideren temporada alta o baixa en termes generals per tota la regió, ja que cada país i fins i tot cada iniciativa turística té la seva pròpia estacionalitat turística.

L'elaboració d'aquests quadres tenen com objectiu principal justificar les diferents tipologies proposades així com establir comparacions i similituds entre elles, per així també facilitar arribar a unes conclusions finals.

Els projectes s'han agrupat en tres grans apartats o grups segons la iniciativa de la tipologia. En el primer apartat es farà referència als projectes locals, en que tindran cabuda els projectes duts a terme per comunitats organitzades en cooperatives o associacions, ja sigui per iniciativa pròpia o impulsada per polítiques nacionals o ONGs. Dins d'aquesta tipologia també es troben casos de comunitats que s'han introduït en l'activitat ecoturística protegint part del seu territori, i per últim també s'analitzaran aquelles comunitats que tot i tenir potencial o iniciativa l'èxit encara no els hi arribat, detectant quins son els principals obstacles que han de vèncer.

En el segon grup s'analitzaran les iniciatives d'empresaris locals, petits i grans, que cada cop són més nombrosos i que han fet de l'ecoturisme una forma de viure i d'obtenir beneficis importants. I finalment s'estudiarà el paper de les inversions estrangeres i no ens referim únicament als polèmics grans projectes de companyies transnacionals, sinó també als prolífics projectes de petits empresaris estrangers que entre les seves activitats proposen la visita àrees protegides properes o pròpies.

Aquesta classificació ens permetrà esbrinar quin és el paper que està tenint actualment la població local en l'activitat ecoturística i quins són els projectes que predominen en el mercat. Així com donar resposta a qüestions com: realment la població té opció de participar de l'activitat ecoturística?. Amb qui ha de competir?. Totes aquestes iniciatives que estan apareixen són realment ecoturisme i compleixen amb la filosofia d'aquest?. A quins objectius i requisits s'han d'ajustar aquests projectes per ser etiquetats com ecoturístics?.

7.2. Paper de la població local en l'activitat ecoturística

Sabem per les estadístiques que durant la dècada dels 90, l'ecoturisme ha crescut entre un 10 i un 15% anual. Segons l'OMT (2002), uns 30 milions de turistes internacionals van gaudir d'unes vacances ecoturístiques l'any 1998 i un 20% dels ingressos generats per turisme en els països en vies de desenvolupament es deuen a l'ecoturisme.

Si es fa un repàs de les estadístiques que es publiquen per països en relació al pes que té l'ecoturisme, se sap que Mèxic espera aconseguir que aquest turisme suposi uns ingressos de 3.786 milions de pesos (quasi 80 mil milions de pessetes) l'any 2000, exclamant-se que sols representa el 60% de l'import que obté Costa Rica.

Segons estadístiques de la Secretaria de Turismo de la República Dominicana, l'oferta ecoturística va desplaçar el 50% dels turistes que van arribar a l'illa². Pel que fa a Cuba, el Ministerio de Turismo s'ha proposat, fins el 2005, un pla de desenvolupament del turisme de naturalesa que farà que el 5% dels viatgers que visitin Cuba ho facin sota aquesta modalitat (Hernández, M; Valdés, M.T., 2001). Però no sabem amb tanta precisió quins canvis es donen en l'estructura social i econòmica de les comunitats properes a les àrees protegides arran d'aquesta gran activitat que s'està desenvolupant que és l'ecoturisme.

Tractar el binomi turisme i comunitats locals, és bastant complex degut a la manca d'informació, suposadament per ser un tema de recent actualitat, tot i que ja se sap que l'ecoturisme requereix la participació i la integració de la comunitat que es troba en les zones de gran valor ecològic, per ajustar-se a la filosofia i objectius que persegueix aquesta modalitat. Tant els administradors de les àrees protegides com les Organitzacions no Governamentals amb fins conservacionistes reconeixen la necessitat i la importància de gestionar aquestes àrees de forma que es tingui en compte a les poblacions locals. Segons Boo (1990), l'ecoturisme és una bona oportunitat per lligar el turisme i la conservació dels recursos naturals en benefici de les comunitats, del país i dels parcs i la UICN indica la necessitat de fer polítiques que promoguin el creixement sostenible de la economia local a partir de la creació d'espais protegits.

Aquesta modalitat del turisme cap a les àrees protegides, com ja s'ha citat en anteriors capítols, pot estimular l'activitat econòmica i el desenvolupament comunal en àrees rurals aïllades que es troben a la perifèria. Si més no sempre que la comunitat i l'àrea protegida mantinguin bones relacions, ja que hi ha casos documentats en que les pressions i els conflictes entre comunitats i administradors impedeixen qualsevol iniciativa, com és el cas de la Reserva Biològica de Carara a Costa Rica o de la Reserva de Ría Lagartos a Mèxic, on les mateixes comunitats veuen la protecció com una prohibició i com un obstacle per les seves economies, afavorint exclusivament aquesta situació de protecció als agents turístics implicats, que generalment són foranis.

Bona part de les àrees protegides on es poden desenvolupar projectes ecoturístics estan habitades per indígenes. Molts d'aquests grups han viscut sempre dels recursos que els envolten. L'establiment d'una àrea protegida pot afectar seriosament la supervivència de la població al restringir l'accés als recursos que són

² Font: www.une.edu.ve/conpeht/esp/ecoturismo-dom.doc

quotidians. A més a més, alguns planificadors i empreses turístiques tracten de mantenir les cultures indígenes sense canvis, ja que tenen un gran potencial turístic.

La compensació a la població local per la restricció de drets d'ús admesos com a legítims pot adquirir formes diverses. Segons Matly (1997), una resposta és trobar noves formes de valoració comercial dels recursos locals, trobar activitats econòmiques de substitució a les actuals amb el doble propòsit de millorar l'ingrés de les poblacions instal·lades en les zones sensibles, donar un valor afegit al capital natural i així reforçar l'interès econòmic de la seva protecció. Com que els recursos valoritzats depenen en quantitat i en qualitat del bon estat de l'ecosistema, les poblacions tenen un interès econòmic directe a participar en la seva protecció, perquè d'això en depèn els seus ingressos.

L'ecoturisme, de manera directa o indirecta podrà promoure oportunitats de llocs de treball a la regió, sempre i quan es doni preferència als pobladors locals sobre els forasters; amb això els beneficis generats es mantindran dins de les comunitats immediatament adjacents a l'àrea protegida. Directament, l'autoritat administrativa pot contractar a un cert nombre de gent local com guardaparcs; així mateix també es generen llocs de treball mitjançant la provisió de serveis als visitants, com ara allotjament, servei de restauració i serveis de transport pels turistes o per altres activitats de caràcter lúdic i recreatiu. Alguns poden tenir treballs a temps complet o a mitja jornada com a guies turístics quan les companyies especialitzades en ecoturisme fan servir als habitants locals per ocupar aquests llocs de treball. Però no solament augmenten les seves entrades per mitja del salari, sinó també que es beneficien de l'educació que reben per mitjà de la capacitació, que els hi pot servir per generar altres ingressos.

El turisme constitueix també una font de demanda per certes manufactures. S'ha observat que algunes artesanies sorgeixen a partir de la interacció de la població local amb els visitants estrangers.

Per aconseguir tots aquests beneficis socioeconòmics, és indispensable segons Oviedo, G.; Chavret, P. (1994) buscar la participació organitzada de la població, especialment durant les etapes de planificació i no sols com a mà d'obra per l'execució de tasques puntuals. Aquesta integració ha estat tardana en el cas de Costa Rica i en la majoria dels casos determinada per la urgència d'evitar nous processos de deteriorament o per minimitzar opinions desfavorables de les poblacions rurals sobre els espais protegits.

Drake (1991) cita entre d'altres els següents avantatges de la participació local en els projectes ecoturístics:

- 1- La comunitat local pot funcionar com un sistema de prevenció, ajudant als administradors a evitar decisions que puguin causar conflictes amb la població.
- 2- Quan es dona a la comunitat local l'oportunitat de ser escoltada, es crea una confiança per part d'aquesta cap el projecte, ja que d'aquesta manera comprenen millor els beneficis concrets que poden obtenir.
- 3- Mitjançant la creixent participació local, pot augmentar l'efectivitat del projecte, ja que s'assegura l'èxit dels seus objectius, i es reparteixen els beneficis entre els diferents grups involucrats, dins dels quals s'inclou la població.
- 4- Es dona l'oportunitat a sectors menys afavorits de controlar els seus recursos i sobre les decisions que afectaran al seu estil de vida, assegurant-se de rebre beneficis de l'ús d'aquests recursos.
- 5- La comunitat local tindrà l'obligació de contribuir amb el projecte si desitja obtenir-ne beneficis. Ja sigui a través de mà d'obra o implicant-se en les etapes de decisió i desenvolupament, obtenint d'igual manera satisfacció i seguretat.
- 6- Es crea entre la comunitat una consciència del seu patrimoni natural i cultural.

S'ha de prioritzar que els habitants locals i les organitzacions de les àrees naturals protegides siguin la base d'un desenvolupament institucional viable i eficient. Els habitants locals són els protagonistes de l'èxit d'aquest procés, ells assumeixen o han d'assumir els compromisos de protecció i de maneig sustentable, i al mateix temps són beneficiaris directes, potencials i reals d'una considerable gamma de béns i serveis ambientals que ofereixen aquestes zones. Però per poder ser actors i receptors d'aquests beneficis, els habitants locals requereixen d'una definició clara de drets, així com sistemes d'ordenament i de regulació equitatius i eficients, necessiten certesa a llarg termini i recolzament financer i tecnològic, a partir de nous esquemes d'interacció i d'intercanvi amb altres entitats públiques i privades interessades en la conservació i en el desenvolupament sostenible.

És important que hi hagi més consultes i implicació en el procés de presa de decisions entre aquells que disposen dels recursos econòmics i aquells que tenen que viure amb els resultats. Un major intercanvi d'opinions i l'ús dels recursos locals en les etapes inicials de planificació de la indústria ecoturística, revertirà en que els grups locals seran més receptius i es comprometran en les actuacions.

La participació de la població local en la planificació i desenvolupament turístic és una via per la qual les comunitats poden millorar i protegir els seus estils de vida mentre fan contribucions culturals i econòmiques a l'activitat turística. "El que si és cert és que quan es parla de la participació dels locals sempre hi ha crítiques i queixes". (Jurado, M; Harvey, J., 1996)

La participació comunitària en la planificació ecoturística, comporta generalment temps i recursos. És un procés a llarg termini que requereix la formació d'equips de treball i no ha de donar-se únicament al principi del desenvolupament turístic o quan passen problemes, ha de ser un procés constant i per tant la participació comunitària també ha de ser tinguda en compte amb anticipació i per tant planificada.

Els locals han de participar i implicar-se en les diferents etapes: de planificació, d'execució i en el repartiment i aplicació dels beneficis com es detalla a continuació (Masri, S; Robles, L.M., 1997):

- Procés de planificació: Aquest procés inclou certes tasques com la identificació dels problemes, el coneixement dels costums, la formulació d'alternatives, les activitats de planejament i assignació de recursos.
- Implementació i funcionament: En aquest cas la participació de les comunitats inclou accions com l'administració, la realització e implementació de diferents programes.
- Compartir els beneficis: Això significa que les comunitats locals han de rebre beneficis econòmics, socials i polítics del projecte, ja sigui de manera individual o col·lectiva.

Com que la participació de la comunitat local és bàsica per l'èxit d'un turisme sostenible, és necessari determinar la millor manera per cooperar i involucrar a la població i així millorar l'efectivitat del projecte. Per la qual cosa és important considerar una sèrie de premisses i de dades a realitzar en diferents etapes i que es suggereixen a continuació (Jurado, Harvey, 1996; Valcárcel, 1999 i Dalla Rosa, 1999):

- 1- Necessitats bàsiques de la comunitat. Identificar les raons del perquè de la participació de la població local. En aquesta primera etapa s'han d'analitzar quins són els objectius que es persegueixen amb la implicació de la població i precisar les oportunitats de participació local. També seria interessant analitzar les tradicions de la comunitat i els seus valors culturals, per saber quin tipus d'incentius poden utilitzar-se, així com conèixer el punt de vista de la població en quant a la participació en algun projecte.
- 2- Organització dels representants locals per emprendre o potenciar un procés de desenvolupament local/ rural. Segon Valcárcel (1999), "la comunitat local ha d'adoptar una personalitat política pròpia (associació, societat anònima, consorci, etc.) que els permeti realitzar operacions financeres i comercials. Cal delimitar una àrea homogènia on s'assenti una comunitat rural, evitant territoris excessivament amplis i heterogenis al plantejar el programa de

desenvolupament. També cal recuperar la cultura autòctona en totes les seves manifestacions: història, arquitectura, artesanía, gastronomia, folklore, etc. D'aquesta forma la població afectada és portadora de símbols i valors socials comuns capaços de mobilitzar a la població per treballar per la millora dels seus pobles. A més, aquest grup ha d'aconseguir el suport d'associats que recolzin la seva actuació amb mitjans tècnics i financers com ara fundacions, ONGs, etc".

- 3- Elaborar les estratègies que es faran servir per promoure aquesta participació. Aquestes dependran del tipus de projecte que es vulgui desenvolupar i es pot parlar d'actuacions com oferir tallers educatius per informar a la població sobre el que es vol dur a terme i així obtenir el seu recolzament i la seva participació.
- 4- Com bé diu Dalla Rosa (1999) "a l'hora d'elaborar el projecte és necessari definir els objectius sense confondre'ls com simples mitjans. Com objectius es pot entendre explotar convenientment la situació geogràfica i valorar les seves potencialitats, consolidar els llocs de treball i si és possible crear noves activitats, millorar les condicions de vida i del medi ambient a llarg termini, etc."
- 5- Identificació dels líders locals i determinar els grups o empreses de major influència. "Els processos empresos es recolzen sempre en un líder o en un equip de líders (representants locals, responsables d'associacions, professionals associats) que organitzen certes potencialitats per crear una dinàmica social apta pel desenvolupament local". (Dalla Rosa,1999)
- 6- Delimitar el grau de recolzament del govern local i de les organitzacions no governamentals en la participació local.
- 7- Invertir en capital i en mà d'obra local. És a dir, els locals han de tenir oportunitats per obtenir crèdits, donacions i capital que serveixi de base per a la creació d'empreses ecoturístiques.
- 8- En la fase del post-projecte, quan el projecte està ja elaborat, cal com Dalla Rosa apunta, assegurar la seva posada en marxa i protegir-lo. En aquesta etapa, que és la més difícil, cal assegurar la informació i difusió del projecte. És necessari que el facin seu el major nombre possible d'habitants del territori i en la mesura del possible, des de la fase preparatòria, un grup de seguiment o estructura d'avaluació compost per persones competents però alienes al projecte, ha de realitzar una espècie d'efecte espill que qüestionï permanentment el treball dels actors respecte a les seves finalitats.
- 9- Es molt important comunicar, informar i donar una bona imatge del projecte local tan a nivell regional com a l'exterior. Tanmateix els responsables locals no el

consideren necessari o prioritari davant d'altres obstacles com la manca de pressupost.

A partir de l'anàlisi realitzat podrà definir-se el grau de participació que pot tenir la comunitat local en el projecte.

Però si el que es vol és que l'activitat turística, i més concretament l'ecoturisme, sigui una important font d'ingressos, s'haurà d'involucrar a les comunitats en el desenvolupament turístic, no tan sols amb l'augment de llocs de treball, sinó fomentant la creació de microempreses d'autogestió de serveis turístics, mitjançant el finançament i la capacitació d'organitzacions i cooperatives locals.

L'Instituto de Estudios del Trabajo (ISDESPO) de la Universidad Nacional Autónoma de Costa Rica (ACEPESA, 1995), defineix la microempresa com una unitat de producció de béns i serveis pel mercat turístic nacional i internacional que compta amb no més de 10 treballadors, incloent-hi els propietaris; actius fixes no superiors als 30 mil dòlars, i vendes anuals no superiors als 50 mil dòlars, que pel volum de la seva producció i manca de garanties apropiades no estan implicades en relacions creditives.

La microempresa és una alternativa viable i l'ecoturisme una possibilitat amb avantatges competitives. Aquesta empresa propera a destinacions turístiques naturals involucra generalment a tot el nucli familiar, oferint allotjament en petits albergs o cabines, menjars típics locals en petits restaurants, vendes d'artesanía, serveis de transport terrestre i aquàtic, serveis d'informació i serveis de guies, etc. A Costa Rica es troben organitzades en la Cámara Nacional de Microempresarios Turísticos (CAMAMET) on s'han realitzat grans accions per organitzar aquest sector de l'activitat turística.

L'ecoturisme tindrà un major impacte econòmic i social positiu en les comunitats en la mesura en que els serveis oferts siguin propietat de membres de la població local. Aquesta ha d'aprofitar els recursos naturals locals i la mà d'obra que té al seu abast per crear petites empreses turístiques. Per aconseguir-ho se'ls han de garantir unes facilitats, com ara crèdits oportuns, capacitació i assistència per part dels agents compromesos en el desenvolupament del sector.

Les oportunitats que es presenten amb el desenvolupament d'aquest tipus de microempresa local en l'activitat ecoturística són els que s'apunten a continuació:

- a) Un augment de l'oferta turística internacional i nacional al país en qüestió.
- b) En oferir un servei en un ambient local es dona un nou tipus de turisme on es valora la cultura i l'economia rural.

- c) Pot despertar la consciència al visitant per a la conservació i protecció dels recursos naturals i culturals dels pobles.
- d) Pot afavorir que sorgeixin programes nacionals i mundials de recolzament a la creació de petites empreses i de bona gestió dels recursos naturals i culturals, consolidant els incentius estatals pel desenvolupament de microempreses turístiques, especialment a les zones veïnes de les àrees protegides. Per aquest motiu, Sánchez Víquez, A.(1992) creu que és indispensable capacitar els habitants de les zones amb atractiu natural o amb activitats turístiques instal·lades, per a que ells mateixos afrontin el repte d'inversió, estimulant la creació de petits projectes de no més de 20 habitacions. Les comunitats han de preparar-se per donar una agradable estança i subministrar tots els serveis turístics com: guies, esbarjo, lloguer de cavalls, llanxes, bicicletes, motocicletes, restauració, venda d'artesanía, així com albergs, hotels de petita capacitat, etc. D'aquesta forma podran augmentar les fonts d'ingressos i aconseguir-ho, permetrà conscienciar a la mateixa població sobre la importància de preservar la natura, que és la primera condició per aconseguir un turisme sostenible, terme que es relaciona estretament amb l'activitat ecoturística.
- e) També s'ofereix la possibilitat que hi hagin intercanvis econòmics i culturals amb visitants internacionals.

Els estudis de Miranda Ramírez (1995 a i b) Rojas González (1993), Vargas Mena E. (1995) i d'altres sobre l'impacte positiu del turisme a nivell local a Costa Rica es basen en aspectes com la propietat dels serveis turístics, la capacitat de la comunitat per organitzar-se i administrar de manera autogestionada els beneficis d'aquests serveis, més que en el nombre dels llocs de treball i l'entrada de dòlars.

En la mesura en que els habitants locals participen de manera directa en la propietat dels serveis turístics, l'impacte del turisme pot ser orientat per vies més positives, pel contrari, quan l'atractiu turístic està relacionat amb els habitants locals de manera indirecta, com a assalariats, llavors les potencialitats d'organització comunitària, base del desenvolupament comunal, no són possibles i el que podria haver estat autogestionat i que implicaria responsabilitat i identitat cultural es converteix en subordinació, individualisme, manca de solidaritat, canvis de conducta social, etc.

A continuació s'exposen els punts forts que corroboren que la participació de les comunitats és viable i doblement positiva, tant per elles com per la conservació dels recursos naturals i el país. Aquests punts són els següents:

- a) La localització de les infraestructures turístiques, ja siguin d'allotjament o d'altres tipus de serveis, dins dels parcs no es permesa o no hauria

d'estar permesa, com és el cas de Costa Rica, tot i que en països com Mèxic, Guatemala o Cuba, succeeix tot el contrari. Pels administradors és important mantenir els parcs lliures de construccions, per la qual cosa les instal·lacions s'han de fer a les afores i en les petites poblacions que rodegen als parcs. D'aquesta manera les comunitats poden rebre més beneficis, compensant les pèrdues derivades de la seva inhabilitat per utilitzar el parc i els seus recursos.

- b) La implicació de les comunitats és la millor alternativa per desenvolupar un turisme que respecti l'ordre ecològic, perquè ofereix els seus serveis sense necessitat de realitzar grans construccions que puguin destruir els recursos naturals.
- c) La participació de les comunitats locals garanteix que la indústria turística romangui en mans de locals, al tractar-se de petits negocis generalment de propietat familiar.
- d) Involucra a milers de petits propietaris i és el millor instrument per augmentar i distribuir les divises generades pel turisme.
- e) Les comunitats locals tenen la matèria primera que és el factor principal: grans extensions agrícoles i forestals de propietat, que permet diversificar la producció turística. Són espais autòctons.
- f) Hi haurà mà d'obra familiar disponible per poder fer-se càrrec de la petita empresa.
- g) Les comunitats, en general, tenen experiència en organitzacions socials i productives, tenen disponibilitat i aptitud per aprendre i capacitar-se en la gestió i serveis turístics primaris o elementals.
- h) Aquestes comunitats tenen la necessitat i l'interès de diversificar les fonts d'ingressos.
- i) En general aquestes comunitats són conscients de la necessitat de protegir i conservar els recursos naturals, base per un desenvolupament sostenible i principal atractiu d'aquesta modalitat turística.

Per contra, també es poden identificar punts febles o mancances que frenin o dificultin la implicació de les comunitats en l'activitat ecoturística:

- a) La manca d' experiència i la poca capacitació en tasques pròpies del servei turístic. Aquesta problemàtica demana accions concretes com ara programes d'educació ambiental i de formació empresarial bàsica, i estudis de factibilitat de les microempreses. En general, com que estem parlant de zones rurals llunyanes i marginades, els seus habitants tenen un nivell educatiu baix, i sobretot el requisit que més es demana és el coneixement d'idiomes estrangers.

L'educació i la capacitat de les comunitats locals al voltant de les àrees protegides és una forma directa de recolzar l'ecoturisme, de manera que puguin valorar-lo en contrast amb altres opcions econòmiques, entendre els seus impactes positius i negatius i així prendre les seves pròpies decisions. A més a més, les comunitats han de tenir una funció activa dins la planificació, desenvolupament i gestió de l'ecoturisme. Si aquestes comunitats no són incloses dins la indústria ecoturística competiran amb ella per l'ús dels recursos, lluita que probablement guanyarien. La tasca d'involucrar-hi les comunitats és segons González Pacheco (1991), dura i requereix un gran esforç de treball ja que amb freqüència estan disperses i desorganitzades.

- b) Poca disponibilitat de recursos financers per portar a terme projectes ecoturístics. S'ofereixen pocs crèdits i molts d'ells són inaccessibles pels seus alts interessos.

Per Báez, A i Acuña, A. (1998), l'ecoturisme es caracteritza per ser un procés multisectorial, un d'aquests sectors el constitueixen les comunitats rurals que viuen a prop o en l'àrea protegida. L'ecoturisme ha estat reconegut com un útil instrument de desenvolupament i com una "alternativa" de creixement econòmic per les comunitats, principalment per aquelles que es basen en activitats tradicionals que han deixat de ser rendibles i efectives. És important ressaltar, però, les limitacions amb que s'enfronten aquestes comunitats en voler passar d'una cultura agrícola a una cultura de serveis, com ho és el turisme. Aquest procés no solament requereix d'un programa intens i continu que mitjançant la capacitat doni els coneixements tècnics necessaris sinó que requereix unes característiques molt peculiars que reflecteixin aptituds dels individus, perquè així contribueixin a l'èxit de l'activitat. És important assenyalar que no ha de concebre's l'ecoturisme com una panacea ni com l'única activitat d'una comunitat. Ha de ser una activitat complementària d'altra de caràcter més tradicional i que ja practiquessin els habitants anteriorment.

Els perills a que es pot enfrontar la comunitat local i que pot posar en perill l'èxit d'aquesta nova activitat són els que s'analitzen a continuació:

- a) La reducció del consum turístic internacional, resultat de catàstrofes naturals, problemes polítics al país o a la regió o simplement canvis de les modes. Per això l'ecoturisme en el que participen aquestes comunitats ha de ser a petita escala, sense grans inversions de diners.
- b) La manca de recolzament a empreses petites locals, desfavorint els intents de creació i desenvolupament. Que les polítiques governamentals que es duguin a terme siguin inadequades, com permetre massives

inversions estrangeres que tenen com objectiu atreure un turisme de masses.

- c) L'adquisició i la compra de terrenys locals per part de grups econòmics poderosos. En els últims anys aquests països han experimentat un creixent desenvolupament turístic, el que ha generat canvis ràpids en la propietat de les terres, amb el respectiu augment dels preus de les propietats. Molts nacionals venen les seves terres i també les concessions.

La integració, doncs, de la població local a la protecció i a la activitat turística no és fàcil, ja que no sempre coincideixen els interessos d'un o d'altre sector. Moltes institucions com ara el MINAE de Costa Rica, MIRENEM de Mèxic, MARENA de Nicaragua, INGUAT de Guatemala, entre d'altres, fan esforços per aconseguir-ho. La tasca més difícil en el camp del turisme és quan els circuits i les rutes turístiques no comprenen la visita de les comunitats rurals, algunes vegades per no estar organitzades i en la majoria dels casos perquè el serveis d'allotjament i de restauració els dona la mateixa agència.

Feta la valoració de la importància que té la participació de la població local en l'activitat ecoturística ja es pot passar a analitzar les diferents tipologies de projectes locals que s'han pogut identificar en aquesta investigació. Com es podrà comprovar no tots els projectes locals són iguals, hi ha projectes locals en que la iniciativa de participar, d'associar-se per dur a terme activitats ecoturístiques ha sorgit d'ells mateixos, és a dir, de forma endògena. Aquests són sense cap mena de dubte els minoritaris i els menys presents en la regió i que seran els primers que s'exposaran. També es troben casos de projectes en que han estat l'estat, institucions o organismes els que han impulsat o han provocat l'estímul principal perquè les poblacions s'impliquin i s'associïn, sent segurament un mecanisme que dona seguretat a la població. I, per últim, també hi ha aquells casos, que cada cop estan prenent més protagonisme, en que la seva consolidació com a projecte ecoturístic deriva de la protecció d'una àrea protegida per iniciativa local i així incorporar-se al sector turístic, tendència que corrobora la importància que cada cop més estan tenint les reserves privades com a complement de les creades pels governs.

Però es creu interessant no solament abordar aquells projectes que suposadament tenen èxit o que com a mínim a la data de l'elaboració d'aquesta investigació estaven funcionant, sinó que també s'analitzarà algun cas de projecte local que tot i que semblava consolidat ha fracassat, sent oportú esbrinar per què. Així com també analitzar com és que comunitats amb atractius força rellevants i amb molt de potencial no aconsegueixen els èxits i beneficis que s'esperen.

7.2.1. Projectes locals per iniciativa endògena

Els primers casos que es descriuran tenen lloc a Costa Rica. La capacitat organitzativa i la iniciativa per part de les comunitats ha estat i és important a Costa Rica; l'èxit, la competitivitat i la supervivència dels projectes ja són un altra cosa, d'aquí el desencís que es respira entre les comunitats costa-riquenyes actualment a l'hora de dur a terme qualsevol iniciativa turística.

La participació local en projectes turístics a Costa Rica es van donar a inicis de la dècada dels 90, quan l'ecoturisme, com a modalitat turística va començar a desenvolupar-se al país. Cal destacar que els casos que es descriuran no són segurament els únics existents, però la manca de informació i de ressò de la majoria de les iniciatives locals és un fet no tan sols a Costa Rica sinó a la resta de països estudiats i per tant únicament es citaran alguns d' aquells projectes que encara avui en dia estan funcionant per ser els més representatius i per què de fet no es té constància de la seva desaparició.

Un cas peculiar i innovador de cooperativisme va sorgir quan alguns veïns del sud de la província de Limón van estudiar la possibilitat de participar en un negoci que es veia prometedor. La iniciativa estava dirigida a propiciar el desenvolupament de petites i mitjanes empreses d'allotjament en regions properes a les àrees protegides, en aquest cas el parc nacional Cahuita.

Segons va explicar René Ramos (Duran, 1993), director de Desarrollo de la Unión Nacional de Cooperativas (UNACCOOP R.L.), el projecte denominat "Vivienda - Turismo", va començar l'any 1993, quan es manifestaven els primers resultats de l'impacte turístic a la zona del sud de la província de Limón, amb les seves corresponents vendes de terres, absorció de llocs de treball i obertura continua d'empreses de serveis, moltes d' elles forasteres. La iniciativa va consistir en la concessió de finançament a qui es va considerar més adient, perquè construïssin o reparessin les cases en les que habitaven, i poder aixecar una *cabina* per albergar els visitants. Aquest projecte també contemplava que l'Estat atorgués l'abonament gratuït per a la casa.

Els veïns d'aquesta comunitat emplaçada a Cocles de Puerto Viejo a la província de Limón, van considerar aquest projecte i van acudir a la UNACCOOP. Arran d'aquest encontre va sorgir la Cooperativa Turística de Limón (COOPETURLI R.L.). Aquesta empresa local és la propietària de la *cabina* model instal·lada a l'escola Río Negro d'aquesta comunitat.

Un mes més tard, el febrer de 1993, va ser constituït un consorci cooperatiu on participaren la UNACOOOP, la Confederación Cooperativa de Centroamérica y el Caribe (CC-CAC) i l'empresa turística COOPETUR. Per mitjà d'aquest marc institucional es va invertir aproximadament 5.000 dòlars en la primera etapa del projecte.

Amb l'obertura de la *cabina* pilot de Cocles, s'esperava que augmentés l'afluència d'interessats en el projecte. Però, a prop a Gandoca-Manzanillo, es troba el controvertit complex turístic de Las Palmas. Pel que per promocionar el projecte, la cooperativa es planteja crear una agència de viatges.

Pels impulsors del projecte, el "Plan de Vivienda-Turismo" està orientat a un turista local ja que els grans complexos turístics marginen els nacionals amb els preus tan alts. Això permetrà al costa-riqueny desplaçar-se pel país i entrar en contacte directe amb els costums i l'ambient de les diferents regions del país.

Aquest projecte pilot de Cocles compleix amb les tres principals orientacions que han de tenir els projectes d'iniciativa local :

- a) Que els projectes es desenvolupin prop dels parcs, reserves, refugis, etc., perquè els habitants dels voltants d'aquestes àrees es convencin que les àrees restringides no són una amenaça per la seva supervivència sinó que convenientment explotades poden resultar una oportunitat per aprofitar.
- b) S'està promovent la petita empresa local, ja que cap beneficiari podrà comptar amb més d'una o dues *cabines*. Cadascuna d'elles permetrà acollir a un màxim de 5 persones. La distribució dels albergs, serà propici perquè els diferents microempresaris s'organitzin en cooperatives per facilitar la compra de béns i serveis, que de ser adquirits de forma individual, encaririen l'operació .
- c) També es cerca que els terrenys propers als parcs restin en mans de costa-riquenys, ja que en aquests darrers anys s'ha registrat una forta demanda de sòl per part d'individus i companyies estrangeres.
- d) L'objectiu prioritari del projecte és que serveixi de factor de contenció de la deterioració de les àrees protegides, en aquest cas concret la reserva natural. La seva execució procura que el desenvolupament s'harmonitzi amb les àrees protegides.

Al golf de Nicoya, la Cooperativa de Pescadores de Puerto Thiel, també va fer un estudi sobre ecoturisme però aquest cas amb finançament disponible. Es pretenia fer una zona verda darrera de les instal·lacions de la cooperativa, amb un moll, un

bar, un restaurant i condicionar l'illa de Berrugate, pròxima a la comunitat, amb l'objecte de realitzar excursions a les illes més properes.

A l'àrea de Talamanca, Costa Rica, hi ha tres àrees protegides amb un alts índexs de diversitat, el Parc Nacional Cahuita, la Reserva Indígena de Kéköldi i el Refugio de Vida Silvestre de Gandoca i Manzanillo. Aquesta zona fins fa poc era impenetrable, però amb la construcció de vies d'accés, aquesta àrea s'ha obert a les mirades externes. (Harvey, 1996)

Per por a la pèrdua d'aquests atractius naturals, un grup de ciutadans locals van formar la Asociación de Talamanca para el Ecoturismo y la Conservación (ATEC), organitzant-se per promoure un turisme responsable i fomentar la cultural local. També han publicat fulletons en diversos idiomes i han elaborat estudis sobre turisme i empreses turístiques

ATEC ha rebut ajuda econòmica i assistència tècnica de la Fundació Interamericana, de Boulder, Colorado, del Comité de Servicio Mundial del Club Rotario dels Estats Units i de l'Associació Centramerica ANAI. Aquestes organitzacions ofereixen recolzament per a les iniciatives de gestió local, cosa que permet que la mateixa associació controli els fons pels seus propis projectes.

Els plans pel futur inclouen la construcció d'un centre d'informació ambiental i d'activitats, capacitat de guies locals i programes d'educació ambiental dirigits als residents locals i als turistes. El lema que fa servir l'associació és que els turistes, estudiants i operadors turístics que els visitin experimentaran el que ells anomenen "ecoturisme real".

Per últim destacarem la tasca de COOPRENA R.L. (Consortio Cooperativo Red Ecoturística Nacional), que és un consorci de nou cooperatives, creat el 1992, (tot i que va iniciar les activitats l'octubre de 1995), amb el fi de promoure i consolidar alternatives complementàries a l'activitat agrícola dins d'un marc de conservació i ús racional i sostingut de recursos, tant naturals com culturals, mitjançant el desenvolupament d'activitats en eco i agroturisme. La creació de COOPRENA va ser idea d'un grup de persones que treballaven en la Comisión Permanente de Cooperativas de Autogestión que van aprofitar el boom turístic del recursos naturals i van proposar la creació d'aquest consorci per recolzar les diferents iniciatives turístiques que anaven apareixen. De fet és un producte original i diferenciat de la

competència que amb el recolzament de diferents entitats pot tenir garantia d'èxit³. Les principals tasques del consorci són bàsicament les següents:

- Desenvolupament de planta i infraestructura turística rústica en les cooperatives (veure fotos 7.1, 7.2 i 7.3).

Fotografia 7.1: Albergue El Silencio

Fotografia 7.2: Albergue Cerro Oro

Fotografia 7.3: Albergue Ecoverde

Font: www.agroecoturismo.net

- Capacitació (conceptualització del projecte, allotjament, alimentació, servei al client, guiatge, interpretació, gestió i administració de projectes, conservació, protecció, maneig de recursos, etc.)
- Relacions internes i externes amb organitzacions, institucions i entitats de recolzament.
- Cooperació externa (voluntariat, intercanvis i convenis)
- Anàlisi de mercat; donar a conèixer el Consorci, elaboració de material visual, audiovisual, connexions amb xarxes, participació en activitats nacionals i internacionals, elaboració de paquets turístics, etc.
- Establiment d'Agències de viatges com "Simbiosis Tours", per dur a terme la comercialització adequada del producte. A través del seu propi touroperador

³ Font: www.info-coop.net; www.agroecoturismo.net

ofereix paquets turístics, així com una guia de 51 organitzacions a Costa Rica que treballen en la mateixa línia.

- El finançament i la recerca d'alternatives econòmiques viables.

Els principals punts forts de la factibilitat de les cooperatives que integren el consorci segons la seva directora executiva, Leila Solano, són:

- Es troben localitzades en llocs de gran atractiu natural i cultural. Si bé, com es reconeix els atractius no són únics i es poden trobar llocs similars en el país, el fet de complementar-ho en un model cooperatiu, que recolza socioeconòmicament al costa-riqueny, pot resultar interessant pel turista.
- Recolzament inicial. Ja es veurà el que passa en un futur no gaire llunyà.

Els objectius inicials s'han assolit, segons Leila Solano, ja que s'ha aconseguit la projecció de les cooperatives, augmentar el seu interès en participar, s'han creat llocs de treball per les dones i s'ha format en aspectes turístics a la població involucrada mitjançant intercanvis amb el Canadà.

Però les debilitats i problemes amb els que s'ha d'enfrontar són segurament més importants que els punts que té a favor seu, a saber:

- Poca capacitat per organitzar-se, escassa capacitat de gestió i de proposta.
- Baix nivell d'ingressos.
- Escàs nivell de preparació.
- Emplaçaments poc accessibles en èpoques de pluges, suposant un risc pel turistes. Mal estat general de les carreteres.
- Escassa capacitat d'inversió.
- En algunes cooperatives es percep manca d'interès o desviació d'interès sobre el projecte, ja que tenen el problema diari de la subsistència econòmica.

Fent referència a aquestes debilitats i problemes dels projectes comunitaris, els interessats fan referència principalment a la poca capacitat d'inversió, la necessitat urgent de generar recursos econòmics, que no arriben totalment per mitjà de les visites dels turistes, realitzar un estudi de mercat adequat i la participació en fires nacionals i internacionals, revistes, etc. Una estratègia de mercat senzilla i poc agressiva generarà segons ells una visita escassa i espaiada i aquest és un dels principals problemes que tenen que patir els petits projectes locals a Costa Rica. Ells arriben a la conclusió que aconseguir èxit en l'ecoturisme és summament difícil però COOPRENA està convençuda de poder aconseguir-ho, i el que és més important, la seva iniciativa pot servir d'exemple.

Quadre 7.3: Membres de COOPRENA R.L. Iniciatives ecoturístiques de Costa Rica.

Cooperatives	Tipus d'allotjament	Capacitat	Serveis	Preus (2001)
COOPESILENCIO R.L. Cooperativa agrícola dedicada a la producció de palma oliera, ramaderia i reforestació. (Savegre, Quepos)	Albergue El Silencio	Deu habitacions amb bany privat (capacitat 32 persones)	<ul style="list-style-type: none"> • Restaurant amb menjars típics • Centre d'Educació Ambiental totalment equipat • Propietària de 1.000 has. amb senders • Visites a platges properes, àrees protegides com el Parc Nacional Manuel Antonio, la Reserva Barú, entre d'altres i visita a finques de producció agrària. • Activitats: <i>rafting</i>, kayak, recorreguts a cavall 	Habitació (esmorzar inclòs) Senzilla: 40\$ Doble: 48\$ Triple: 66\$
COOPESANJUAN R.L. Cooperativa agrícola dedicada a la producció de tubercles, lleteria, ramaderia i reforestació. (La Gloria de Aguas Zarcas, San Carlos)	Albergue San Juan	Capacitat per a 32 persones i sis habitacions amb bany privat. En cas que fos necessari es disposa d'una casa per acollir a grups de deu persones.	<ul style="list-style-type: none"> • Ranxo restaurant amb menjars típics • Sala d'ús múltiple i un petit ranxo per a reunions especials • Sales obertes per reunions • Lloguer de cavalls i bots de rem • Recorregut guiat per senders, observació d'aus en el bosc privat i visita a plantacions. • Atractius propers: Parc Nacional Volcán Arenal, La Ilacuna de Caño Negro, etc. 	Habitació (esmorzar inclòs) Senzilla: 35\$ Doble: 45\$ Triple: 60\$
COOPEUNIORO R.L. Cooperativa dedicada a la protecció, investigació i cultiu de plantes medicinals, agricultura orgànica i a la conversació de les tradicions comunals. (Sector Los Patos, Parc Nacional Corcovado, Península de Osa)	Albergue Cerro de Oro	Dues cabanes per a sis persones i sis habitacions amb bany compartit.	<ul style="list-style-type: none"> • Restaurant • Pròximament centre de documentació i sala de reunions • Tours guiats pels senders del Parc Nacional Corcovado • Tallers d'educació ambiental • Tour guiat pel bosc cooperatiu i Observació d'aus. 	Habitació (esmorzar inclòs) Senzilla: 30\$ Doble: 40\$ Triple: 50\$
Asociación Proambiente y Desarrollo Sostenible de Zeta Trece ASPROADES . Els seus membres són pagesos de la comunitat. (La Fortuna, San Carlos)	Albergue La Catarata	Vuit habitacions amb bany privat	<ul style="list-style-type: none"> • Restaurant • Criaders, papallonari i jardí de plantes medicinals • Lloguer de cavalls • Tours al Parc Nacional Volcán Arenal, Refugi de Vida Silvestre Caño Negro, Reserva de Monteverde, etc. 	Habitació (esmorzar inclòs) Senzilla: 40\$ Doble: 48\$ Triple: 66\$

Capítol 7: Projectes ecoturístics: població local, empresaris i companyies estrangeres

Asociación de Productores Agrícolas de Bijagua (ABIPA) (Upala, Als peus del Volcán Tenorio)	Albergue Heliconia	Sis habitacions amb bany privat	<ul style="list-style-type: none"> • Restaurant • Visites a atractius propers: Volcán Tenorio, Volcán Miravalles, Refugi de Vida Silvestre Caño Negro, etc. • Reserva privada • Atractius propis: lleteria, productes locals, etc. 	Habitació (esmorzar inclòs) Senzilla 35\$ Doble 45\$ Triple 60\$
Asociación Ecológica Los Olivos (A pocs quilòmetres de la Reserva Privada de Monteverde i la Reserva Biològica Santa Elena)	Albergue Ecoverde	Quatre cabines amb bany privat, cinc cabines senzilles amb bany compartit.	<ul style="list-style-type: none"> • Restaurant • Lloguer de cavalls • Tours a les reserves de Monteverde i Santa Elena i al Parc Nacional Volcán Arenal. • Atractius propis: llacuna, Reserva Biològica Privada, senders, lleteria 	Habitació (inclòs esmorzar) Senzilla: 35\$ Doble: 45\$ Triple: 60\$
Asociación para el Desarrollo Sostenible del Pacífico Sur (ADEPAS) (Rincón de Osa)	Centro para la Investigación y Capacitación Ernesto Pérez Cortés	5 habitacions amb bany privat. (Capacitat vint persones)	<ul style="list-style-type: none"> • Restaurant • Reserva Biològica Privada amb senders • Tours guiats en llanxa per el Golfo Dulce i visites al Parc Nacional Corcovado. 	
Asociación para el Desarrollo de la Conciencia Ambiental y Humana (ASODEHAC) (Comunidad La Flor de Santiago, Província de Cartago)	Tres cases d'hostes: La Oropéndola, Casa El Bobo i Cabaña El Colibrí.	Casa La Oropéndola i Casa El Bobo d'una habitació cadascuna i la Cabaña El Colibrí (dues habitacions).	<ul style="list-style-type: none"> • Guies locals • Reserva en regeneració de 9 ha. • Escola ambientalista i finca agroecològica • Espais protegits propers: Parc Nacional Volcán Irazú, Tapantí, Monumento Nacional Guayabo, etc. 	<ul style="list-style-type: none"> • 1 dia amb pensió completa, xerrada i guia : 16\$ • 2 dies, una nit, pensió completa, xerrada i guia: 54 \$ • 6 dies, 5 nits, pensió completa, xerrada i guies: 251\$ • 1 mes a pensió completa, xerrades i guies: 805\$
COOPEORTEGA R.L. Petita cooperativa integrada per diverses famílies de la zona. (Poblat de Bolsón, Guanacaste)	Allotjament en famílies de les comunitats de Ortega i Bolsón i en una casa d'hostes.		<ul style="list-style-type: none"> • Ranxo per activitats especials • Tenda d'artesanies • Recorreguts en bot pels rius Bolsón i Tempisque, observació de cocodrils i visita al Parc Nacional Palo Verde i també la possibilitat de fer recorreguts a cavall. 	

Font: Elaboració pròpia a partir de www.agroecoturismo.net

Els projectes que portaran a terme les diferents cooperatives tenen el recolzament d'institucions estatals com: l'ICT, l'Instituto de Desarrollo Agrario (IDA), el Ministerio de Fomento Cooperativo, la Universidad de Costa Rica, Universidad Nacional, la Fundación Neotrópica i de la UICN.

L'objectiu principal és aconseguir que les comunitats també es beneficiïn dels projectes de desenvolupament ecoturístic, i que 250 famílies cooperativistes aconseguixin millorar el seu nivell de vida, oferint serveis d'allotjament, venda d'artesanies i de productes locals.

Com es pot comprovar en el quadre 7.3, actualment COOPRENA R.L. està integrat per nou cooperatives agrícoles que ofereixen l'allotjament com a principal servei turístic, per una capacitat de 172 persones aproximadament, això fa que es parli d'una mitjana de capacitat per alberg, tipologia d'allotjament més emprada, d'entre quatre i deu habitacions, per una capacitat mitjana de vint persones mínim (tenint en compte que en moltes de les habitacions la capacitat és per a tres i fins i tot per a quatre persones), amb servei de restauració i amb la possibilitat de practicar activitats recreatives i educatives a àrees protegides pròximes o en àrees protegides pròpies a un preu (hab./doble) de 45\$ US de mitjana, amb l'esmorzar inclòs.

Entre els molts projectes que té COOPRENA a curt termini està l'establir aliances amb diferents cooperatives a nivell internacional per reactivar la Red de Turismo Americano, una xarxa internacional d'ecoturisme, que permetria alhora l'establiment d'una xarxa d'organitzacions ecoturístiques centreamericanes. Avui dia, també treballa conjuntament amb l'Asociación Nacional de Ecoturismo i amb l'organització del projecte nacional Proimagen Costa Rica, que consisteix en la promoció del país com destí turístic, té representació en la junta directiva de la Red de Reservas Privadas, així com representació en la Xarxa Mundial d'Albergs Juvenils, etc.

En el cas de Mèxic, les iniciatives d'*ejidatarios* mexicans organitzats per dur a terme projectes ecoturístics, també estan prenent força. A l'Estat de Campeche, al sud-est de Mèxic, que es caracteritza per la seva biodiversitat, com ho justifica l'existència de la Reserva de la Biosfera de Calakmul i per les petjades de la cultura maia en les seves grans zones arqueològiques, els *ejidatarios* s'han organitzat per "ser el conducte interpretatiu" del seu patrimoni.

Per facilitar l'operació de donar a conèixer els espais naturals i culturals de la regió de Calakmul, els guies s'han organitzat per *ejidos*, i mitjançant l'Asociación de Guías Locales Calakmul- Xpujil, el visitant compta amb una estructura directa que permet accedir segons la mateixa associació a serveis segurs, reals i a un preu just, i on a més a més el turista pot informar-se dels preus dels serveis d'allotjament, del

menjar, de l'equip necessari i els honoraris del guia. Cada ruta esta guiada i controlada per sistemes de GPS (Global Position System) i es compta també, per la seguretat del visitant, amb sistemes d'auxili.

Cadascun d'aquests *ejidos* té dissenyada una ruta diferent, on s'indica el nivell d'esforç i el grau de dificultat de la ruta anant de 1 a 5. Els grups amb els que es treballa són reduïts, d'entre deu i dotze persones.

Aquesta informació així com els *ejidataris* que formen part d'aquesta associació es troben en la revista turística *Calakmul, aventura, naturaleza y arqueologia*, dissenyat pel Centro de Iniciativas Turísticas de Calakmul, que és una institució creada per entrellaçar als servidors turístics de la regió amb els mercats internacionals i per funcionar com central de reserves, informació de serveis turístics en la regió, etc.

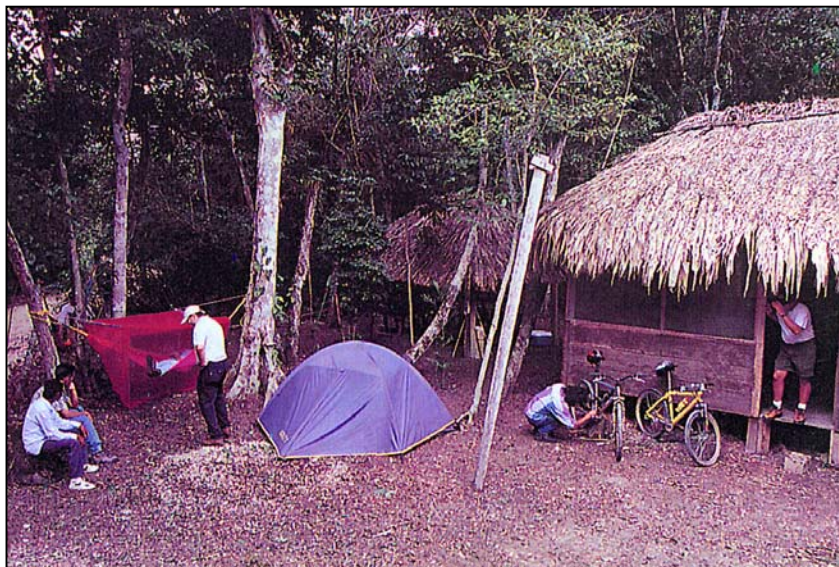
A continuació i a forma d'exemple es descriuen els serveis i les característiques d'alguns d'aquests *ejidos* que integren l'associació segons el Centro de Iniciativas Turística (1999):

- *Ejido* Eugenio Echeverría Castellot. El responsable és Don Víctor Trejo May (quaranta anys) orgullós de parlar la llengua maia com a senyal d'identitat, és pagès de professió tot i que ara ho compagina amb la tasca de guia pels grups que visiten la zona arqueològica de Calakmul i la seva naturalesa. Aquest guia com els altres *ejidataris*, va participar en el primer curs de formació de guies d'ecoturisme impartit per la Coordinación de Turismo de Campeche en el que s'ensenyava: anglès bàsic, cultura maia, flora i fauna, maneig de grups i educació ambiental. També va participar en tallers de països veïns com Guatemala i Belice per conèixer de prop projectes comunitaris d'ecoturisme i la seva problemàtica, organitzats per *The Nature Conservancy* (TNC).

El tipus de ruta que en aquest cas es proposa és caminar per la selva per apreciar la flora i la fauna i la zona arqueològica d'Hormiguero. Es pernocta en una cabanya dins la selva, propietat de *l'ejido*.

Un altre exemple és el *Ejido* Nuevo Becan. El seu propietari, Tomás Amaury Juárez (26 anys), està especialitzat en aus, entomologia, plantes, arqueologia i història natural. Les activitats que ofereix són caminar per la selva i apreciar la flora i fauna de la selva mitjana, recorreguts amb cavall i bicicleta de muntanya, observació de fauna nocturna i la possibilitat de visitar les ruïnes de Becam Xpujil o les de Calakmul.

Fotografia 7.4: Campamento controlado de Calakmul

Font: Centro de Iniciativas Turísticas (1999)

Una oferta curiosa d'aquesta iniciativa són els denominats Campamentos Controlados. Són allotjaments en cases d'arquitectura local o cases de campanya, amb els serveis indispensables d'aigua i llum solar i latrines seques, que sols es poden llogar mitjançant els guies especialitzats de cada *ejido* i que generalment es troben a la selva o a l'*ejido* pertinent (veure foto 7.4).

7.2.2. Projectes locals impulsats per polítiques nacionals.

En base a l'idea que les àrees protegides on es desenvolupa el turisme es converteixen en zones d'exhibició del país, els governs es troben desitjosos de promoure el desenvolupament de les seves àrees circumdants, estimulants i oferint en alguns casos a la població propera un tracte preferencial i enfortint les institucions comunitàries. (VV.AA, 1990)

Amb l'objectiu d'incorporar a aquesta població local i de que aquestes creïn microempreses turístiques hi ha governs que afavoreixen mecanismes d'ajuts financers, fan cursos de capacitació i d'informació, impulsen projectes i recolzen iniciatives.

En el *Programa de Ecoturismo en Áreas Naturales Protegidas de México*⁴, es preveu la possibilitat de destinar crèdits agropequaris atorgats pel BANRURAL a la

⁴ Font: www2.planeta.com/mader/planeta/1197/1197mexico.html

formació i consolidació d'empreses ecoturístiques camperoles. Aquestes empreses poden ajudar a generar més llocs de treball amb menors quantitats d'inversió i la seva vinculació al turisme internacional pot convertir-les fàcilment en tallers manufacturadors artesanals, que responen a la demanda generada pels mateixos visitants. També s'impulsarà la constitució de fons d'inversió turística i garantia a les petites i microempreses a nivell federal, estatal i municipal. La participació del Fondo Nacional de Apoyo a las Empresas Sociales (FONAES) al recolzament de Sociedades de Solidaridad Social, també és un element important d'aquesta proposta, així com la revisió de les línies de crèdit operades per Nacional Financiera en relació amb aquesta activitat.

El Govern federal a través del (FONAES) ha desenvolupat accions encaminades a combatre la pobresa finançant projectes productius, entre ells els projectes ecoturístics promoguts per grups de pagesos i indígenes propietaris de territori amb atractius naturals i culturals afavorint amb això una alternativa a l'activitat agrícola de subsistència, que en molts casos inclou la crema de boscos i selves per obrir espais de cultiu; i inculcant la conservació de l'entorn natural com un recurs que mitjançant l'afluència de visitants que gaudeixen de la naturalesa, els hi pot proporcionar uns beneficis econòmics i la generació d'una font de treball.

Els programes de recolzament de FONAES són els següents:

- Finançament a través de capital de risc temporal mitjançant una associació en participació amb grups socials legalment constituïts de fins el 35% del cost total del projecte, participant en el mateix percentatge en els guanys i pèrdues de l'empresa recolzada.
- *Programa de Empleo Productivo* amb el que es recolza a grups socials que es troben en zones molt marginades, per mitjà de crèdits a taxa zero recuperables a curt termini, amb la condició de generar llocs de treball de forma immediata.
- Aquests programes es complementen amb el recolzament empresarial, amb capacitat, assistència tècnica, suport a la comercialització i a la formulació d'estudis d'inversió, per mitjà del Fondo de Apoyo al Acompañamiento y Formación Empresarial.

FONAES ha impulsat un total de vint empreses socials en nou estats, amb un finançament total de 970 mil dòlars, la qual cosa s'ha traduït en la generació de 587 llocs de treball permanents i 1.040 temporals, en benefici de la població local on es

troben. Aquests projectes ofereixen segons RARE⁵ un total de cent cabanyes, amb una capacitat d'allotjament de 1.012 turistes.

En el quadre 7.4 s'han identificat divuit dels vint projectes ecoturístics finançats per FONAES, ja que els dos restants, un a l'Estat de Sonora i l'altre a Querétaro, estaven en els moments d'elaboració d'aquest estudi en desenvolupament. De la seva anàlisi es desprenen aquestes característiques, a saber: la majoria de les iniciatives són encapçalades per grups organitzats (societats, organitzacions *ejidales*, empreses socials, cooperatives, etc.) on la presència de dones i grups indígenes és important. Pel que fa a les característiques dels serveis turístics subratllar que la majoria de les construccions destinades a l'allotjament són cabanes rústiques de fusta, una mitjana de set cabanes, amb una capacitat per a tres i quatre persones, amb la possibilitat també d'acampar. Com a altres serveis destinats als turistes es troba la visita a àrees protegides pròximes.

La valoració que en fa RARE en un principi és positiva. Aquests projectes han generat llocs de treball i ha suposat la creació d'una font permanent d'ingressos, però no solament per les organitzacions que promouen el projecte sinó que també ha beneficiat a la població que hi ha als voltants. Tant mateix aquests tipus de projectes encara han de madurar i consolidar-se, sent necessari que transcorri el temps per fer més palpable els beneficis. També s'avança dient que fa falta més formació i assistència tècnica d'acord a les necessitats de cadascun dels projectes, així com treballar més la part de la promoció i difusió. Aquestes mancances també es poden relacionar amb el fet de la poca experiència en l'activitat ecoturística a nivell institucional.

⁵ Font: www.rarecenter.org

Quadre 7.4: Projectes ecoturístics finançats per FONAES, Mèxic.

Projectes per estats	Situació	Infraestructura i activitats
CHIAPAS		
Centre Ecoturístic Ara Macao (Societat Cooperativa)	Selva Lacandona, al marge del riu Lacantún	Tres cabanes, restaurant i un moll
Escudo Jaguar (Sociedad de Solidaridad Social Escudo Jaguar, indígenes Choles)	Selva de Chiapas, en la localitat de Frontera Corozal del municipi de Ocosingo	Va ser recolzada per a la construcció de 3 cabanes, equipament, àrea d'acampada i per adquirir motors per a llanxes.
Misol-ha (Empresa Comunal)	A divuit km de Palenque	Sis cabanes i un restaurant. FONAES ha finançat la impressió de material promocional i la possibilitat d'assistir a diverses trobades turístiques. Aquest projecte també ha rebut el suport de l'Instituto Nacional Indigenista (INI)
Sna Ajaw (organització <i>ejidal</i> , indígenes Tzeltales)	Municipi de Salto de Agua a 50 Km de Palenque	Prèviament va ser finançat per l'INI amb recursos del Programa Mundial de Aliments que van permetre construir un hotel de vuit hab., un restaurant, un embarcador i un taller d'artesanies. Aquest recolzament inicial va ser complementat per FONAES..
San José El Hueyate (organització <i>ejidal</i>)	Municipi de Huixtla, costa de Chiapas, a prop de la Reserva de la Biosfera La Encrucijada.	Recolzada per a la construcció de deu cabanes i una <i>palapa</i> restaurant.
Centro Turístico Santo Domingo (Sociedad Cooperativa del Ejido Santo Domingo)	Municipi Unión Juárez, regió cafetera, a prop del Volcà Tacaná.	Disposa d'una casa que va ser finca cafetalera i que ara s'ha rehabilitat per oferir serveis d'allotjament (deu habitacions dobles) i un restaurant amb capacitat per 90 persones. Aquest projecte ha estat també recolzat per l'INI amb recursos del Banc Mundial .
CHIHUAHUA		
Complejo Ecoturístico Arareko (Organización Ejidal Sociedad de Solidaridad Social Kuri Sinewui Busureruamí)	Ejido San Ignacio Arareko, municipi de Bocoyna, al sud del poblat de Creel, a la Sierra Madre Occidental, en la coneguda regió Tarahumara i des d'on es poden admirar les Barrancas del Cobre.	Disposa de l'Hotel Segórachi, dues cabanes familiars de construcció rústica, restaurant, cafeteria, museu, casa d'artesanies, zona per acampar i casetes de vigilància. El recolzament de FONAES es va destinar a la rehabilitació de l'hotel i a la construcció de les cabanes rústiques.

Cueva de los Leones (Grup d' <i>ejidatarios</i>)	El nom del projecte fa referència a una de les coves més àmplies de la regió Tarahumara, que igualment que en el cas anterior es troba a prop del poblat de Creel.	L'allotjament amb el que es compta i que va ser finançat per FONAES i el Govern de l'Estat és d'onze cabanes familiars rústiques fetes de fusta i tova i un saló d'usos múltiples.
Hostal Paraíso Peñitas (43 dones <i>ejidatarias</i> organitzades en una empresa social i recolzades pel nucli <i>ejidal</i>)	Sierra Tarahumara.	El Govern Estatal i FONAES van recolzar a l'empresa en la construcció de deu cabanes rústiques construïdes amb fusta i un saló d'usos múltiples. Ofereix al visitant allotjament, la possibilitat d'acampar, pesca esportiva i visites guiades.
Hostal de Uruachi (empresa social d' <i>ejidatarios</i>)	Municipi de Uruachi, al sud de la Sierra Tarahumara.	Amb el suport de FONAES i el Govern de l'Estat s'han pogut construir deu cabanes de fusta i la sala per usos múltiples.
Hostal de Oteviachi (Sociedad de Producción Rural de la Comunidad)	Comunitat de San Alonso, municipi de Urique, a la part alta del Cañon de Batopilas i el riu Urique.	Recolzats per FONAES i el Govern de l'Estat han construït un hostal amb materials de la regió combinat amb fusta, amb un total de dotze habitacions i un saló d'usos múltiples.
MICHOACÁN		
Isla Yunuén (comunitat indígena)	Llac de Pátzcuaro.	Recolzat per l'INI i el FONAES es disposa de sis cabanes de fusta, un restaurant i una tenda propietat de la comunitat on s'ofereixen productes artesanals. També s'ofereixen activitats recreatives.
Maruata 2000 (comunitat indígena Nahuatl)	Comunitat de Pomaro, municipi de Aquila, costa nord de l'Estat.	S'han pogut construir catorze cabanes i una àrea d'acampada. També ofereix visites guiades a una reserva ecològica on hi fan cap tortugues marines.
QUERETARO		
Santa María de los Cocos (grup d' <i>ejidatarios</i>)	Municipi de Arroyo Seco, Sierra Gorda de Querétaro. En les terres de l' <i>ejido</i> hi ha el Sotano del Barro una espècie de gruta d'aproximadament 400 metres de profunditat, una de les més grans de Sierra Gorda.	S'ha pogut construir una posada rústica feta de fusta, fang i palmó, amb una capacitat de vuit llits. També ofereix recorreguts guiats i es lloguen cavalls.
PUEBLA		
Hotel Taselotzin (Sociedad de Solidaridad Social Masehual Siuamej Mosen Yolchicauani, societat formada per dones)	Serra Nord de l'Estat de Puebla, ciutat de Cuetzalan del Progreso.	Allotjament en deu cabanes amb una capacitat per quaranta persones, dos albergs amb una capacitat total per vint persones, un restaurant amb menjar típic i internacional i un centre per realitzar convencions. Compta amb el servei de visites guiades. Aquest projecte també ha rebut el suport de l'INI.

Capítol 7: Projectes ecoturístics: població local, empresaris i companyies estrangeres

QUINTANA ROO		
Campamento Botadero San Pastor (Sociedad de Producción Rural)	Rancho Paraíso, Ejido Juan Sarabia, municipi de Othón Blanco a la vora de la llacuna de Bacalar.	S'han construït tres <i>palapas</i> ⁶ , una destinada a la cuina, l'altra com allotjament i la tercera pels sanitaris. També s'ofereixen activitats recreatives com l'educació ambiental.
TAMAULIPAS		
El Cielo	Zona d'amortiment de la Reserva de la Biosfera El Cielo.	El projecte compta amb quatre cabanes per l'allotjament. Amb el suport de FONAES s'ha adquirit equip de transport per donar servei de visites guiades dins de la reserva.
ZACATECAS		
Desarrollo Ecoturístico Sierra de Órganos (Ejido)	Ejido Villa Insurgentes, municipi de Sombrerete.	En una primera etapa s'han construït una àrea d'acampada, senders i casetes de control.

Font: [www. rarecenter.org](http://www.rarecenter.org)

⁶ Les *palapas* van ser les vivendes principals dels serfs maies. Molts dels maies actuals viuen en aquest tipus de cases. Estan fetes d'una estructura de troncs de fusta amb un sostre teixit de guano i/o branques de palmera. El sòl està fet de terra que amb el temps s'endureix i s'aplana. Les *palapas* es troben en tota la península de Yucatán. Poden ser amb o sense parets laterals.

A Costa Rica també hi han certes iniciatives per implicar a la població en el desenvolupament turístic com el conveni establert entre l' ICT i el Banco Popular amb el qual els habitants de les zones rurals d'interès ecoturístic poden accedir a crèdits per desenvolupar projectes.

Un altre país a destacar és el cas de Guatemala. La creació d'OTUR, iniciativa de la Fundación para el Desarrollo de Guatemala, (FUNDESA), el Programa de Apoyo al Sector Informal de Guatemala (PROSIGUA) de la Unió Europea i el Govern de Guatemala, en coordinació amb l'Instituto Guatemalteco de Turismo -INGUAT-, facilita als empresaris turístics de Guatemala la possibilitat d'oferir els seus productes i serveis en el mercat mundial mitjançant l'ús d'un sistema d'informació, de reserva i de promoció via internet.

Aquest programa va ser concebut amb objectius molt ambiciosos però, tot i que el seu pressupost supera els 10 milions de dòlars, aquests recursos són sempre limitats, per la qual cosa no es pot executar tot el que queda per fer en el sector, sinó més aviat, plantejar propostes de treball àgils que desbloquegin recursos existents o que introdueixin mecanismes eficaços d'intervenció en la promoció de la microempresa. Per aquesta raó, PROSIGUA, està intervenint en processos de canvi qualitatiu en els sectors de crèdit a les microempreses, en la capacitat dirigida a aquest mateix col·lectiu i en la dinamització de sectors poc atesos, com el turisme rural. Entre els objectius plantejats es troben:

- Millorar les condicions de desenvolupament de les microempreses, produint i difonent informació, proporcionant capacitat, assessoria tècnica i crèdit i recolzant la comercialització. Aquest esforç busca millorar la competitivitat de les unitats productives i estimular la creació de noves microempreses.
- Reforçar l'agregació de les microempreses.
- Enfortir la capacitat empresarial, mitjançant capacitat i assistència tècnica.
- Enfortir la capacitat comercialitzadora.
- Potenciar el desenvolupament i la generació de llocs de treball de les microempreses, possibilitant el seu accés a fonts de finançament. Enfortir el marc institucional de recolzament a la microempresa.
- Ajudar a la creació de 200 microempreses.

Actuacions com la que s'ha està portant a terme a Guatemala és potser la més sòlida de la regió d'estudi. Tot i que també cal destacar la política turística i de desenvolupament local que estan duent alguns estats mexicans com ara Chiapas i Oaxaca, dels que a continuació s'exposaran alguns exemples.

De fet la majoria dels països analitzats no tenen un marc o una normativa definida per donar ajudes o implicar a la població local en el sector turístic com sí que hi són

en canvi en les inversions turístiques estrangeres. Davant del dinamisme que està tenint l'activitat ecoturística, és cada cop més necessari que s'articulin polítiques estatals per donar suport als projectes locals. És important per moltes comunitats estar recolzades per sentir-se segures i confiades amb el que estant fent, tenint en compte que no és la seva activitat principal .

En el *Programa de Desarrollo Turístico 1995-2000* (SECTUR,1996) es precisa que el futur turístic de Chiapas es basa en aquest gran potencial dels seus recursos naturals. En l'estratègia per aconseguir el desenvolupament turístic, la participació de les comunitats propietàries del recurs juguen un paper important, tant en la cura del medi com en el desenvolupament de projectes.

La participació dels membres de la comunitat és molt important, per això es promou la seva organització formant comitès operatius i administratius, firmant convenis de participació comunitària i interinstitucionals i s'impartiran cursos de capacitació al personal, de tal manera que el seu treball en el desenvolupament ecoturístic generi incentius econòmics. Els projectes produiran ingressos que es canalitzaran cap a la conservació i administració de les àrees protegides, el fons provindrà de quotes d'entrada i de donacions que s'intentaran obtenir d'organitzacions ecologistes. Per aquest propòsit es sol·licitarà davant les dependències federals i estatals d'ecologia l'aval pels projectes que comportin l'obtenció de recursos destinats a la conservació de les àrees naturals, ja que seran l'antecedent per desenvolupar l'ecoturisme.

Els projectes que es pensen implementar en l'Estat de Chiapas es troben localitzats en: 1) la Reserva de la Biosfera La Encrucijada a la costa de Chiapas, on es durà a terme el primer projecte ecoturístic i concretament a la comunitat de La Palma i que servirà d'exemple per conformar un circuit ecoturístic a Agua Tendida, Palmarcito, Zacapulco i San José Huayate. 2) la zona de Marqués de Comillas, àrea que envolta la Reserva de Montes Azules. 3) les reserves de El Ocote i El Triunfo, Lagos de Montebello, Lagos de Colón, Laguna Miramar i Los Chimalapas. Paral·lelament es realitzaran estudis d'impacte ambiental en llocs atractius de gran potencialitat ecoturística, revisant la situació legal de la superfície *ejidal* on es duran a terme els projectes per així determinar la seva viabilitat.

També és interessant l'aprofitament i el projecte que es proposa en les cascades de Agua Azul, un dels atractius més importants de Chiapas i que es troba en un greu deteriorament ecològic. Es preveu implementar un desenvolupament ecoturístic en el que participarà la iniciativa privada i s'incorporarà als actuals pobladors en l'operativitat del projecte.

Es negociarà la reubicació de la comunitat en àrees apropiades amb l'objectiu de que els pobladors puguin participar i treballar amb operadors del desenvolupament

turístic, plantejant clarament els beneficis que això implica. També s'impartirà la capacitat necessària, com la formació de guies turístics locals amb l'objectiu d'incorporar a l'activitat turística comunitats indígenes i així mateix s'impartirà el curs de formació de microempresaris. En una primera etapa es construirà la infraestructura de serveis i en la segona es plantegen accions de conservació i recuperació del medi ambient.

Per veure exactament en que consisteixen aquests projectes que l'Estat pretén impulsar es passen a detallar les característiques del centre ecoturístic La Palma, a la Reserva de la Biosfera La Encrucijada. La comunitat costanera de La Palma està agrupada en una societat amb una forta presència de participació indígena i una organització social bastant desenvolupada, què participa amb el govern de l'estat en la realització d'un centre ecoturístic que porta el mateix nom. L'atractiu principal del lloc són els manglars de 35 metres considerats els més alts del món i la riquesa natural del lloc.

És previst invertir el finançament en infraestructura necessària, que consisteix en un centre de convivència comunitària per la recreació dels visitants de lloc, un alberg de platja, un centre d'investigació, plataformes d'observació i rehabilitació de les cabanes comunitàries existents, així com per la preservació de l'ecosistema i la recuperació d'àrees pertorbades. Per aquest efecte, es pensa organitzar a la comunitat en una societat de participació per generar llocs de treball directe i indirectes.

L'esquema operatiu del projecte ecoturístic preveu tres fases de desenvolupament: la primera consisteix en la formació de comitès operatius i administratius, creació dels convenis de participació comunitària i interinstitucional, capacitat ecoturística del personal operatiu i conformació de circuits. La segona fase comprèn la construcció de la infraestructura, serveis i difusió del producte. En la fase final i la més important, es comercialitza el producte.

Una altra actuació important de l'estat de Chiapas és la política de recolzament que des del 1995 treballa per a que les organitzacions indígenes i camperoles comptin amb alternatives econòmiques per millorar els seus nivells de vida. Com a resultat d'aquesta actuació i un dels seus gran èxits, és la creació dels denominats Centro de Contacto con la Naturaleza. Aquests centres faciliten les condicions per a que les organitzacions aprofitin l'atractiu natural, històric o arqueològic que tenen oferint serveis de qualitat pels visitants. Un exemple és el Centro de Contacto con la Naturaleza Agua Clara, a 12 km de les famoses Cascades de Agua Azul, habilitat amb confortables habitacions, servei de restaurant-bar i on es pot practicar amb un guia senderisme per la zona selvàtica propera, practicar el kayak o fer passejades a

cavall, nedar i pescar. Aquest centre és operat per indígenes tzeltales de la regió dels Altos de Chiapas.

Un cop els indígenes es van organitzar, van rebre recolzament del govern per la construcció d'instal·lacions d'atenció al visitant, capacitació, promoció i comercialització del seu producte.

Un altre exemple d'aquesta experiència és el Centro Ecoturístico Escudo Jaguar, localitzat a la Selva Lacandona, entre els límits de Mèxic amb Guatemala, que com es recull en el quadre 7.4, també va rebre ajuts de FONAES.

La Societat Cooperativa Escudo Jaguar integrada per 28 indígenes choles, està presidida per Luís Arcos, el qual va destacar que tot i el conflicte que hi va haver a la regió de los Altos de Chiapas l'any 1997, entre el 20 de desembre i els primers dies de 1998 un promig de 100 a 150 turistes nacionals i estrangers van arribar diàriament fins aquí per recórrer el riu Usumacinta i la ciutat de las Piedras Verdes i fins i tot van haver-hi dies com el 30 de desembre en que la gent va tenir que tornar a Palenque perquè no hi havia capacitat per tanta gent, ja que es compta només amb cabanyes i un restaurant amb capacitat per 88 persones. El centre turístic a més a més ofereix àrea per acampar i tours a llocs propers com el Monument Natural Yaxchilán. (VV.AA, 1998g)

Pel que fa als beneficis d'aquest projecte el president va reconèixer que l'activitat ha millorat les condicions de vida de la comunitat, ja que s'han generat més de 34 llocs de treball directes i altres beneficis indirectes com la compra de productes bàsics que són d'autoconsum per la comunitat. Aquest projecte va rebre el 1997 el premi al bon funcionament d'empreses portades per organitzacions socials, que va lliurar el govern federal a través de la Secretaria de Desarrollo Social. Aquest és un bon exemple per demostrar que els grups indígenes poden incorporar-se al turisme mitjançant la prestació de serveis de qualitat i sota l'òptica de la preservació del medi natural.

A l'Estat de Chiapas hi ha d'altres projectes ecoturístics de les mateixes característiques com Las Guacamayas, la Laguna Verde, Santo Domingo, Lagos de Colón, La Escollera, etc.

Un altra projecte mexicà és el de la Reserva de la Biosfera de la Mariposa Monarca, Estat de Michoacán, del que ja s'ha fet referència en d'altres capítols.

En aquesta àrea protegida de Mèxic, una de les més atractives tant per a nacionals com a estrangers, s'està redactant el projecte denominant Bosque Modelo, amb el que es vol, gràcies a la col·laboració econòmica del govern del Canadà, el govern

federal i l'estatal, implementar programes de gestió a la zona i dissenyar projectes ecoturístics a les zones santuaris.

Aquest fenomen de les papallones suposa pels *ejidataris*, propietaris de les terres declarades reserva, la venda d'artesanies, aliments, begudes i servei de guies, però tot això sense cap mena de control ni planificació per la qual cosa hi havia greus problemes de saturació de l'àrea i el que és més important, aquests incentius no eren suficients com per aturar les activitats de desforestació.

La gent de la zona viu de la silvicultura. Durant els cinc mesos de permanència de la papallona respectaven el bosc, però els set mesos restants, tallaven el bosc. Això es tenia que controlar oferint als *ejidos* els beneficis del turisme alternatiu i això és el que es pretén amb aquest projecte amb el que la Secretaria de Turismo de l'Estat de Michoacán, altres dependències estatals i federals com la Secretaria de Salud, SEDUE (Secretaría de Desarrollo Urbano y Ecología) i SEMARNAP treballen. S'intentarà millorar els serveis, les infraestructures i es duran a terme cursos de capacitatció, que es centraran bàsicament en aprendre idiomes, tractar amb els turistes, guiatge, cuina, artesanies, etc.

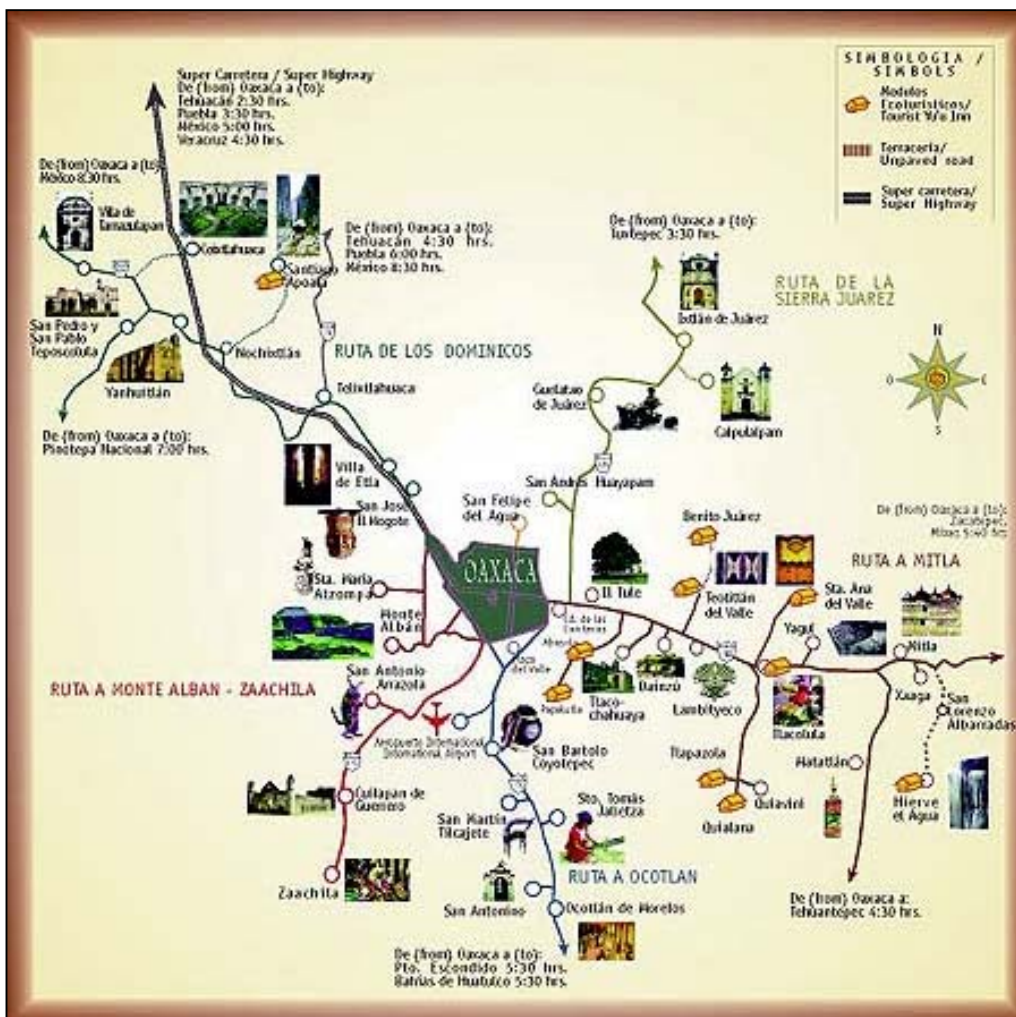
Oaxaca, és també un estat força dinàmic pel que a projectes ecoturístics és refereix, però sobre tot cal remarcar la col·laboració de l'estat. Això de fet respon a la reflexió que es fa a nivell estatal: *"el turismo ecológico a nivel local no es un turismo que afecte al presupuesto estatal y en cambio sí que es importante para el Estado como parte de un esquema de desarrollo regional"*.

El govern de l'Estat ha instrumentat el programa de construcció d'unitats d'ecologia i turisme: "Yù-ú", que significa casa en idioma *zapoteco*, pel que les unitats se les ha denominat amb el nom de "tourist yù-ú", casa del turista, la casa de vostè. Aquests tipus d'allotjaments seran gestionats pels mateixos pobles, de manera que el contacte amb ells sigui directe, tenint les següents característiques:

- Un allotjament net i senzill, amb les comoditats mínimes necessàries, perquè l'estada sigui agradable i que permeti al visitant apreciar millor la seva història, costums i tradicions.
- Una sala d'exposicions i de vendes de les artesanies produïdes per la comunitat.
- Oferir la oportunitat de compartir una vida sana i productiva en harmonia amb la naturalesa i població; així com involucrar-se en la preservació de l'ecologia de la regió.

La Secretaría de Desarrollo Turístico ha construït nou unitats, que es troben localitzats en comunitats del Valle Central i de la Sierra del Norte de Oaxaca (veure figura 7.1)

Figura 7.1: Tríptic dels Allotjaments ecoturístics "tourist yù-ù" de l'Estat d'Oaxaca

Font: www.oaxaca.gob.mx/sedetur/mapas/mapa-valles.php

Un dels destins perfectes per trobar aquest tipus de construcció és la Sierra de Juárez, on hi trobem més de 150.000 hectàrees protegides per les comunitats indígenes. Aquí el projecte d'ecoturisme que s'oferta és propietat de les comunitats i el tipus d'allotjament és "Tourist-yù'ù". També es realitzen visites guiades a la zona. (VV.AA., 1998h)

Un altre país de la regió que també està interessat en impulsar les iniciatives locals és Nicaragua. El Ministerio de Medio Ambiente y Recursos Naturales (MARENA) de Nicaragua té com a prioritat impulsar el desenvolupament rural en zones protegides

del país com: la Reserva Biològica Marina Cayos Miskitos i la franja costera immediata⁷.

El projecte consisteix en l'elaboració i implementació d'un Pla de Maneig d'aquesta àrea, per l'aprofitament integral i sostingut dels ecosistemes marins i costaners, així com promoure la investigació científica que propiciïn els instruments de planificació i gestió de la reserva, rescatant i conservant la cultura miskita pel seu desenvolupament socioeconòmic.

El pla preliminar de gestió inclou aspectes de regulació de la tinença de la terra, protecció de biodiversitat, desenvolupament de microempreses, transferència de tecnologia i desenvolupament comunitari. En el projecte també s'hi contemplan programes de capacitació, educació ambiental, investigació, gestió dels recursos naturals i d' integració de la dona i tinença de la terra. Per aconseguir l'aprofitament integral i sostingut dels ecosistemes marins i costaners es proposa incentivar la investigació científica i educativa, el desenvolupament socioeconòmic comunitari, l'educació ambiental i l'ecoturisme. Totes aquestes propostes i projectes ara com ara s'han quedat en intencions.

En el cas de la República Dominicana, segons les conclusions que es van presentar en la IV Feria Ecoturística y de Producción que es va celebrar el 23 de juliol del 2000 a Santo Domingo⁸, la iniciativa comunitària és escassa a nivell nacional. Es va dur a terme un recompte per identificar els actors que duen a terme activitats ecoturístiques i únicament un total de quatre iniciatives eren comunitàries.

7.2.3. Projectes locals impulsats per organitzacions no governamentals i organismes internacionals

Segons l'anàlisi efectuada qui està tenint i jugant un protagonisme important en la tasca d'implicar i recolzar a les poblacions locals en l'activitat ecoturística més que els respectius governs, són les institucions no governamentals o institucions internacionals, com tot seguit es podrà comprovar en els casos que s'exposen.

Un dels primers projectes que descriurem dins d'aquesta tipologia és el del poble de Mazunte a Oaxaca, Mèxic. El 31 de maig de 1990, davant del perill d'extinció que

⁷ Font: www.marena.gob.ni/proyecto12.htm

⁸ Font: kiskeya-alternative.org/publica/diversos/diagnostico-turismo-alternativo.html

patien totes les espècies de tortuga marina i davant la pressió de grups ambientalistes es declara la veda total i indefinida de la pesca i caça de totes les espècies de tortugues marines del país. Aquest decret va ser bastant felicitat pels ambientalistes nacionals i internacionals però va suposar la fallida econòmica del poble. (Asociación de Comuneros de El Mazunte, 1996)

A partir d'aquell moment i gràcies al recolzament de ECOSOLAR, una associació civil sense ànim de lucre que es dedica des del 1983 al disseny, promoció i execució de programes i projectes de desenvolupament sostenible en diverses regions de Mèxic i Amèrica Central i conjuntament amb grups ecologistes, es van començar a organitzar per trobar fonts alternatives de subsistència sense afectar a l'entorn natural.

Un any després es va realitzar en aquesta comunitat una trobada internacional d'ambientalistes, que a part de deixar uns ingressos importants al poble, va fer adonar a la població local que hi havia molta gent que volia ajuda'ls desinteressadament. Dos dies després d'aquest acte l'assemblea general de la comunitat, va decidir convertir-se en Reserva Ecològica Campesina, per fer-se càrrec del desenvolupament del seu poble i la protecció dels seus recursos.

Per aconseguir aquest objectiu van crear la Asociación de Comuneros de la reserva Ecològica Campesina de El Mazunte A.C., que està conformada per ciutadans de Mazunte i actualment són 85 socis d'un total de 170 ciutadans. L'associació amb el recolzament i assessoria d'ECOSOLAR han desenvolupat nombrosos projectes que milloren la qualitat de vida, incloent-hi, per suposat la protecció i conservació ambiental. Entre d'altres propostes tenen un projecte ecoturístic que està administrat totalment per la comunitat, tot i que aquesta està en procés d'aprenentatge, ja que es van adonar que aquest projecte requeria molt d'esforç i ganes d'aprendre per part de tota la comunitat.

Els cursos-taller que es van donar per capacitar a la població tractaven entre d'altres dels següents temes: introducció a l'ecoturisme i sensibilització mediambiental, constitució d'una empresa, guies d'ecoturisme, administració per l'ecoturisme, etc. Actualment estan arreglant les seves cases i les seves hortes com hostals. Alguns dels propietaris tenen banys amb biodigestors i d'altres estan construint banys ecològics. També hi ha altres opcions d'allotjament d'acord amb els gustos i necessitats de cada turista, com per exemple un *bungalow* ecològic de 5 estrelles amb tots els serveis, àrees per acampar en les seves hortes i platges i cabanes ecològiques. Alguns dels serveis d'allotjament inclou menjar.

Altres instal·lacions són el Centro Mexicano de La Tortuga, que és un museu-aquari, construït per decret presidencial per donar resposta a les tasques d'investigació,

vigilància i protecció de les tortugues, alhora que és un atractiu ecoturístic que genera recursos per a la comunitat. S'hi poden veure les varietats de tortugues que existeixen, així com un servei de cafeteria i es preveu que a curt termini també hi hagi activitats educatives i recreatives. S'han creat també rutes ecoturístiques per observar els atractius que ofereix la regió, per a les que s'han comprat cinc bicicletes de muntanya o fer passejades a cavall.

Aquest projecte de Mazunte com a destí turísticament perfectament definit ha servit per ECOSOLAR i per les altres organitzacions que treballen amb ells com a exemple per incorporar en una ruta integral ecoturística a altres comunitats que tenen els mateixos atributs en bellesa natural.

On s'ha destinat més atenció ha estat en la tasca de promoció i difusió. A nivell local, està funcionant el Módulo de Información Ecoturística, que és una petita oficina localitzada en la plaça central del poble. Aquí es rep, registra i es dona atenció als turistes que volen conèixer Mazunte i altres comunitats. En aquest mòdul estan centralitzades les tasques administratives corresponents a l'oferta d'allotjament i activitats. El mòdul està obert, donant informació, com a oficina de recepció i telèfon públic, tots els dies de l'any i és atès directament per membres del comitè d'ecoturisme, que estan constantment en la tasca de capacitar al personal.

Com a forma de promoció i difusió de la seva oferta turística han obert una pàgina web⁹ i amb agències especialitzades com Ecogrupos, la Asociación Mexicana de Turismo Alternativo y Ecoturismo (AMTAVE), la Asociación Mexicana de Agencias de Viajes (AMAV) i la Comisión Nacional del Deporte (CONADE), en els seus departaments de Turismo Juvenil y de Ecología, amb qui s'ha fet un conveni de participació en la REDTUR, que és una xarxa via internet que integra oferta turística tant a nivell nacional com mundial, dirigida especialment als joves, i que fa la promoció des de la ciutat de Mèxic. Una altra forma de difondre el projecte d'ecoturisme i la ruta integral ha estat participant en diversos fòrums.

Pel que fa la gestió del projecte, un equip d'estudiants de Diseño, Arquitectura i Sistemas de la Universidad Iberoamericana (UIA) i la Escuela Superior de Turismo del Instituto Politécnico Nacional (IPN), treballen com assessoria professional per reestructurar el projecte amb el que s'espera aconseguir recursos per augmentar la infraestructura, com la construcció de més *bungalows* i cabanes per l'allotjament.

⁹ Font: www.laneta.apc.org/mazunte/home.htm

Aquest projecte però, també s'ha d'enfrontar a problemes com la manca de recursos per augmentar la infraestructura existent, ja que l'actual és insuficient per donar resposta a la demanda generada pels mecanismes de promoció, la manca d'equips esportius per oferir activitats més atractives als turistes, recolzament per a la impressió i publicació de materials publicitaris com fulletons, tríptics i cartells, etc.

Un dels altres casos de la regió que també cal destacar dins d'aquesta tipologia és el del Parc Nacional El Imposible, a El Salvador. En capítols anteriors se n'ha fet referència destacant sobretot la tasca de gestió que du a terme SalvaNatura.

Amb l'objectiu d'eleva la qualitat de vida dels habitants de les comunitats dels voltants del parc, SalvaNatura i el Banco de Desarrollo van anunciar la creació del Fondo de Garantía para el Desarrollo Sostenible de la Zona de Amortiguamiento del Parque Nacional El Imposible, amb el que es pretén fomentar la creació i l'enfortiment de microempreses amb vocació turística. El Fons de Garantia va iniciar les seves operacions amb la donació de 5.000 \$US cedits per The William P. Wharton Fund de Boston, mitjançant The Resource Foundation. El projecte tindrà una duració de dos anys, amb una quantitat total de 25.000\$ US, en la seva primera etapa. Per la seva part el Banco de Desarrollo ha ofert duplicar totes les contribucions que obtingui SalvaNatura per aquest fons, amb la finalitat de recolzar el major nombre d'empreses amb els recursos disponibles¹⁰.

L'objectiu d'aquest fons de garantia és estimular les economies locals de les poblacions que es troben als voltants de l'Imposible, facilitant l'accés a crèdits tous, perquè realment es beneficiïn de l'obertura del parc i la seva aflluència turística, impulsant així el desenvolupament sostenible de les comunitats.

Inicialment, SalvaNatura treballarà amb microempreses del Caserío San Miguelito, on es pretén impulsar el desenvolupament amb un mínim de set microempreses i proporcionar capacitació en aspectes empresarials. Els fons de SalvaNatura i Banco de Desarrollo serviran de garantia als crèdits, que oscil·laran entre els 4.000 C i 13.000 C. (450 US\$ i 1.500 US\$), amb els que s'establiran negocis com: cafeteries, allotjaments, tendes d'artesanies i medicina natural.

Les excursions que es realitzen dins del parc, també són una via d'ingressos per a la població local, ja que han d'estar guiades per membres capacitats de la mateixa organització, els quals cobren una tarifa diària a manera de propina, pel que es recomana una propina generosa ja que aquest és l'únic ingrés que reben els guies.

¹⁰ Font: www.salvanatura.org

SalvaNatura també ha establert lligams amb la Fundación Promotora de Productores y Empresarios Salvadoreños (PROESA), que instruirà i assessorarà als futurs microempresaris, mitjançant quatre mòduls de capacitatció en aspectes de maneig administratiu empresarial, a més a més de donar assistència tècnica abans i després de la creació dels seus petits negocis.

A Costa Rica també es pot destacar algun exemple d'aquesta tipologia de projecte local, concretament a la zona de Sarapiquí, província de Heredia (González, H. 1991). Les principals activitats econòmiques de la zona són la ramaderia i l'extracció de fusta, que es troben en un procés de canvi i amb seriosos problemes medi ambientals. En les seves proximitats hi ha diverses àrees protegides de gran bellesa natural com el Parc Nacional Braulio Carrillo, l'Estació Biològica La Selva, i el Refugi Fauna Silvestre de la Barra del Colorado.

Com una nova manera d'oferir possibilitats d'ingressos als habitants d'aquestes comunitats, l'Organización para Estudios Tropicales i el Fons Mundial per a la Vida Silvestre, van impartir un curs intensiu capacitant a naturalistes locals capaços de guiar i interpretar el bosc als visitants. Al finalitzar aquest curs de formació, es va crear una cooperativa d'autogestió denominada NATUCOOP R.L.; aquesta cooperativa els permet treballar com una petita empresa, obtenint així serveis de recolzament per la conservació de l'àrea, i que els guies tinguin una formació continuada, facilitant l'involucrament de familiars i altres segments de la societat.

En aquest sentit, l'entrenament de naturalistes locals al voltant de les àrees protegides pot assentar un precedent pel reconeixement oficial, per mitjà d'una llicència, que asseguraria el control de qualitat i obriria així noves oportunitats per legitimitzar un nou títol acadèmic.

En aquest país, tot i que té una certa tradició ecoturística, un dels seus principals errors és el no donar suport i continuació als projectes locals.

De fet en això precisament és el que pretén incidir el Programa de Pequeñas Donaciones (PPD) amb el finançament del Fons pel Medi Ambient Mundial (FMAM), que és gestionat pel Programa de les Nacions Unides pel Medi Ambient i que seria un dels darrers casos a comentar dins d'aquesta tipologia de projectes. Aquest programa va ser establert l'any 1992, l'any de la Cimera de la Terra, "amb el que mitjançant la prestació de recolzament financer i tècnic a projectes que conserven i restauren la naturalesa al mateix temps que milloren el benestar i el manteniment humà, el PPD demostra que l'acció comunitària pot mantenir el delicat equilibri entre

les necessitats humanes i els imperatius ambientals"¹¹. Aquest programa treballa amb Organitzacions Comunitàries de base i Organitzacions No Governamentals, partint de la idea de que els problemes ambientals se'ls pot fer front només si les pròpies comunitats s'involucren. També assumeix que amb petits recursos econòmics aquestes comunitats poden dur a terme activitats que repercutiran en la millora de la seva qualitat de vida i l'ambient.

La regió d'Amèrica Llatina i el Carib és una de les principals beneficiades d'aquest programa, on es destaquen els països de Mèxic, Guatemala, Hondures, Costa Rica, El Salvador i la República Dominicana.

Fins a la data, el PPD ha recolzat prop de trenta petits projectes a Costa Rica, localitzats principalment en àrees d'amortiment de parcs nacionals, corredors biològics i territoris indígenes. Tots aquests projectes són desenvolupats íntegrament per les comunitats locals mitjançant grups organitzats que al mateix temps duen a terme accions de protecció i educació ambiental. El paper del PPD com ja s'ha citat anteriorment és dotar d'assistència financera i recolzament tècnic a aquests grups amb el fi d'enfortir les capacitats locals per gestionar l'activitat de forma eficient i amb criteris de sostenibilitat ambiental, social i cultural. Un dels objectius que també es persegueix és la creació de xarxes, l'intercanvi d'experiències, l'adopció de tecnologies de baix impacte i l'ús racional dels recursos locals. També es promou la generació d'energia elèctrica per mitjà de fonts renovables, l'ús de cuines solars, la bona gestió de residus i la producció orgànica i la configuració de *covirenas* (comitès de vigilància dels recursos naturals) que complementen mitjançant la participació local voluntària l'acció del Ministerio de Medio Ambiente en el control i protecció davant de delictes ambientals.

Segons Guereña¹², pel PPD, el desenvolupament i promoció de l'ecoturisme comunitari no és un fi en si mateix, sinó el mitjà pel qual alguns grups poden fer un ús sostenible dels recursos que protegeixen, generant beneficis econòmics a la comunitat i el més important, la població local té un paper protagonista en la presa de decisions, és empresari en lloc de simplement mà d'obra.

¹¹ Font: www.undp.un.hn/PPD_intro.htm

¹² Font: www.una.ac.cr/anmbi/Ambient-Tico

En el quadre següent, 7.5, es descriuen alguns dels projectes ecoturístics més representatius desenvolupats a Costa Rica, Hondures, República Dominicana i Guatemala. També hi ha casos a El Salvador i Mèxic, però no es proporcionava informació detallada per poder ser inclosos en el quadre. D'aquest quadre es desprenen les següents conclusions:

- En el casos analitzats, la majoria dels projectes tenen una base associativa, és a dir, les comunitats estan organitzades, i on les dones i la presència indígena és important.
- Tots ells es troben localitzats en zones de gran riquesa natural, sent en la majoria dels casos les regions més importants, turísticament parlant, dels seus respectius països.
- La duració dels projectes és d'entre un i dos anys, amb un finançament mitjà d'uns 19.000\$US.
- Entre els principals objectius estan la capacitat, la conscienciació del valor de la conservació dels recursos naturals i la dotació a aquests projectes d'una mínima infraestructura turística.

Si bé totes aquestes iniciatives són valuoses i amb un alt potencial, també s'han reconegut una sèrie de debilitats que s'estan tractant i que fan referència a quatre aspectes que són: la manca de capital per a inversió, poc coneixement sobre l'activitat turística, manca d'articulació, sobretot amb el mercat, i una dèbil atenció i incentius per part de les institucions de l'estat, això pel que fa referència a Costa Rica, país on s'han dut a terme més projectes, tot i que és extensible a la resta de països de la regió beneficiaris d'aquestes donacions.

Les eines que estan duent a terme per corregir aquestes debilitats són entre d'altres: formació i assistència tècnica continuada, formalitzar acords amb institucions de l'estat així com garantir l'accés a noves oportunitats de finançament. I per tractar el problema del mercat, el PPD està tractant d'identificar per cada cas el segment o segments de mercat i quins són els canals més apropiats de promoció i comercialització.

Quadre 7.5: Resum de Projectes Ecoturístics finançats pel Programa de Pequeñas Donaciones del PNUD

Projectes	Objectius	Descripció del projecte
COSTA RICA		
<p>Ecoturisme i Educació Ambiental a la Reserva Monte Alto i la seva àrea d'influència (Península de Nicoya) Període: 2001-2003 Finançament: 20.000 \$</p>	<p>Enfortir els programes d'ecoturisme i educació ja existents per satisfer la demanda de serveis a la Reserva Monte Alto. I conscienciar a la població i empresaris de les comunitats del valor dels recursos naturals i culturals amb els que compten dins i fora de la Reserva, així com contribuir a la millora dels seus ingressos.</p>	<p>La Fundació Monte Alto (180 membres) és una organització relativament nova que no està suficientment consolidada des del punt de vista administratiu, operatiu i financer. Tampoc no hi ha una participació equitativa de la dona. ES requereix de majors ingressos i que aquests siguin més segurs. Entre els seus principals objectius està també adquirir terres que es destinen a protecció absoluta. Construcció d'un alberg i la creació de senders per observació d'aus</p>
<p>Recolzament al maneig compartit MINAE/ Comunitat del Parc Nacional Marino Ballena (Puntarenas) Període: 2001-2002 Finançament: 20.000\$</p>	<p>Des de la seva creació el parc s'ha vist afectat per la pressió i l'abandonament, és per aquesta raó que ASOPARQUE neix amb la finalitat d'obrir espais de participació i de demostrar a la població local quant d'important és el parc per a un desenvolupament econòmic i social sostenible. Aquest projecte té com a principal objectiu col·laborar en el procés de participació conjunta, per millorar la infraestructura mínima, l'equip i personal necessari, amb la finalitat de que aquest no sols es converteixi en un important destí turístic, sinó que també garanteixi la protecció i preservació de la zona, millorant d'aquesta forma les condicions de vida de les comunitats pròximes al parc amb la generació d'ingressos a través d'activitats turístiques.</p>	<p>La participació comunal en aquest projecte és de gran importància, ja que és la comunitat la que està assumint la responsabilitat de gestionar el parc. A més, ASOPARQUE, neix com iniciativa de 22 organitzacions comunals, formades per cooperatives, grups de dones, ecologistes, microempresaris i pescadors, tots ells recolzats per la Defensoria de los Habitantes i el Ministerio de Ambiente y Energía. Aquesta és una experiència pionera a nivell nacional, on el MINAE signa un conveni amb una organització pel maneig compartit d'un parc nacional.</p>
HONDURES		
<p>Projecte d'enfortiment d'iniciatives familiars en ecoturisme Finançament: 30.000 \$</p>		<p>El projecte es desenvoluparà en cinc comunitats localitzades a les zones de amortiment dels parcs nacionals Jeannette Kawas i Punta Izopo, les quals tenen com activitats econòmiques principals la pesca i l'ecoturisme. Es beneficiaran 37 famílies, de les que 33 són garifunes i quatre mestisses de les comunitats de Triunfo de la Cruz, La Ensenada, San Juan, Tornabé i Miami, localitzades a la Badia de Tela, una de les zones preferents del país.</p>

Capítol 7: Projectes ecoturístics: població local, empresaris i companyies estrangeres

REPUBLICA DOMINICANA		
<p>Generació d'ingressos mitjançant la promoció i comercialització d'artesanies amb temes ecoturístics al·lusius al Parc Nacional Los Haitises. Període: 2000-2001 Finançament: 7.109 \$</p>	<p>Crear una escola-taller per a la capacitatció d'artesans locals per així millorar la producció d'artesanies, i ser oferides als turistes que visiten l'àrea protegida. Aquesta acció contribueix a involucrar a les comunitats en la conservació de la biodiversitat de l'àrea protegida i alhora és un mitjà per generar ingressos.</p>	<p>Els artesans, amb base associativa, són membres d'una comunitat situada en la zona d'amortiment del Parc Nacional Los Haitises, i per on els turistes accedeixen a l'àrea protegida. A més a més d'aprendre a millorar la qualitat de les artesanies que produeixen, reorganitzen i amplien el local de venda d'artesanies i realitzen una campanya de promoció dels productes. També duen a terme xerrades per comunicar, durant el desenvolupament del projecte, les seves experiències a la resta dels membres de la comunitat, com a forma de contribuir a l'ús racional dels recursos naturals. S'espera que la producció d'artesanies de major qualitat incrementarà les possibilitats de comercialització, generarà majors ingressos i constituirà un estímul per a que altres artesans s'integrin en el futur. Totes les artesanies es fabriquen amb material reciclat (paper, retalls de fusta, closca de coco, cartró, vidre, etc.)</p>
GUATEMALA		
<p>Posada en pràctica d'activitats ecoturístiques en la badia de Graciosa de la Laguna de Santa Isabel i el Canal Inglés, Punta de Manabique, Izabal. Període: 2001-2002 Finançament: 19.046 \$</p>	<p>Aquest projecte té com a principals objectius: 1) desenvolupar les capacitats locals per la posada en pràctica de l'activitat turística, capacitant-los en temes d'administració. 2) construcció d'un centre de visitants 3) adquirir un vaixell per transportar als turistes i 4) publicitat dels serveis disponibles en la comunitat.</p>	<p>El projecte implica a 22 persones de la comunitat de Santa Isabel. El 45% dels participants són dones.</p>
<p>Uk'ux de centre turístic ecològic rural integral K'achelaj. Període: 2001-2002 Finançament: 19.693 \$</p>	<p>El projecte consisteix en el desenvolupament i la construcció d'instal·lacions turístiques, formació dels participants locals com guies ecoturístics, disposar de serveis bàsics com restauració, instal·lacions del bany de vapor. A més a més també es durà a terme la tasca de promoció i comercialització.</p>	<p>Totes aquestes activitats es duran a terme a la granja de Pachipac, propietat de l'associació Agropecuària Artesanal la Guadalupe, situada en la línia divisòria de les aigües de l'àrea protegida del Llac Atitlán. Un total de 74 membres, 24 d'ells dones, participen d'aquest projecte.</p>

Font: www.undp.org

En el cas de Costa Rica, degut a l'alt nombre de projectes, s'ha creat l'Alianza Costarricense por el Turismo Alternativo Rural, formada per tots els grups que treballen en ecoturisme comunitari i que han rebut el suport del Programa de Pequeñas Donaciones, que pot suposar de ben segur apart d'un bon exemple, enfortir i garantir l'èxit de la majoria dels projectes. Arrel de la importància d'aquests projectes a Costa Rica, s'ha sol·licitat al PPD que ofereixi el seu recolzament per l'edició de la primera guia de turisme comunitari a Costa Rica i Amèrica Llatina per facilitar la seva integració a l'oferta turística. Una iniciativa paral·lela a l'anterior i a la que també donar suport el PPD, és la de crear una base de dades, ECO-INDEX per promocionar i donar a conèixer els projectes que reben el suport d'aquest programa amb el propòsit de compartir experiències.

Un altre organisme internacional que està treballant amb força, amb 28 anys d'experiència, molt vinculat a l'ecoturisme i a la conservació és RARE, *Center for Tropical Conservation*, organització no governamental conservacionista. Les regions geogràfiques amb les que treballa són: el Carib, Llatinoamèrica, el Pacífic i Àfrica. En el cas del Carib i Llatinoamèrica els països on s'estan desenvolupant alguns projectes són: Mèxic, Belize, Guatemala, Hondures, República Dominicana, Antigua, Dominica, Sant Vincent i Grenada.

Les dues principals àrees d'actuació de RARE, estan lligades a l'educació i la conservació i l'ecoturisme com a desenvolupament comunitari¹³. En ambdues àrees s'han dut a terme iniciatives força interessants, però la que més repercussió ha tingut a la zona d'estudi i la més reconeguda ha estat la de formar guies naturalistes. Aquesta tasca s'emmarca dins del *Programa de Entrenamiento para Guías Naturalistas de RARE*, dissenyat per oferir a la població que viu en comunitats rurals les eines que necessiten per participar i beneficiar-se de l'ecoturisme.

Aquest programa és un curs intensiu de tres mesos que entrena a adults de comunitats rurals, tractant temes d'història natural i interpretació, ensenyant anglès i preparant-los per treballar com a guies naturistes i educadors ambientals. Els resultats que es persegueixen amb aquest curs és l'increment d'ingressos i les oportunitats de llocs de treball i transferir la tasca de formació a una ONG local. El Centre RARE va dissenyar aquest curs partint de la convicció que el recolzament local és imprescindible tenint en compte que la majoria dels residents locals de les àrees protegides i zones d'amortiment no tenen la formació necessària per treballar a l'ecoturisme.

¹³ Font: www.rarecenter.org

Aquests curs s'ha dut a terme amb la col·laboració de *World Teach*, una organització de voluntaris en seu a la Universitat de Harvard, especialitzats en l'ensenyança d'anglès, amb ONGs conservacionistes locals i amb gestors d'àrees protegides. El primer curs es va iniciar a Costa Rica l'any 1994, al que li van seguir tres més; quatre cursos a la Península de Baja California i tres cursos a la Península de Yucatán, Mèxic, amb la col·laboració de Amigos de Sian ka'an i Pronatura. Els factors que es van considerar per a la selecció d'aquests espais van ser l'alta significació biològica, els alts nivells de turisme per justificar un cos de guies, àrees naturals protegides significatives i un interès demostrat per part d'ONGs locals i d'institucions del governs respectius.

Cada curs té un cost d'aproximat de 4.000\$US per estudiant. En els casos que és necessari, els estudiants reben ajuts econòmics per compensar a les seves famílies respectives la manca d'ingressos mentre ells participen en el curs. També es dona el cas d'estudiants finançats per una ONG o una àrea protegida, amb qui després treballaran durant un temps concret en concepte de pràctiques.

Amb aquests cursos s'han obtingut, segons RARE, resultats tangibles. Resultats que, excepcionalment, ja que no és gens corrent en l'àmbit de l'activitat ecoturística com ja s'ha deixat palès en nombroses ocasions en aquesta tesi, han estat degudament avaluats.

Els onze cursos han generat 170 guies entrenats, s'ha transferit amb èxit aquesta tasca de formar i educar a ONGs locals, per exemple en el cas de Costa Rica, el programa d'entrenament el porta la Fundación Neotrópica, s'ha fomentat més de 10 iniciatives turístiques comunitàries i s'ha estimat que en l'any 1998 el guanys per activitats de guies per a comunitats veïnes a àrees protegides s'han incrementat en 600.000\$ US. Els estudiants dels respectius cursos han tingut una bona resposta en el mercat laboral i els seus salaris han augmentat de mitjana en un 92%. A partir del curs pilot que es va dur a terme a Hondures, catorze dels quinze estudiants van entrar a treballar en el primer cos de guies naturalistes locals. A Baja California, segons una avaluació final elaborada recentment, 76% dels estudiants del seus cursos estan treballant en turisme, un 59% dels quals com a guies, molts d'aquests estudiants abans treballaven com a pescadors en àrees crítiques de sobrepesca¹⁴.

Després de fer aquests estudis i d'analitzar la seva tasca, RARE reconeix que la capacitat de guies és solament un aspecte més del desenvolupament d'un programa integrat d'ecoturisme amb bases comunitàries i que ha de ser

¹⁴ v. nota. pàg 41

complementat amb esforços per establir lligams de comercialització i programes de desenvolupament de microempreses.

Un dels grans projectes amb el que s'està treballant actualment segons José Quiñónez, Director d'Ecoturisme i Desenvolupament Comunitari de RARE, conjuntament amb el Centre Patrimoni Mundial de la UNESCO i el Programa de les Nacions Unides per el Medi Ambient, és el de crear un model per vincular el turisme sostenible amb la conservació de la diversitat biològica en espais Patrimoni de la Humanitat dels països en vies de desenvolupament. Aquest projecte, d'una durada de quatre anys, ha seleccionat sis llocs inscrits en la llista del Patrimoni Mundial com la Reserva de la Biosfera de Río Plátano (Hondures), la Reserva de la Biosfera de El Vizacaíno i Sian ka'an a Mèxic, els Parcs Nacionals de Komodo i Ujung Kulon a Indonèsia i el Parc Nacional de Tikal a Guatemala. En cadascun d'aquests països, segons Quiñónez, estan desenvolupant plans de treball en col·laboració amb els directors de les àrees protegides, amb altres ONG's, ministeris de govern i operadors de turisme local. Es pretén una planificació innovadora que té com a nucli principal la comunitat, la capacitació de guies i empresaris locals, noves oportunitats per a la promoció i el finançament d'aquests espais, però un dels pilars d'aquest projecte i de tots en els que participa RARE és l'educació i la capacitació, que és una de les seves principals tasques i per la que és reconeguda sobre tot a nivell d'Amèrica Llatina.

A part d'aquest gran projecte internacional RARE també ha donat suport a iniciatives com la que a continuació es descriu.

L'any 1996 el Ministerio de Recursos Naturales i l'Instituto Hondureño de Turismo van firmar un conveni per l'administració del Parc Nacional La Tigra i per l'establiment del primer ecoalberg dins d'un parc nacional, amb l'objectiu d'oferir el servei d'allotjament als turistes que visitaven el parc i al mateix temps exercir un control sobre l'acampada lliure, així com també tenir un lloc per impartir cursos de formació, seminaris i tallers ja que l'edifici compta amb dos salons amb una capacitat de trenta persones cadascun, cosa que permetria generar ingressos per al manteniment del parc. El principal obstacle que van haver de vèncer per posar en pràctica el conveni va ser la manca de fons i el poc suport del govern.

L'ecoalberg té un total de vuit habitacions, tres amb bany privat, dos salons amb una capacitat de trenta persones cadascun, una altra sala per quaranta persones, un bany complet i tres banys a fora, cafeteria i zona de descans.

El projecte es va desenvolupar en varies etapes segons explica el propi Centre RARE. Primer la Fundación Amitigra, institució de caràcter privat, sense ànim de lucre, que administra el parc des de 1993, va proposar a l'Instituto Hondureño de

Turismo (IHT) la idea de crear un ecoalberg dins del parc. L'IHT va contractar els serveis d'un consultor per que fes un diagnòstic de l'àrea per emplaçar l'edifici. El lloc més apropiat era la zona de La Rosario, una antiga comunitat minera. Com que la zona estava molt deixada i el cost de construir un edifici nou era massa alt, es va optar per restaurar l'antic hospital que havia deixat la companyia minera. Un cop aquest va ser restaurat, l'ecoalberg es va començar a planificar (veure foto 7.5). Es van establir tarifes de lloguer, es va donar a conèixer i es va contractar el personal necessari.

Fotografia 7.5: Ecoalberg La Rosario, Parc Nacional La Tigra, Hondures

Font: www.nps.gov/centralamerica/honduras/rosario.shtml

L'alberg es troba a la comunitat de La Rosario, a 35 km de la ciutat de Tegucigalpa, dins del parc nacional. Hi treballen un encarregat, tres guies, dues persones de la neteja i dues persones encarregades de la cafeteria. Pel que fa a la promoció, el març de 1998 quan es va inaugurar l'alberg, es van convidar a tots els mitjans de comunicació nacional i a les agències de viatges. Segons RARE, sis mesos després de la seva obertura l'alberg, s'ha assolit el 88% de rendibilitat. El preu és de 10 US\$ per persona i nit i per nens menors de dotze anys i per persones de la tercera edat i discapacitats de 5US\$.

Els organismes i entitats públiques que han estat involucrades en aquest projecte són el Ministerio de Recursos Naturales, l'Instituto Hondureño de Turismo, l'Empresa Nacional d'Energía Eléctrica (ENEE), la Fundación Amitigra i els membres de la comunitat de La Rosario. Les noves fites que es plantegen, en un futur no gaire llunyà, és la promoció de fabricació d'artesanies per part de la comunitat, construir senders per discapacitats, creació d'una biblioteca, un museu i un centre d'interpretació i de venda d'artesanies, etc.

Entre els indicadors que la Fundació considera per avaluar el projecte està el canvi d'actitud que han demostrat els pobladors, recolzament i interès d'organismes i institucions per col·laborar en la protecció dels recursos naturals del parc i l'afluència

continuada de turistes. Tot això a més és un incentiu per les mateixes comunitats per obtenir oportunitats de llocs de treball o per desenvolupar petites empreses per satisfer les necessitats o demandes dels visitants.

La darrera iniciativa a comentar, que s'està executant actualment i que beneficia a tres països de la regió d'estudi menys implicats fins ara en projectes comunitaris ecoturístics, ha estat impulsat des del Banco Interamericano de Desarrollo (BID), amb la participació del Fondo de Consultoría Español, i concretament, la consultora espanyola Planta, que ha estat seleccionada per identificar aquelles zones d'Hondures, El Salvador i Nicaragua més adequades per desenvolupar projectes ecoturístics. En aquesta primera fase el pressupost és de 150.000 US\$.

Segons Torres (Editor, 2001, 73), Director de la consultoria, després de la identificació d'aquelles zones més favorables per a la implementació de projectes, el BID impulsarà un programa de crèdits tous que facilitin la posada en marxa d'aquests projectes. Es pretén incentivar la creació d'empreses formades per capital local i per capital estranger per mitjà de *joints ventures*. El director afirma, que prèviament és necessari dur a terme un exhaustiu treball de camp identificant la realitat socioeconòmica de cada regió d'aquests tres països per establir quina reuneix les millors condicions. També, però, s'opina que dos dels aspectes bàsics són potenciar la participació d'empresaris locals i avaluar si es compta amb el personal adequat per a la posada en funcionament dels programes ecoturístics. En cas de que això no sigui així, serà necessari invertir part del capital existent en la capacitació de professionals. Per tant l'objectiu és definir tres zones per país. La de majors possibilitats serà objecte d'un treball més profund amb la finalitat de garantir, en la mesura del possible, el seu èxit. El projecte té una naturalesa dinàmica ja que està previst el desenvolupament d'una web de cadascuna de les zones, l'elaboració d'una àmplia cartografia per documentar perfectament les regions i diversos estudis de mercat del potencials països emissors.

7.2.4. Àrees protegides per comunitats on emprendre projectes ecoturístics.

Dins de les àrees protegides i en les zones més immediates entren en conflicte els interessos de les comunitats locals, els grans inversionistes estrangers i els organismes competents, sent segurament per moltes comunitats rurals i per particulars, més factible i segur crear la seva pròpia àrea protegida, eliminant així la competència i tenint d'aquesta manera el control exclusiu del recurs i de la seva explotació.

La iniciativa de protegir el territori, per particulars, organismes i comunitats, a part dels beneficis mediambientals que això suposa, són un complement important a l'oferta turística d'àrees protegides per l'estat en molts països i en molts dels casos, exemples modèlics de conservació i gestió turística.

En aquest apartat només es mostraran el projectes de comunitats locals, ja que una de les tendències que va en augment, sobretot a països com Costa Rica és que particulars i empresaris locals o estrangers incorporin dins de la seva oferta turística com a principal reclam la seva pròpia àrea protegida, casos que seran tractats en posteriors apartats.

Un dels casos més comentats a nivell internacional és la Reserva Privada Monteverde, de Costa Rica, administrada pel Centro Científico Tropical. Aquest projecte s'inclou en aquest apartat, tot i no ser iniciativa local, per l'enorme impacte econòmic a les comunitats que rodegen la reserva i per estar encara actualment en ple rendiment després de quasi bé vint anys de la seva implantació. Els guanys del turisme són la segona font d'ingressos després de la producció d'articles derivats de la llet. En l'estudi fet per Rojas (1993), dels setanta serveis de turisme existents l'any 1992, la seva gran majoria eren propietat de 54 famílies residents de la zona i aquestes alhora contractaven a altres 250 persones, en la seva majoria també de la zona. Els resultats a que es va arribar amb l'estudi, eren que el 86% dels diners gastats pels turistes a Monteverde (servei de guia, venda d'artesanies i productes locals, etc.) es distribuïen entre els mateixos residents i que sols un 14% d'aquests ingressos eren captats per la reserva biològica.

De l'estada a Mèxic i de la col·laboració del Lic. Roberto Cárdenas de la Coordinadora de Turisme de Guanajuato, es va poder analitzar material de primera mà força interessant, com alguns dels projectes que s'havien presentat a la Secretaría de Desarrollo Turístico del Gobierno del Estado de Oaxaca (SEDETUR) i així com material exposat a dependències turístiques d'altres estats com ara Chiapas i Baja California, que ha servit per poder elaborar part d'aquest capítol.

El primer projecte ecoturístic que es descriu és el proposat per la comunitat Ixtlan Juárez, comunitat indígena localitzada a una hora i mitja de la ciutat de Oaxaca, amb una població de 2.199 habitants dels que 360, són *comuneros* instal·lats en un territori de 19.500 hectàrees de superfície.

L'àrea del projecte forma part d'una de les disset àrees de major importància biològica de l'estat. Però, a més a més, també compta amb atractius culturals com són pintures rupestres.

Amb el projecte que a continuació es detalla, la comunitat pretén assolir els següents objectius: a) recuperar informació oral i escrita relacionada amb la història, la cultura i el coneixement de la biodiversitat local b) fer un aprofitament integral i més diversificat dels recursos naturals existents per generar llocs de treball i reduir la pressió sobre els que actualment s'utilitzen c) definir àrees silvestres d'alt valor biològic per a la seva conservació i incorporar-les a un ecoturisme controlat. d) estructuració i implementació de l'activitat ecoturística comunal, des del punt de vista jurídic, fiscal, comptable i tècnic, presumint de ser la primera proposta d'ecoturisme de caràcter comunal a l'estat i a tot el país. e) crear instruments per l'educació ambiental i conscienciació de la comunitat de la necessitat de conciliar el valor econòmic dels recursos amb la seva importància ecològica i social.

El present projecte és exposat per la mateixa comunitat, mitjançant el Comisariado de Bienes Comunales que és l'organisme definit per l'Asamblea General de Comuneros per la vigilància, protecció i administració dels béns comuns i l'única figura jurídica sense finalitat de lucre que les lleis mexicanes atorguen a les comunitats indígenes. D'aquesta manera el Comisariado i el Consejo de Vigilancia seran els integrants del Consejo de Administración de las Empresas Comunales de Turismo, que s'estructuren per dur a terme aquesta activitat i serà l'Asamblea General com autoritat màxima dins d'una comunitat indígena, la que determinarà la distribució dels béns generats.

Les decisions sobre activitats, tasques i administració de l'activitat ecoturística seran preses pels propis *comuneros* amb el recolzament tècnic i la capacitació especialitzada de professionals de la comunitat i per assessors d'organismes governamentals: SEMARNAP, SEDETUR, SECTUR, organitzacions no governamentals com la WWF, AMTAVE, institucions acadèmiques, el Consejo Consultivo Estatal de Turismo del Estado de Oaxaca i del Programa de Capacitación para el Desarrollo de los Pueblos Indígenas Forestales de México (PCDPIFM). La promoció i comercialització es realitzarà mitjançant les agències de viatges i Mexicana de Aviación.

En l'actualitat la infraestructura turística és limitada i modesta. Es compta només amb dos hotels de tipus utilitari que en conjunt poden allotjar un màxim de vint persones. El projecte d'ecoturisme comunal que es proposa s'ha dividit en tres etapes:

- Primera etapa: Es planteja la realització de tres recorreguts ecoturístics diferents amb la creació de senders interpretatius, senyalització, etc.
- Segona etapa: Es projecta la construcció de cabanes i serveis d'allotjament que respectin l'entorn, instal·lacions sanitàries, infraestructura per a la comunicació, transport i comercialització de productes regionals i programes de capacitació.

Fins ara la Comunitat ja ha invertit una considerable suma de diners (quasi 1,5 milions de pesos, uns 190.000\$US, dels que un 4,6% són aportacions del Consell Britànic i la WWF) però encara se'n necessiten més. Hi ha pressupostat un altre milió, és a dir uns 126.000\$US, aproximadament, per acabar de realitzar el projecte i amb el que s'adquiriria un vehicle per transportar els turistes, una radio portàtil, es convocarien trenta beques de capacitació, s'elaboraria un pla de maneig ecoturístic i es construirien senders i un parador ecoturístic.

Un dels altres exemples que responen aquesta tipologia d'iniciatives a Mèxic, es troba a una (Erickson, K.; Dowell D., 1996) regió costanera muntanyosa entre la població de Loreto i la ciutat de la Paz, que inclou un petit poble de pescadors de 200 habitants també anomenat Agua Verde a la península de Baja California Sud. A diferència del cas anterior, aquest porta anys funcionant i s'han avaluat els impactes socials, econòmics i ambientals, així com quina ha estat la seva evolució.

El 1987, un grup de ciutadans de Mèxic i dels Estats Units de la zona, van concebre un pla per crear una àrea protegida, amb la intenció de preservar les escasses terres costaneres juntament amb els valors de la comunitat local. Un dels principals problemes que es van plantejar ja al principi va ser la manca d'organització i la improvisació. La gent s'anava involucrant a mesura que les necessitats es van anar presentant.

El 1988, es van iniciar algunes discussions entre els líders locals, propietaris de les hisendes i els organitzadors de la comunitat sobre les necessitats que preocupaven a les comunitats i les possibilitats que oferia una activitat econòmica sostenible, com era l'ecoturisme. Els negocis que podien sorgir mitjançant l'ecoturisme van ser excursions amb canoa o amb guia, excursions des del campament utilitzant burros, la practica de la pesca esportiva, botigues i restaurants. Les discussions també es van centrar en les àrees que s'havien proposat incloure en el parc així com un pla de maneig per mantenir la integritat natural de l'àrea.

Els organitzadors van començar a portar a inversionistes a Agua Verde amb l'esperança que ells poguessin comprar hisendes privades per ser incloses en el proposat parc. El fons va ser obtingut a través de les donacions i es va utilitzar per despeses preliminars com la investigació sobre els terrenys, costos legals i administració general. Es van aplicar convenis i regulacions a totes les propietats de manera que fossin consistents amb les regulacions proposades pel parc. Aquestes regulacions incloïen: límit d'accés, aprofitament d'arbres, guies sobre infraestructures, és a dir, mides, densitat i localització dels edificis i restriccions que limitaven els impactes visuals a la línia costanera.

La base econòmica tradicional per a les comunitats de Agua Verde que es basava en la pesca, la ramaderia i l'agricultura estaven disminuint degut a les pràctiques de la indústria de pesca estrangera a gran escala i a una sequera de set anys. Degut a aquestes circumstàncies la població de Agua Verde estava oberta a la idea de l'ecoturisme com una opció per millorar la base econòmica local.

Molt a prop de l'àrea en qüestió es troba el Cabo San Lucas, on s'ha desenvolupat un turisme de masses, i la comunitat de Agua Verde el que pretenia era un desenvolupament amb un enfocament diferent i que fos comunitari. L'ecoturisme va començar de forma incipient, però amb el temps i amb la millora de les infraestructures i les comunicacions les activitats com tours amb canoa, pesca esportiva guiada i l'observació de les balenes van començar a fer-se molt populars.

Per desenvolupar i promoure inversions a negocis ecoturístics a l'àrea, es va contactar amb tots els interessats que vivien dins o a prop de l'àrea proposada pel parc, donant informació sobre el potencial econòmic. El govern federal va cooperar prometent donar fons per al manteniment de serveis públics i infraestructures i els organitzadors van dur a terme tallers amb residents locals per així ajudar-los a obrir negocis relacionats amb el turisme.

Un cop es van finalitzar els tràmits i els procediments per decretar l'àrea parc natural, amb la condició important de que hi havia d'haver un recolzament general de la població, la cooperació dels *ejidos*, que són els propietaris de les terres, es van establir els límits del parc. Agua Verde es troba dins dels límits del parc natural.

Des de que l'àrea es va convertir en parc natural hi han hagut canvis ambientals importants tant des del punt de vista negatiu com positiu. Primer de tot s'ha constatat que després de la creació del parc, els senders i les carreteres van ser millorats i conseqüentment la protecció dels recursos naturals, ja que el tràfic s'havia limitat a les rutes d'accés. Els vehicles motoritzats també van ser restringits i això va reduir els danys causats als recursos naturals. La caça ha estat prohibida, l'impacte visual de la brossa ha disminuït ja que els membres de la comunitat local han pres la responsabilitat de patricular per l'àrea i recollir les deixalles.

Se sap, tot i que es desconeixen les xifres, que el nombre de visitants ha anat en augment, i per tant també hi ha hagut un augment del nombre de negocis locals, com ara dos restaurants, un supermercat, oficina de viatges especialitzades, etc. D'impactes negatius, també n'hi ha i cal mencionar-los, tot i que són menys. Aquests es centren en el soroll, contaminació de l'aire, la qualitat ambiental dels llocs per acampar a prop de la carretera, l'erosió, etc.

Pel que fa als principals problemes que afectaran al bon funcionament de l'àrea en un futur són que el valor de la terra s'ha incrementat espectacularment i les agències governamentals no compren terres privades a valors o a preus alts per la preservació del parc com va ser proposat en el projecte; els fons de l'estat no han estat suficients i, a més a més, el govern mexicà no ha donat seguiment als projectes per millorar la infraestructura. Un altre problema amb el que s'haurà d'enfrontar el govern i que de fet ja comença a patir és la manca dels residents locals per participar en el maneig del parc i en fer complir les regulacions.

Tota aquesta sèrie de problemes es deuen bàsicament a la manca de fons per llocs de treballs. En general es pot dir, segons l'estudi que hi ha hagut una pèrdua d'entusiasme. Aquest projecte es basava en la bona voluntat de les organitzacions i els locals i en el propòsit de millora de les pobres condicions econòmiques de la zona.

Estudis científics i turístics, que actualment manquen, podrien promoure més interès per part de les autoritats mexicanes per declarar Agua Verde parc nacional millorant-se així el maneig de l'àrea. També hi ha una forta pressió per part dels urbanistes internacionals que tenen gran interès per l'atractiu d'aquesta àrea. I per si tot això fos poc, el futur del projecte podria estar amenaçat per la descoberta de dipòsits de fòsfor.

Com a últim cas d'aquest subgrup de projectes locals, es cita el projecte ecoturístic Mirador Piedra Cuache¹⁵, promogut per l'Asociación de Desarrollo Altos Cuchumatanes dins del projecte de Desarrollo Forestal de la Sierra Chiabal, Departament de Huehuetenango, Guatemala.

La zona del Mirador Piedra Cuache i de l'àrea boscosa protegida per la comunitat té unes característiques naturals de gran valor i presenta una gran diversitat, sobretot pel nombre d'espècies endèmiques. El mirador està situat aproximadament a 3.800 metres d'altitud, on es poden apreciar els principals atractius del paisatge de la Sierra de los Cuchumatanes i entrar amb contacte amb la cultura local *Mam*, observar les dones teixint i els homes treballant la terra .

Les activitats turístiques que ofereix aquesta comunitat són: allotjament, venda d'artesanies i guies turístics locals. Els tipus d'allotjament és en habitacions de cases familiars, que compten amb energia elèctrica, bany privat, telèfon, llum, *Chuj* (sauna

¹⁵ Font: www.otur.guatemala.org

tipus *Mam*) i aigua calenta. També tenen servei de restaurant en el que s'ofereix menjar típic del país.

També hi ha la possibilitat d'acampar amb serveis d'aigua potable, zona per aparcar, servei sanitari i alimentació. Promouen tres o quatre excursions a l'any, per a grups reduïts de deu persones. El personal que hi treballa també es força reduït, deu persones en total.

La seva principal demanda és el mercat nacional i internacional, sent els ecoturistes i els turistes d'aventura que provenen majoritàriament d'Europa i Amèrica del Nord.

7.2.5. Projectes locals consolidats que han fracassat i exemples de casos amb potencial, però que no tenen l'èxit esperat.

Així com és interessant veure exemples de projectes locals, amb resultats més o menys positius, també es considera necessari fer referència en aquest capítol a iniciatives que de la mateixa manera que moltes de les exposades anteriorment presentaven un futur prometedor, però que per circumstàncies que ara tot seguit s'analitzaran han acabat fracassant. I també es creu exemplificador fer constar aquells casos locals que tot i tenir potencial, sobre tot pel que a atractius naturals es refereix, no estan tenint l'èxit esperat i desitjat.

Aquest primer cas que s'analitza a continuació, es pot dir que és un dels primers exemples de participació i implicació local a l'ecoturisme a Costa Rica, que l'autora ja en va fer referència en la seva tesi de llicenciatura com a cas modèlic. Ens estem referint al projecte local cooperativista, estudiat per Vargas E.(1994) que es va desenvolupar al municipi de Barra Honda i més concretament al Barrio Cubillo i Santa Ana, província de Guanacaste, a prop del Parc Nacional Barra Honda.

L'atractiu natural més important del parc són les seves coves, què no van ser conegudes pels veïns amb una perspectiva científica, fins que el grup Espeleológico del Club de Montañeros Costa Rica va iniciar les primeres exploracions l'any 1967. Els camperols i la gent de la zona coneixien algunes d'aquestes grutes o avencs, però sols els de fàcil accés. La seva exploració era part d'activitats recreatives acompanyades de relats de misteri i de llegendes fins que el 1973, la Cve. Research Foundation, per encàrrec del SPN, va realitzar l'estudi que va donar peu a la creació del Parc Nacional Barra Honda.

Quan el parc es va constituir el 1974, els ecosistemes naturals del Cerro Barra Honda i els seus voltants ja havien estant apropiats i transformats. L'estructura

econòmica de les famílies veïnes del parc era la ramaderia, la producció de gra i els homes treballaven com peons assalariats a les grans hisendes ramaderes.

Arran de la creació del parc, les comunitats van veure interrompuda la seva activitat econòmica, ja que la seva font de treball tradicional, les hisendes ramaderes, havien desaparegut. A partir d'aquest moment s'estableix una nova relació, a nivell local, entre naturalesa i comunitat, on el turisme jugarà un paper important.

Els boscos de l'àrea han patit diverses alteracions en el passat per l'acció de les pastures i l'agricultura ocasional, però quan es va establir el parc es va iniciar un actiu procés natural de recuperació.

La majoria de les àrees protegides a Costa Rica han estat creades per lleis o decrets sense consultar amb les comunitats. Aquest parc no va ser l'excepció. El nomenament de guardaparcs amb funcions de vigilància i de protecció no va ser ben vist per la comunitat. La caça furtiva per altra part només representava una de les moltes pressions a la que es sotmetia el parc, ja que la pressió principal venia d'aquells propietaris que eren amos de terrenys dins l'àrea protegida i que continuaven les seves activitats productives, tot i les advertències de les autoritats.

El parc, sense el recolzament de les comunitats, perdia possibilitats valuoses d'arribar al seu objectiu, que era la protecció, i la comunitat sense el parc començava a veure's afectada per les conseqüències de la massiva desforestació practicada durant dècades. Aquest marc social de conflictes entre parc-naturesa, parc-comunitat i comunitat-naturesa va esdevenir a la llarga un espai favorable pel creixement i la cooperació entre la comunitat i el parc, integrant els serveis turístics com una nova opció productiva i el desenvolupament d'una nova forma de participació comunal relacionada amb els parcs.

La fundació del parc va portar una major presència del turisme al llarg de l'any a les comunitats veïnes, implicant alguns canvis en les seves vides.

El 1987 alguns líders de la comunitat van aconseguir reunir a 58 veïns per discutir solucions davant del problema de la manca d'aigua, els incendis i sobre la participació de la comunitat en alguns serveis als turistes. D'aquesta primera trobada, sis famílies van decidir construir el primer *rancho* per vendre menjar i donar serveis de guia a qui volgués visitar les caverne, però els camperols encara no veien el turisme com una opció complementària a la activitat agropequària.

El 1988, el Servicio de Parques Nacionales va prendre la decisió de suspendre els seus serveis als turistes per manca de personal, donant l'oportunitat per a que un grup de famílies els prestessin. Els serveis que es donaven aleshores eren els

d'acampada i guiatge. El mateix any, amb la participació de sols dotze persones de la comunitat es va constituir la Asociación Pro-Desarrollo de Barrio Cubillo. El grup havia donat ja el seu primer pas: constituir una associació legal. El conveni amb el parc incloïa a més a més el compromís de col·laborar amb les tasques de manteniment de senders, de les coves i d'ajudar a la prevenció d'incendis forestals.

Tan sols cinc anys després, l'organització havia crescut fins a trenta persones (catorze dones i setze homes), demostrant així la capacitat de gestió de líders molt dinàmics i recolzada per una inversió de capital poc usual i novedosa dins les economies locals camperoles.

Les donacions que havien aportat les diferents organitzacions a aquest projecte van ser:

- 1- La Organización Visión Mundial, va col·laborar amb tasques de formació administrativa.
- 2- La Fundación Neotrópica va fer donacions que van permetre construir les primeres instal·lacions per a la venda d'aliments.
- 3- La FIA va fer l'aportació més important. Amb la que es va poder comprar els materials necessaris per la construcció d'un restaurant, una tenda i tres *cabinas* amb capacitat per a divuit persones.

L'important del cas, és que els habitants del lloc van construir aquestes instal·lacions però sense deixar de banda les seves feines al camp. L'associació va aconseguir inscriure els seus membres en el *Programa Nacional de Auxilio Temporal para el Empleo*, dirigit pel Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, on es reconeixia el dret dels camperols a percebre un salari mínim, podent així dedicar-se més temps a la construcció del restaurant i les *cabinas*. Paral·lelament es van fer esforços perquè algun dels seus membres participessin en cursos de formació per conèixer millor el parc.

El 1993, passats quatre anys de la seva creació, i sense abandonar la seva activitat principal, van aconseguir incrementar el valor dels seus actius a uns vuit milions de colones. A part dels beneficis econòmics, hi va haver una millora en la capacitat administrativa i en la qualitat dels serveis als visitants.

En aquest projecte era destacat el paper de la dona. A part de les tasques quotidianes, les catorze dones que integraven l'associació eren les encarregades de preparar, sembrar i tenir cura dels conreus, de vendre els productes i estar al càrrec de l'administració del restaurant i de les *cabinas*. Aquestes dones també havien tingut accés a un salari, aportat pel Ministerio de Trabajo, en forma d'auxili temporal de lloc de treball. Aquest sou era un reconeixement de la seva tasca.

Els visitants que volien visitar el Parc Nacional Barra Honda es trobaven amb uns serveis que per regla general no existeixen en els altres parcs, com són: un restaurant de menjars típics del país i de la regió, tres *cabins* per allotjar-se amb una capacitat per divuit persones (el preu establert era d'uns 1500 C. per llit, uns \$US), setze àrees per acampar dins d'un bosc natural sec, un zoològic, una petita botiga d'artesanía, àrea d'estacionament i guies locals per als recorreguts dins del parc (aquest servei de guia valia aproximadament uns 2.000 colones, uns 6,6\$US). A més a més la mateixa associació ofería l'entrada al parc amb l'autorització del SPN.

La única ruta d'accés turístic al parc travessava la finca comunitària de vint hectàrees, anomenada Las Delicias, on aquestes famílies van iniciar l'any 1987 les primeres activitats d'aquest projecte ecoturístic.

Malauradament, el 1997 (Morera, C. ; Nel-lo M., 1998) aquest projecte havia fracassat degut a la manca de mercat. La causa cal buscar-la en una inexistent comercialització del producte. Realment ha estat una llàstima ja que era un dels pocs projectes comunitaris més consolidats i amb més potencial de Costa Rica.

Aquest seria l'exemple d'un projecte frustrat o truncat, però el treball de camp efectuat també ens corrobora que hi ha casos de comunitats locals, que per factors que es van repetint, no acaben d'implicar-se en l'activitat ecoturística o no aconsegueixen les expectatives esperades si es té en compte l'alt valor dels recursos naturals que tenen.

Un dels problemes de base més freqüents i, per tant, una de les debilitats que pateixen els projectes locals o comunitaris són la manca de coordinació i organització. Això és el que passa per exemple a la zona de Tortuguero, una de les zones més visitades des del punt de vista ecoturístic a Costa Rica. En total hi ha 132 guies capacitats, servei que donen les comunitats, i pel que es cobra uns 1000 colones (uns 3,3 \$US) per turista estranger i que representa per a ells, sense cap mena de dubte, una important font d'ingressos. Però la situació econòmica de la població no ha millorat i és que si hagués una bona organització que enfortís el paper dels guies locals, aquests podrien oferir altres serveis turístics que suposarien ingressos més importants.

Altres casos es troben a Mèxic, i més concretament s'està fent referència a la població de la Reserva de Ría Lagartos i el poble de Punta Allen a la Reserva de la Biosfera de Sian ka'an, ambdós localitzats a la península del Yucatán. Són casos que es van poder conèixer de prop. Molta de la informació, que permet ara analitzar-los, es va obtenir entrevistant i convivint amb la mateixa població.

Es va entrevistar i parlar de la situació de l'ecoturisme a la zona de la Reserva Ría Lagartos, amb Diego Núñez, guia naturalista acreditat, propietari del restaurant Isla Contoy, a qui es va contractar per fer un tour per la ría. (recomanats per Chary, guia de la Reserva de Sian Ka'an a qui dies abans s'havia entrevistat).

La Reserva de Ría Lagartos, es troba a la costa nord de Yucatán a 250 km de Mérida i la formen tres municipis (San Felipe, Ría Lagartos i Tizmin), que es dediquen principalment a la pesca i a l'agricultura. Diego Núñez és l'únic que es dedica cent per cent al turisme, dels quatre guies acreditats que van fer el curs de capacitació com a guies ecoturístics. Dos es dediquen a temps parcial al turisme i l'altre juntament amb els *lancheros* (pescadors de la zona) ofereix tours quan li convé o interessa.

Diego va començar a iniciar-se en aquest sector aproximadament l'any 1993. Recorrent la zona i aprenent de l'experiència del Sr. Adrián Marfil, un personatge del municipi que li va ensenyar tot allò que desconeixia i que calia saber sobre la fauna i atractius naturals del lloc, i també a base de guiar a biòlegs americans. Després va tenir la sort de ser un dels escollits per fer el curs de guia ecoturístic impulsat a la península de Yucatán el 1998. És l'únic que s'ha interessat en promocionar-se, a donar informació turística als visitants i en treballar conjuntament amb la reserva. Pel seu compte s'ha donat a conèixer en vàries guies: *Lets go Mexico*, *Yucatán Today*, *Yucatán Handbook*. Té contactes a Cancún i Mérida i també té previst crear molt aviat una pàgina web i un tríptic de la reserva amb el responsable de la direcció de la reserva.

L'opinió que d'ell tenen els seus veïns i companys no és gaire bona. El veuen com una persona estranya quan surt amb els seus prismàtics i amb el seus llibres sota el braç a observar les aus; quan parla amb alguns americans en anglès o bé quan s'interessa en buscar el per què de l'origen del nom de la reserva i de les llegendes que l'envolten per així explicar-ho als turistes.

Segons Diego Núñez, i com es va poder comprovar, no hi ha cap tipus de reglamentació ni un lloc on informar-se quan s'arriba a la reserva. Quan ve un turista i pregunta per veure la ría a un *lanchero*, ell mateix s'ofereix fent-li pagar el que li sembla i segurament sense cap preparació. Diego fa pagar 350 pesos (uns 44\$US) per 2:30 i 3 hores amb una capacitat a la llanxa per a sis persones, tot i que també fa tours més especialitzats de sis o set hores. Moltes vegades s'ha trobat que ha de rebaixar els preus perquè hi ha competència amb els altres *lanxeros* no capacitats que ofereixen passejades a 300 pesos (uns 38\$US). Ell s'enfada per que no fan pagar el seu treball, i en contrapartida surt perdent. En els mesos de juliol a desembre, que és quan hi ha la màxima afluència, sobretot d'americans, ell pot fer

com a màxim tres viatges al dia i realment necessitaria gent per fer tours però al ser temporada de pesca és impossible.

Després del recorregut fa una entrevista als turistes per saber què els ha semblat i quines són les seves recomanacions. Aquesta és la manera que té Diego per aprendre i millorar la qualitat del seu servei.

L'entrevistat creu que si es crees una associació podrien rebre finançament de l'Estat i dur a terme l'activitat turística tal com cal, perquè ara com ara no reben cap ajut ni tan sols a nivell municipal. És difícil arribar a una decisió o a un consens entre les diferents poblacions que formen la reserva, ja que no els interessa el turisme, no volen que això es converteixi en un Cancún. Una observació molt curiosa va ser la que va fer sobre la cooperativa pesquera del seu municipi, que és la que en aquest cas, podria treure beneficis de l'ecoturisme fent tours per la ría: *"está cerrada, no tiene espíritu de superación". "No hay sentimiento de conservación o de indentidad con la reserva. Ellos explotan la ría y hay algunos que no la cuidan porque les da aversión y la ven com una prohibición o una limitación"*.

El turisme no ha fet canviar per res al poble. Solament hi ha dos restaurants i ja hi eren abans. Pel que fa a l'allotjament dins de l'àrea de la reserva es compta amb un hotel de divuit habitacions amb aigua freda i calenta en la comunitat de San Felipe, sis cabanyes per allotjar a dotze persones a la comunitat de El Cuyo i quatre cabanyes amb capacitat per a dues persones cadascuna a la comunitat de Ría Lagartos, tot i que també hi havia un hotel, que ara es troba tancat per problemes econòmics. Per Diego, és indispensable comptar amb cabanyes ecològiques adequades per al servei ecoturístic, sobretot a la comunitat de Ría Lagartos, ja que actualment no es compta amb la suficient infraestructura d'allotjament per als visitants tot i que és la comunitat amb major nombre de turistes l'any (30.000 visitants), però han de fer front a limitacions importants com les econòmiques, tant per construir infraestructura d'allotjament com per la construcció d'un centre de visitants.

El 1997 Diego Núñez i els responsables de la reserva van definir un programa d'ecoturisme justificat per la presència important de turistes a la zona atrets per l'atractiu dels flamencs rosats. Entre els principals objectius que s'han fixat en el període 1997-2000 són els següents: dotar d'infraestructura de baix impacte d'acord a les necessitats de la zona, organitzar, capacitar i conscienciar als prestadors de serveis turístics, fomentar entre els habitants de l'àrea l'aprofitament racional i sostenible dels recursos involucrant-los en la seva protecció, difondre els circuits ecoturístics en les agències de viatges així com regular l'activitat turística. Algunes d'aquestes accions ja s'han iniciat amb recursos assignats per l'INE, però calen altres fonts de finançament per obtenir resultats òptims.

El cas de la Reserva de Celestún no és més positiu. La manca d'implicació i organització de la comunitat, així com la poca normativa turística de l'àrea protegida, fa que avui en dia la reserva estigui monopolitzada per agències de fora, cosa que als locals els molesta, però tampoc han fet res per que això ni sigui així.

L'altre cas és el de la població de la Reserva de la Biosfera de Sian ka'an, una zona amb un enorme potencial però amb mancances importants, tot i la col·laboració d'institucions com els Amigos de Sian Ka'an. El cas d'estudi, concretament, és la població que hi ha al municipi de Punta Allen, una petita colònia de pescadors i la única via terrestre a la reserva, ja que l'accés per mar és per Punta Pájaros, servei que està concedit a un ciutadà americà.

El turisme a la zona va començar el 1993, sent els mesos d'octubre a gener els mesos de màxima afluència. El principal mercat és americà tot i que durant l'estiu les visites d'europaus també són importants. El 1997, es va fer el primer curs de capacitació per 150 guies naturalistes de la Península de Yucatán, de Punta Allen, tal i com va informar Chari, la propietària d'un petit restaurant, en van sortir quatre. Aquest curs, va ser finançat per Amigos Sian Ka'an, SEMARNAP, PRONATURA i l'Estat de Yucatán i tenia un cost de 30.000 pesos (uns 3.700\$US). Sols els guies acreditats podran realitzar la seva activitat a l'interior de la reserva. A canvi de rebre aquest curs s'havien de fer 200 hores de pràctiques a la comunitat

La manera que la comunitat participa del turisme és fent de guies, per l'acord que tenen els Amigos de Sian Ka'an amb els *rancheros* americans, assentats a la zona, que monopolitzen el turisme portant la majoria dels visitants, ja que són els que tenen la majoria d'allotjaments i compten amb un canals de venda i promoció millors.

Una de les coses que més sorprèn quan un s'endinsa pel camí de la reserva, tant en els seus límits immediats com en el seu interior, és el nombre important d'allotjaments que un pot trobar, amb noms d'allò més suggerents, i també d'allò més cars, propietat en la seva majoria d'americans.

Amigos de Sian Ka'an gestiona la compra i venda de terres, la construcció, el material utilitzat i el director és responsable directe de la gestió i dona el vist-i-plau. La compra de terres fa anys pels americans va ser important. Abans era molt fàcil i econòmic per als estrangers, sobretot americans, i en canvi representava molts diners per a la gent de la zona. Ara ja no és tan fàcil adquirir terres a la reserva, però sembla que no és impossible.

La principal activitat econòmica de la zona és la pesca de la llagosta. Dels cent habitants que hi ha al municipi de Punta Allen, la majoria són pescadors, però no tots de la llagosta, ja que n'hi ha que es dediquen a la pesca tradicional i a l'activitat

turística. Una de les activitats que dóna més diners als habitants de la reserva és el *Flyshing* pesca amb mosca en aigües salades i pesca de captura i alliberació. El canviar d'una pesca comercial a una pesca turística com és la de captura i alliberació, no és una tasca fàcil ja que es requereix de grans esforços d'educació i entrenament especial no només dels recursos d'interès, sinó també de la comprensió de les demandes dels pescadors de *flyshing* com a turistes. Per exemple l'operació de mi *pequeño club flisching a Punta Allen*, dóna feina a onze persones.

El fet de promocionar tècniques de pesca esportiva apropiades i la comprensió d'aquest tipus de pesca és, segons Amigos de Sian ka'an, vital. El més important és que les comunitats locals puguin entendre que els turistes que es desplacen per practicar aquesta activitat són també visitants de la reserva i que poden tornar en una pròxima ocasió i recomanar el lloc a més persones.

Aquesta pesca esportiva està permesa d'octubre a gener. La majoria de pescadors que ofereixen aquesta activitat s'agrupen a través de la cooperativa de Lagosteros, i la seva mitjancera és Amigos de Sian Ka'an, que és la que donava permisos per fer tours amb llanxes (actualment ja no se'n donen més) i regula els preus. La tarifa és de 700 ò 800 pesos per dia (entre uns 88\$US i 100\$US aproximadament), però es queixen del preu de la gasolina, ja que l'aïllament i la manca d'accessibilitat incrementa el transport.

Un *flyfichero* pot treure's 1000 pesos a la setmana (uns 126\$US) més la propina. Realment un negoci fructífer, però tants com entren surten per que com va dir Chary, "*toman demasido*".

La resta de serveis turístics com els restaurants, venda d'artesanies, allotjament, etc., sobreviuen però no tenen capacitat per atreure al turisme. Les perspectives són de fer un grup de guies o una associació però els cal alguna persona que els dirigeixi i que faci la funció de líder. Es veu, però, que hi ha un professor americà disposat a ajudar-los. No tenen cap tipus d'oficina d'informació turística i es troben que quan el visitant arriba al poble, després d'un llarg viatge per carretera sense asfaltar i sense cap indicació de cap on va ni amb el que es pot trobar, aquest ha d'anar preguntant per les cases i a la gent que passa on poden allotjar-se i on menjar.

Pel que fa a l'allotjament, aquest es troba molt limitat i és en cases particulars habilitades però amb condicions bastant precàries. L'únic allotjament realment net i senzill dins del poble és propietat d'un americà. Consta de quatre cabanes per una capacitat d'entre dos i cinc persones, força assequibles i amb tots els serveis mínims necessaris.

No tenen tampoc el que seria una botiga de records per treure ingressos. Hi ha artesanies fetes amb coco que seria interessant vendre-les així com, per exemple samarretes, però no hi han diners per iniciar l'activitat.

Un dels darrers casos és el projecte Alianza Verde, a la Reserva de la Biosfera Maya, Guatemala, en el que també hi va col·laborar RARE, organització ja citada en l'apartat 7.2.3, que serà un bon exemple per identificar un altre dels obstacles al qual s'han d'enfrontar molts d'aquests projectes, el poc suport de les institucions estatals i la manca d'una política turística on es contempli el paper de la població local.

El Projecte de la Biosfera Maya va ser establert el 1990 mitjançant un acord binacional entre els governs de Guatemala i Estats Units. Un dels objectius de gestió de la Reserva és desenvolupar alternatives econòmiques per a les comunitats veïnes, sent el turisme una d'aquestes alternatives, però les iniciatives que fins aleshores havien sorgit en la majoria dels casos havien fracassat. És per això que el 1996 ProPetén va presentar una iniciativa per establir un procés de disseny d'una política per a la gestió del turisme en la reserva. Per dur a terme aquest projecte es va optar per un mètode inusual i que consistia en involucrar tots els sectors interessats en potenciar el turisme a la reserva. Aquest mètode assegurava segons detalla RARE¹⁶, en els seus informes, informació de primera mà del beneficiats o afectats per la política turística que es vol dur a terme, crear suport social i sentiment de pertinença amb allò que es vol desenvolupar i organitzar els sectors involucrats evitant possibles conflictes entre ells.

En aquesta proposta hi van participar els següents agents: L'oficina local de la Cámara de Turismo de Guatemala (CAMTUR), Asociación de Guías de Turismo de Petén, Gobernación Departamental, el Consejo Nacional de Áreas Protegidas, L'Instituto Guatemalteco de Turismo (INGUAT), l'Asociación de Artesanos de Petén, comitès d'ecoturisme de diferents comunitats, ONGs amb iniciatives d'ecoturisme, governs municipals i el centre universitari local. A aquesta iniciativa se la va denominar *Alianza Verde*, organització representativa de la societat civil de Petén.

Aquesta aliança buscava com a fites principals: dissenyar una proposta de política per al desenvolupament del turisme dins de la reserva, elaborar un codi de pràctica per al desenvolupament d'un turisme responsable i millorar la qualitat de la mà d'obra del sector turístic.

¹⁶ veure nota pàg. 41

El primer pas per abordar aquest projecte va ser detectar aquells aspectes que impedié el desenvolupament d'un turisme responsable i l'escàs èxit de les poques iniciatives turístiques que havien sorgit fins aleshores. Aquestes són algunes de les conclusions a les que van arribar:

- 1- La majoria dels visitants que venen a la regió del Petén únicament visiten Tikal i romanen menys de 48 hores, el que comporta que deixin molts pocs beneficis i els pocs diners que es gasten es concentren en les mans d'operadors internacionals. Mentre els visitants del Parc Nacional de Tikal han anat augmentant en els últims deu anys de manera gens planificada i provocant greus impactes, molts dels altres atractius de la regió han romangut intactes, sovint per la poca accessibilitat i la manca de promoció.
- 2- Els visitants que romanen més de dos dies a la regió són, segons els estudis que es van efectuar, motxillers, que tot i que disposen de pocs recursos, permeten que un major nombre de població local participi de l'activitat turística. La majoria de les empreses que s'han establert en la regió en aquests darrers deu anys capten a aquest tipus de viatgers.
- 3- Arran de la creació de la reserva han sorgit moltes iniciatives locals on l'activitat turística és la principal eina per diversificar l'economia rural, però la majoria d'aquests projectes, i això és l'interessant d'aquest estudi, han tingut un èxit limitat, degut principalment a que s'han preocupat més i han mostrat més interès en la construcció d'infraestructura i poc en la creació d'empreses comunitàries sòlides amb productes, activitats i serveis de qualitat i menys amb una promoció adequada, moltes vegades per la desconexió del sector.
- 4- L'altra gran obstacle important és que la reserva i el Departament del Petén no tenien una política coherent de gestió i promoció de l'activitat turística. Desenvolupar turísticament el Petén no era una de les prioritats de l'Institut Guatemalteco de Turismo. I pel que fa a El Consejo Nacional de Áreas Protegidas, responsable de l'administració de la reserva, aquest no comptava ni amb el pressupost ni amb el personal per promoure el turisme.

En total es van identificar més de quaranta problemes, aquí només s'han exposat quatre i es van proposar seixanta accions per corregir-los. Un altre dels objectius de tots els actors que hi participaven va ser, com ja s'ha mencionat anteriorment, dissenyar un codi amb una sèrie de directrius per dur a terme una activitat turística responsable a complir per tots, des dels guies, operadors de turisme, comunitats, transportistes, hotelers, restaurants, etc. Per segellar i comprometre a tots els sectors participants a complir l'acordat es va signar la Declaración de Flores, un precedent important al país. També es va capacitar a 35 persones de les comunitats de l'àrea i a empresaris locals.

Quan es valoren els resultats d'aquesta iniciativa, RARE subratlla sobretot la mateixa iniciativa de l'Alianza Verde amb la que es vol remarcar que la coordinació i la cooperació ja és un pas important. Un altre dels resultats més importants és que aquesta agrupació s'ha posicionat com una institució assessora en matèria turística a la regió.

D'aquest cas estudiat per RARE, però, cal fer un incís final i és que a Guatemala s'han dut a terme molts tallers d'aquest tipus que a mig termini no han suposat, en la majoria dels casos, cap canvi en la manera d'actuar, ni cap resposta per part de les institucions ni la creació de productes atractius i això no ha motivat als participants a seguir, sobretot per no caure en discussions amb altres actors implicats.

Per últim cal analitzar un projecte ja esmentat anteriorment finançat per FONAES, el centre Ecoturístic Ara Macao, dut a terme per una societat cooperativa de la selva de Chiapas. Aquest projecte comptava també amb el recolzament de RARE, que és qui va denunciar les dificultats i obstacles amb els que s'ha trobat aquesta comunitat per fer realitat els seus objectius inicials. Una de les afirmacions més serioses i rotundes que ja indiquen per on van els trets, és quan RARE diu que es va trobar amb la dificultat afegida de capacitar no només a la població implicada, que aquesta era la seva tasca, sinó també a les institucions involucrades, ja que aquestes no respectaven l'objectiu general de conservació. Sobre tot tenien que fer desistir a la Secretaria de Turismo i a la resta d'empreses privades que també participaven en el projecte d'aplicar a la zona un turisme massiu. La situació encara va ser més complexa quan van intervenir altres actors amb prometedores ofertes de finançament que, a canvi, van acabar imposant la seva opinió sense respectar el procés que s'havia pactat.

Van haver-hi també altres incongruències que també han estat denunciades. L'assessor i els membres de la Societat Cooperativa van elaborar el projecte turístic contemplant el pressupost mínim necessari per a l'equipament i la capacitat. Al sol·licitar el recolzament a la SECTUR, aquesta va incrementar la proposta sense que la cooperativa tingués coneixement de com s'administrarien aquests recursos. La responsable de la Secretaria de Turismo de Chiapas es va apropiat del projecte i actualment manté el control de les vendes, quotes, serveis, etc., passant per alt accions contemplades i proposades en el projecte com l'elaboració d'un esquema d'organització, visites a altres llocs, debat i discussió del funcionament del projecte, etc. I pel que fa a la formació i creació d'un grup de guies locals, va ser considerat innecessari i es va reduir la implicació de la població local en l'activitat turística a la creació de llanxers, xofers, és a dir, que el paper de que tenia que jugar la població com a coneixedors i promotors d'investigació per la conservació de *guacamayas*,

que era un objectiu d'aquest projecte no tenia valor. En definitiva, la cooperativa és una subordinada de la Secretaria.

Segons RARE, el projecte actualment necessita reemprendre les línies de treball prèvies al finançament, reorientar el seu servei i exclusivitat per turistes que realment estimulin la conservació i la integració comunitària i, per això, redissenyar la seva estratègia de mercat.

Com s'ha pogut comprovar en aquest segon apartat les iniciatives locals han estat de diversa naturalesa i cadascuna d'elles de característiques força singulars, però, tot i així, tenen uns trets comuns que es passen a resumir a continuació:

- a) Són comunitats properes a una àrea protegida.
- b) Mantenen la seva principal activitat econòmica, que pot ser la ramaderia o l'agricultura, compaginant-la amb les tasques turístiques.
- c) S'han agrupat en cooperatives o tenen un cert nivell d'organització per tenir més força i així obtenir ajuts de finançament i de capacitació per part d'institucions estatals, internacionals o ONGs.
- d) Són propietàries dels mitjans de producció turístics.
- e) Ofereixen al turisme nacional i internacional els serveis bàsics d'allotjament amb una capacitat limitada, màxim unes 28 persones. Aquesta xifra és aproximada ja que en la majoria dels casos les habitacions són col·lectives i no hi ha cap limitació en el nombre de places.
- f) El tipus de construcció ja siguin albergs o *palapas* és bastant senzilla i feta amb materials locals. Per això és diu que aquests projectes són respectuosos amb el medi, perquè no requereixen de grans inversions.
- g) Dins dels seus serveis també hi ha la possibilitat d'adquirir productes artesanals o productes locals, obtenir servei d'informació i de guia dins l'àrea protegida.
- h) En molts casos aquestes microempreses ofereixen serveis turístics on la dona té un paper important.

No obstant, cal també fer esment als obstacles i limitacions que pateixen totes aquestes iniciatives, que fa que moltes d'elles fracassin en l'intent, registrant-se una alta mortalitat, com són la manca de finançament, un mercat poc homogeni al llarg de l'any, poc suport a nivell estatal, manca de previsió a llarg termini, etc. i d'altres factors que seran analitzats a les conclusions finals.

7.3. Iniciatives empresarials

A l'activitat ecoturística també s'hi han incorporat empresaris locals que es dediquen a l'agricultura o a la ramaderia, però que busquen una font d'ingressos complementària. Per dur a terme aquesta iniciativa l'empresari compta amb recursos econòmics propis i els beneficis recauen sobre ell i la seva família, per la qual cosa la incidència del projecte no es comparable amb la dels projectes comunals. La majoria de les iniciatives són respectuosos amb el medi pel que fa als materials utilitzats i a la seva capacitat, aprofiten totes elles la proximitat d'una àrea protegida, estan orientats més cap al turista estranger, sense deixar de banda l'atractiu local i pel que fa als serveis que s'ofereixen aquests tenen una qualitat més alta que els que poden oferir les iniciatives locals.

D'aquests tipus d'empresaris, s'han trobat concretament tres casos, l'Albergue ecoturístico Buena Vista, el Centro de Conservación Inocentes Lodge i el Centro Ecológico La Pacífica, que es recullen en el quadre 7. 6. En el seu cas van optar per l'activitat turística com una solució a la crisi agrària que estaven patint. Com es pot comprovar aquestes iniciatives es troben pròximes a àrees de gran valor natural i pel que fa al tipus de construcció, dues d'elles, el Centro de Conservación Inocentes Lodge i el Centro Ecológico la Pacífica, han adaptat una casa d'estil colonial com allotjament, que es coneix sota la tipologia de cases "inn". La majoria d'elles són cases de finals del segle XIX o de començaments del segle XX, que tenen per elles mateixes història pròpia i han estat sotmeses a un procés de restauració sense gaires inversions de capital i s'han reconvertit en petits albergs, oferint així una opció més atractiva d'allotjament a part dels ja tradicionals hotels.

La capacitat d'allotjament d'aquestes iniciatives empresarials és d'entre 13 i 33 habitacions, per una capacitat de dos, tres i fins i tot quatre persones per habitació. Els serveis que ofereixen són força complets i diversos, donant com a valor afegit la possibilitat de consumir productes locals. Aquest tipus de projectes estan ben considerats per la seva alta qualitat, només cal dir que el Centro Ecológico La Pacífica ha obtingut el Certificat de Sostenibilitat Turística. Recordem que és un mecanisme voluntari, impulsat per Costa Rica l'any 1998, per oferir sostenibilitat i qualitat en els serveis d'allotjament del país. En relació als preus, dir que estan entre 56\$ i 72\$ i inclou únicament l'allotjament apart els àpats.

Quadre 7.6: Iniciatives d'empresaris locals

Iniciatives	Tipus d'allotjament	Capacitat	Serveis	Preus (2001-02) persona/dia (hab.doble)
<p>Albergue Ecoturístico Buena Vista Faldes del Parc Nacional Rincón de la Vieja (Costa Rica) 1991 Activitat econòmica: Agro-pecuària</p>	<p>Alberg rústic fet de fusta de la zona</p>	<p>Tretze habitacions (dos de matrimoni amb bany privat, cinc hab. dobles i les sis restants per tres i quatre persones).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Cuina local, bar, bany i serveis per l'àrea d'acampada. • Llac amb barques, cavalls per fer recorreguts per la finca. Transport amb <i>pick-up</i> • Consum de productes làctics propis. • Sender per accedir al parc nacional. 	<p>(preus diferents per nacionals i estrangers)</p>
<p>Centro de Conservación Inocentes Lodge. A 15 km. De La Cruz. Dins de l'Àrea de Conservació Guanacaste. (Costa Rica) 1988 Activitat econòmica: lleteria</p>	<p>Casa centenària a l'estil de les grans hisendes guanacasteques de l'any 1830. Categoria "inn".</p>	<p>Quinze habitacions</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Menjars locals • Un 30% de la propietat és bosc tropical humit. • Serveis recreatius. Recorreguts a cavall. 	<p>Els preus oscil·len entre els 52\$US-75\$US</p>
<p>Centro Ecológico La Pacífica. Cañas, Guanacaste. Pròxim al Parc Nacional Palo Verde (Costa Rica) Anys 80 Activitat econòmica: Agro-pecuària</p>	<p>Casa d'estil colonial de principis del segle XX i remodelada l'any 1930. Categoria "inn".</p>	<p>33 habitacions</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Desenvolupa tasques d'investigació i educació. • El 35% de la propietat són boscos protegits. • Fa exhibicions, conferències i investigacions. • Visites als parcs i reserves properes al centre • Producció d'articles en base als recursos de la zona. • Promou l'artesanía local 	<p>Els preus en habitació doble per persona van des dels 60\$US als 70\$US</p>
<p>Selva Verde Lodge. Propera al Parc Nacional Braulio Carrillo. (Costa Rica) 1985 Activitat econòmica: Turisme</p>	<p>Casa de Camp. Casetes de fusta i <i>bungalows</i> fets de fusta. Habitacions àmplies i grans finestres.</p>	<p>Caseta de fusta 45 hab. dobles. Cinc casetes de fusta amb capacitat per quatre persones i <i>bungalows</i> triples.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Cuina local. Personal local • Àrea protegida privada (guies locals) • Presumeix de tenir una vocació educativa. • Tallers sobre ecologia tropical • Serveis turístics especialitzats • Navegar pel riu Sariipiquí. 	<p>El preu d'una habitació doble pot anar dels 54 \$US als 68 \$US, sense menjar.</p>
<p>Albergue Ecológico La Providencia. A prop del Parc Nacional Volcán Poás (Costa Rica) Activitat econòmica: turisme</p>	<p>Quatre <i>cabins</i></p>	<p>Setze persones</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Visites guiades per un biòleg experimentat. • Programes i activitats específics per a nens i adults • Serveis com corrent elèctrica s'han de sol·licitar • Recorreguts a cavall • Zona per acampar • Paquet especial per a científics i investigadors 	<p>55 US\$ per nit en habitació doble. (no inclou menjar) Hi ha política de preus diferenciats</p>

Capítol 7: Projectes ecoturístics: població local, empresaris i companyies estrangeres

Iniciatives	Tipus d'allotjament	Capacitat	Serveis	Preus (2001-02) persona/dia (hab. doble)
Estación Biológica Marengo. Badia Drake. Península de Osa, pròxim al Parc Nacional Corcovado. (Costa Rica) Activitat econòmica: Turisme	<i>Bungalows</i> de fusta	<i>Bungalows</i> amb capacitat per a quatre persones	<ul style="list-style-type: none"> Projectes d'investigació i educació ambiental Bosc primari protegit. També disposa de cinc km de platja Serveis turístics especialitzats. Recorreguts per la reserva privada amb guia biòleg Visita a àrees protegides pròximes 	70\$ US sense menjar. Paquets: 2 nits/ 3 dies (1 tour): 297\$US-339\$US 3 nits/ 4 dies (2 tours): 476\$US-558\$US 4 nits/ 5 dies (3 tours): 601\$US-673\$US
Pachira Lodge . Pròxim al Parc Nacional Tortuguero. (Costa Rica) Activitat econòmica: Turisme	<i>Lodge</i> de fusta i mobles de bambú.	34 habitacions	<ul style="list-style-type: none"> Guies bilingües Tours opcionals per practicar pesca possibilitat d'observar el desove de les tortugues (temporada juliol a setembre). Recorreguts en barca pels canals del parc nacional. Visita a una companyia bananera Paquets especials 	Paquet de dos dies i una nit en habitació doble, el preu per persona tot inclòs és de 176\$US
Posada Cerro La Vieja. Pròxim al Cerro Gaital. Cordillera Central. Província de Coclé. (Panamà). 1992 Activitat econòmica: Turisme	Ha estat construïda a l'estil dels grans caserius de camp (àmplies finestres). Tres cabanes de fusta recentment inaugurades.	Un edifici quatre hab., dos d'elles amb capacitat per a deu persones. Les cabanes (onze hab.). Cabana especial per a grups (vint persones)	<ul style="list-style-type: none"> Restaurant i barbacoa a l'aire lliure. Travesses a cavall, pesca, SPA Ecològic, observació d'ocells i granotes daurades, travessa pel mar Carib, etc. 	Els preus en habitació doble és de 45\$US (tot inclòs) fins a 120 \$US, això dependrà del tipus d'habitació que es triï.
Rara Avis Rain Forest Lodges & Reserve. Limita amb el Parc Nacional Braulio Carrillo. (Costa Rica) 1983 Activitat econòmica: Turisme- Investigació i desenvolupament de programes de cultiu selectiu	Casa de Campo de la Cascada. Casa de Campo El Plástico, Cabina del Rio (per observar ocells) i Casitas. Totes les instal·lacions estan fetes de fusta	Casa de Campo de la Cascada (16 persones). Casa de Campo El Plástico (28 persones), Cabina del Rio (vuit persones, ideal per observar ocells) i quatre Casitas (28 persones).	<ul style="list-style-type: none"> Reserva privada. Guies naturalistes Granja de papallones Jardí d'orquídies. 	Els preus en habitació doble van des de 65\$US a 80\$US. Inclòs l'allotjament, totes les menjades, el guia naturalista i el trasllat. Els preus de les Casitas és més assequible 45\$US. Tarifes especials per a investigadors i per a grups. (Mínim dues nits)

Capítol 7: Projectes ecoturístics: població local, empresaris i companyies estrangeres

Iniciatives	Tipus d'allotjament	Capacitat	Serveis	Preus (2001-02) persona/dia (hab.doble)
Hotel La Casa de Don David. El Remate, Ruta Maya, Tikal, Flores Peten (Guatemala) Activitat econòmica: Turisme	Edifici de fusta. Les habitacions es caracteritzen per ser senzilles, netes i espaioses	Tretze habitacions (dobles i triples)	<ul style="list-style-type: none"> • Aparcament (capacitat cinc vehicles) • No hi ha televisió ni música • Menjar casolà • Excursions a cavall, observació ocells, àrees protegides • Activitats especials per a estudiants i investigadors. 	Els preus són força assequibles. Una nit en una habitació doble surt entre 20\$ US (sense aigua calenta) i 26\$ US (aigua calenta). Aquest preu és per l'habitació no per persona. A part el menjar.
Rancho Ecoturístico San Lorenzo. Pròxim a las Barrancas del Cobre, Chihuahua. Mèxic. Activitat econòmica: Turisme	Cabanes de fusta i àrea per acampar. Mobiliari de fusta.	Les cabanes tenen una capacitat per a vuit persones.	<ul style="list-style-type: none"> • Les cabanes estan completament equipades. • Excursions a las Barrancas del Cobre. • Recorreguts a cavall i amb bicicleta • Es dissenyen excursions i recorreguts personalitzats. 	

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de: www.buenavista-costarica.com/lodging.shtml; www.arweb.com/orosi/inocentes.htm; www.marencolodge.com; www.lacasadedon david.com/indexs.html; www.reservecr.com/hotels/pacifica/pacifica_tradi.html; www.selvaverde.com/map.htm; www.pachiralodge.com; www.rara-avis.com/index.html; www.canal1.net/ecoturismo/posada.htm;

Per últim dir que la Fundación para el Desarrollo de la Cordillera Volcánica Central fa servir en els seus tours, els serveis d'aquestes iniciatives, concretament el Centro de Conservación Los Inocentes Lodges, entre d'altres. Fet que li dóna renom i una bona reputació.

Però no tots aquests petits empresaris, tenen perquè tenir un lligam amb l'agricultura o ramaderia, sinó que molts veuen l'ecoturisme com una forma de viure. Dins d'aquest grup trobem tant a petits com a grans empresaris locals que estan invertint i creant projectes ecoturístics, la majoria d'ells centrats en l'oferta d'allotjament sota formes diverses, tot i que també donen serveis de caràcter lúdic i recreatiu a les àrees protegides pròximes o a les seves pròpies reserves privades.

Aquesta tipologia de projectes, així com els petits empresaris estrangers que seran tractats en el pròxim apartat, estan tenint una bona acceptació entre els turistes i entre els touoperadors internacionals. Es promocionen mitjançant tríptics de gran qualitat o bé via internet. Poder vendre el producte i donar-lo a conèixer és un factor clau per parlar d'èxit. A més a més un dels atractius estrella de la majoria d'aquests projectes és la varietat d'activitats recreatives, totes elles originals i emocionants. Aquesta tipologia de projectes són els que estan dominant i tenen més acceptació a països com Costa Rica, com es pot comprovar al quadre 7. 6.

Si resumim les principals característiques d'aquestes iniciatives de petits empresaris locals, segueixen les mateixes pautes que els casos anteriors. L'any de creació és de mitjans del anys 80 i principis dels 90, totes estan pròximes a àrees protegides de gran valor natural i turístic i aquest és un dels reclams que fan servir a la seva promoció, un exemple és el cas del Pachira Lodge (veure foto 7.6) que a la portada del tríptic s'anuncia dient: "*Tortuguero: el mejor hotel de la zona a sólo 5 minutos de la entrada principal del Parque Nacional Tortuguero*".

El tipus d'allotjament és sota formes força diverses i suggerents: *bungalows*, casetes de fusta, *logde*, cabanes, etc., tenint però totes elles una característica comuna, estan fetes de fusta. Pel que fa a la capacitat no es pot parlar de xifres homogènies, i tenint en compte que en la majoria dels casos les habitacions o les cabanes són col·lectives, es pot parlar d'una capacitat mitjana de 62 persones. Això sí amb totes les comoditats i fins i tot luxes, molt lluny de les comoditats que poden oferir les comunitats locals (veure fotos 7.7, 7.8, 7.9)

Un dels trets però més identificadors d'aquestes iniciatives empresarials són els serveis, com ja s'ha fet referència a l'inici d'aquest apartat quan es comentaven els primers casos d'iniciatives empresarials. Cal destacar però, encara més si cap, en aquestes la vocació educativa i conservacionista i l'especialització de les activitats

que ofereixen. En totes elles es fan paquets especials per a investigadors o per a observadors d'aus, acompanyats de guies experimentats, locals en la seva majoria, i en tres de les iniciatives cal mencionar la possibilitat de fer passejades a la seva àrea protegida particular.

Fotografia 7.6: Rara Avis Rain Forest Lodges

Font: www.rara-avis.com/index.html;

Fotografia 7.7: Pachira Lodge (Costa Rica)

Font: www.pachiralodge.com

Fotografia 7.8: Posada Cerro la Vieja (Panamà) Fotografia 7.9: Casa de Don David (Guatemala)

Font: www.canal1.net/ecoturismo/posada.htm

Font: www.lacasadedondavid.com/index.html;

Els preus que es fan pagar són, com es pot comprovar en el quadre 7.6, elevats tenint en compte que en la majoria d'ells solament hi entra l'allotjament, a banda els àpats i les activitats que es vulguin fer. Tot i que es detecta un canvi respecte els casos locals i és que s'ofereixen paquets per a dos o tres dies on en el preu final hi està tot inclòs, fins a l'últim detall.

D'aquestes iniciatives empresarials, Costa Rica hi té una representació força important. De l'àrea d'estudi és on n'abunden més i de fet estan tenint un paper destacat. Una de les regions que s'està incorporant en aquests darrers anys amb força, ja que fins fa poc era una de les zones més desconegudes i menys

explotades turísticament, és la regió Brunca o Osa o també denominada per l' Instituto Costarricense de Turismo, la Unidad Turística Pacífico Sur.

En una extensió de terreny relativament petita (9.528Km²) la regió Brunca ofereix al turista platges, manglars, bosc primari i nuvolós, aigües termals, rius i caverne, finques agroecoturístiques i muntanyes. La zona compta amb els parcs nacionals del Chirripó, Corcovado, Marino Ballena i amb el Parque Internacional la Amistad, reserves indígenes, la Reserva Biológica Isla del Caño, el Refugi Nacional de Fauna Silvestre Golfito, etc.

La regió d'Osa és una de les favorites pel turisme ecològic. Així ho assegura Luís Alfredo Centeno, President de la Cámara de Turismo de Osa (CATUOSA), el qual reconeix paradoxalment que la manca de bones carreteres cap a la regió, els ha permès planificar millor el turisme, sense tenir que enfrontar-se als agents contaminants de "*la basura por todas partes*".

Molts dels llocs de la zona sud, des del Cerro de la Muerte fins a la frontera amb Panamà, són de difícil accés, cosa que permet que es mantingui gairebé verge. No obstant això hotels i albergs, propietat de nacionals en la seva majoria, s'han instal·lat per tota la regió i estan immersors en la seva promoció i desenvolupament, conscients, però, que el que han d'oferir és un turisme basat en aquesta bellesa natural que els envolta.

La Estación Biológica Marengo, a la Bahía Drake, és un d'aquests casos, propietat de la família Miranda, que compta amb una superfície important de bosc primari com a zona protegida i té a més a més 5 km. de platja. Marengo Beach & Rain Forest Lodge és una reserva privada de 1.5000 acres, localitzada a la regió de la península de Osa, i presumeixen d'oferir turisme i conservació.

Per enfortir els esforços en la recerca d'una major afluència de turistes i per lluitar perquè es millorin les infraestructures i serveis, els empresaris del sector estan agrupats a la Unión Regional Brunca de Cámaras de Turismo. Els empresaris agrupats han dut a terme accions per donar a conèixer i promocionar els atractius turístics que ofereixen. Entre aquestes accions trobem: elaboració de vídeodocumentals, 15.000 mapes de la regió, mòduls de capacitació amb l'ajut de l'ICT i la creació del Centro de Información y Promoción Turística (CIPROTUR), que compta amb la seva pròpia pàgina a internet on es pot obtenir tota la informació que es vol saber de la zona sud i amb el qual també es pot contactar per correu electrònic. També compten amb dos centres d'informació per turistes. L'Instituto Costarricense de Turismo ha col·laborat amb el desenvolupament turístic de la zona donant ajudes econòmiques a les comunitats, però els resultats d'aquestes inversions no s'han difós.

Un altre cas d'iniciativa empresarial es troba a Panamà, que per les repercussions i per la incidència a les poblacions properes s'ha cregut interessant comentar. Es troba a la província de Chiriquí, al nord de la capital, fent frontera amb Costa Rica. Una de les seves principals característiques i que diferencien aquest cas dels anteriors abans citats és la implicació i participació constatada de la població local.

El 1990, Carlos Alfaro H. va començar en aquesta zona un projecte ecoturístic, amb la col·laboració dels indígenes Ngóbe i la població de Guadalupe, que era la més propera.

La demanda prové majoritàriament d'Estats Units i d'Europa, interessada en l'observació d'aus, tot i que també és una àrea visitada per investigadors i científics.

En un inici es van construir tres cases i diversos senders interpretatius. La infraestructura amb la que es compta ara és de cinc xalets de dos pisos fets de fusta, totalment equipats i amb balcons per observar l'entorn. La capacitat de cada construcció és d'entre sis i vuit persones. La fusta que es va fer servir per construir els allotjaments és una fusta dura resistent a la humitat; els edificis tenen tancs sèptics que minimitzen la contaminació i la energia és solar, però hi ha un petit inconvenient justificat per la llunyania i inaccessibilitat de l'àrea i és que el manteniment i el serveis d'aquest centre són cars. Com a serveis turístics es compta amb el lloguer de guies naturalistes, menjar, vehicles de doble tracció, lloguer de cavalls i d'equip de muntanya.

Aquesta àrea va ser inclosa en dos parcs nacionals, el Parc Nacional Volcán Barú i el Parc Internacional La Amistad, per la qual cosa aquest centre ecoturístic es pot considerar l'únic centre turístic que es localitza dins no d'una àrea protegida sinó dues, les quals pertanyen als estats de Costa Rica i Panamà.

Els principals beneficis d'aquest projecte és que pel poble de Guadalupe ha suposat la generació de llocs de treball com interpretes i guies, venda d'artesanies i menjar.

Com a dada interessant d'aquest projecte és que els grups ambientalistes locals reben el 10% dels guanys del centre ecoturístic.

A Guatemala les iniciatives empresarials locals també proliferen, tot i que la seva majoria es troben a la regió del Petén, una de les regions més riques des del punt de vista ecològic i arqueològic que acull espais protegits de grans rellevància internacional com la Reserva de la Biosfera Maya o el Parc Nacional de Tikal. Aquestes iniciatives de petits empresaris, molt més senzilles que la dels països anteriors, per una mostra l'Hotel Casa de Don David (quadre 7.6), es basen en oferta d'allotjament, ja siguin càmpings com el Càmping de Tikal, hotels ecològics o

campamentos, com el Campamento Chiclero, concepte que es fa servir per referir-se a hotels i també es proposen una sèrie d'activitats com tours amb canoes, a cavall, amb 4x4, la possibilitat d'observar aus, etc.

Un altre cas d'iniciativa que corrobora l'afirmat en el paràgraf anterior és el Proyecto Ecoturístico de Bosque de Huito, a la comunitat del Rosario al costat de Chiabal. L'espècie *Huito* és un arbre endèmic que només es troba al departament de Huehuetenango. Aquest projecte privat ofereix allotjament, passejades guiades i menjar a la casa del propietari. El tipus d'allotjament és en habitacions a la casa familiar. També hi ha zona d'acampament amb energia elèctrica, aigua potable, zona per aparcar, servei de vigilància, etc. També es pot oferir una camioneta "en condiciones aceptables" per fer gires o tours. Per contractar aquests serveis, cal posar-se en contacte amb el Projecte de Desarrollo Forestal de la Sierra (PRODEFOR). Aquest projecte opera tant amb el mercat nacional com internacional, sent aquest últim majoritàriament europeus i nord americans.

En el cas de Mèxic les iniciatives per part d'empresaris locals també comencen a destacar, sobretot en aquelles regions ecoturístiques que s'han fet un nom, com la península de Yucatán o bé a la zona de Barrancas del Cobre, cas que ja es troba detallat en el quadre 7.6.

Però aquesta tendència d'apuntar-se al carro de l'ecoturisme ha fet que es presentin propostes com la de Rancho Lobos. Aquesta iniciativa empresarial no és comparable a cap dels casos analitzats anteriorment pel fet de ser un projecte que ha estat planificat amb cura en cooperació amb la Secretaría de Medio Ambiente Recursos Naturales y Pesca (SEMARNAP) per mitjà del Programa de Desarrollo Forestal (PRODEFOR) i amb els que es va elaborar un estudi complementari per l'aprofitament ecoturístic dels recursos forestals no explotables per fusta en el predi.¹⁷ Aquest estudi segueix les línies marcades a l'*Estrategia Nacional de Ecoturismo para México* elaborada per la SECTUR.

Mitjançant aquest estudi es van establir les directrius necessàries per realitzar un aprofitament ecoturístic dels recursos naturals en el predi de manera sostenible. Per això, es va elaborar un inventari dels atractius ecoturístics, tan existents com potencials, prenent en compte la situació actual i el potencial ecoturístic de la regió i del país. Així mateix, es van definir en temps i forma els diferents mecanismes que hauran de ser utilitzats pel bon aprofitament sostenible dels recursos naturals, establint-se la capacitat de càrrega ecoturística en el predi, les zones d'aprofitament,

¹⁷ Font: www.rancholobos.com

els seus mètodes i les seves èpoques d'aprofitament, les estratègies per a la reducció d'impactes negatius sobre el medi ambient, i fer les recomanacions necessàries per millorar aquest inventari, etc.

Resumint l'estudi elaborat es destaquen les següents característiques del projecte:

- La propietat és privada, no incloses en zones de protecció o reserva especial a nivell nacional.
- L'accessibilitat a la zona en qüestió és fàcil, ja sigui per via terrestre, marítima i per via aèria si es rehabilita la pista d'aterratge per avionetes que hi ha a la propietat.
- La circulació interna és força completa. Hi ha camins i carreteres per a vehicles motoritzats, senders peatonals i eqüestres.
- Des del punt de vista geomorfològic podem destacar turons, valls, conques, planícies, altiplans, barrancs penya-segats, coves i des del punt de vista hidrològic, l'àrea compta amb un nombre incalculable de rierols.
- Absència d'elements discordants, pràcticament en la major part de la superfície del predi.
- Pel que fa als recursos biològics amb els que compta l'àrea es troben espècies de flora i fauna endèmiques de Mèxic així com també sota protecció, com ara la víbora de cascavell.
- La regió on es troba la propietat es troba fortament influenciada per la cultura *Seri*, ja que a tan sols 40 quilòmetres es troba l'última aldea existent d'aquest grup ètnic. Les artesanies i la gastronomia de la regió són reconegudes.
- En la regió es pot visitar espais protegits de gran rellevància com la reserva especial de la biosfera de l'Illa Tiburón.
- Es compta amb personal capacitat per proporcionar serveis de guia i rastrejament amb coneixements tant de la fauna i flora del predi, com de la història i cultura de la regió, ja que són nadius d'aquesta.
- L'àrea té diverses plataformes naturals, localitzades en diferents nivells de la seva topografia, que potencialment podran ser utilitzades com miradors, ja que són de fàcil accés. Potencialment també es compta amb un gran nombre de llocs idonis per a la instal·lació de torres d'observació faunística. Actualment compta amb la presència de forns subterranis que van ser utilitzats en l'elaboració de carbó vegetal, que podrien ser convertits en llocs d'observació de fauna amb mínimes modificacions.
- Pel que fa a instal·lacions turístiques, l'estudi assenyala que el predi no compta actualment amb instal·lacions d'allotjament per a servei turístic, únicament es disposa d'instal·lacions per als treballadors. Potencialment es poden instal·lar un nombre reduït de cabanes rústiques utilitzant materials i

arquitectura típics de la regió, es a dir adob, i/o instal·lar una casa club o hisenda per a serveis turístics d'allotjament. Es compta amb un gran nombre de solars propis per àrees de campament, tot ells de fàcil accés amb vehicle. Es disposa de personal de cuina per a servei intern del personal, que potencialment podria donar servei de cuina als turistes a les instal·lacions disponibles, requerint un mínim d'adaptació en la seva infraestructura. Així mateix també es disposa d'instal·lacions necessàries per proporcionar serveis de centre d'informació, farmàcia i botiga, ja que es disposa amb un grup de cases, actualment sense ús, construïdes amb material de la regió, que podran ser utilitzades, amb un mínim de rehabilitació; amb centre d'informació per a turistes proporcionant mapes, guies i literatura dels atractius naturals i culturals, tant del predi com de la regió. Dins de les instal·lacions turístiques necessàries s'adaptaran un gran nombre de solars per estacionar els vehicles.

- Com es pot veure en el quadre 7.7, es realitzen activitats organitzades addicionals a les diferents estacions de l'any, com safaris fotogràfics de flora i fauna regional amb guia, viatges als atractius turístics regionals principals, suggerint-se en l'estudi el següent calendari d'aprofitament:

Quadre 7.7: Calendari d'activitats programades per Rancho Lobos

Activitats	Gen	Feb	Mar	Abri	Mai	Jun	Jul	Ago	Set	Oct	Nov	Des
Observació d'aus		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	
Observació de mamífers		X	X	X					X	X	X	
Observació de rèptils				X	X	X	X	X	X			
Observació de flora			X	X	X	X	X	X	X	X		
Cacera	X											X
Observació de rierols								X	X			
Campisme		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	
Excursions o Hiking		X	X	X	X				X	X	X	
Fauna marina		X	X	X	X							
Pesca esportiva					X	X	X	X				
Busseig				X	X	X	X	X				
Kayak marí			X	X	X	X	X	X	X	X		
Ètnia regional		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	

Font: www.rancholobos.com

- Els tours organitzats per Rancho Lobos estan dissenyats per a grups petits de no més de sis persones. Es té programat realitzar un tour totalment guiat cada mes, tot i que també es podran sol·licitar tours específicament

dissenyats a les necessitats i interessos del particular amb només quinze dies d'anticipació.

Rancho lobos, treballant conjuntament amb la Secretaría de Turismo del Estado de Sonora (SECTUR) ja està llest per obrir les seves portes a l'ecoturisme internacional.

7.3.1. Grans empresaris nacionals

A la regió d'estudi també s'han enregistrat iniciatives per part de grans empreses nacionals amb capital netament nacional per portar a terme projectes ecoturístics en àrees rurals, que tot i que les dimensions i les expectatives de futur són de créixer i acollir a un nombre més important de turistes, en contraposició a les modestes expectatives dels empresaris locals explicats anteriorment, que ben gestionats, però, també poden comportar la participació de la comunitat i ser una bona oferta ecoturística.

Una mostra representativa d'aquests tipus de projectes es recull en el quadre 7.8 i les seves principals característiques es resumeixen a continuació.

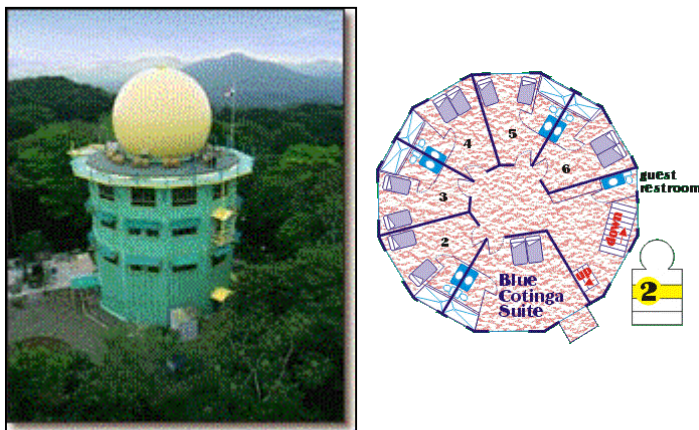
- És important la proximitat d'àrees protegides i un entorn natural ben conservat, tot i que en casos com l'Hotel Punta Leona a Costa Rica, o en el cas de l'Eco-Hotel Xpu-Ha, l'àrea protegida no es tant necessària tenint en compte que es disposa de la seva pròpia reserva privada. Distinció que és aprofitada per a la publicitat: "*Agroecoturismo en Punta Leona: la naturaleza viviente es palpable a través de sus bosques primarios, de su fauna i flora silvestre, por el ambiente descontaminado*". (Vega M. L., 1997a). "*El grupo mexicano Palace Resorts se ha embarcado en el proyecto de construir un eco-hotel "todo incluido" en la Riviera Maya azteca, concretamente en el corazón del parque natural Xpu-Há, también propiedad del grupo, y situado en las ribas del mar Caribe*". (Editur, 2000, 63).

La proximitat de la platja és un altre recurs, moltes vegades no tant complementari o casual com es vol fer creure. També cal esmentar la molt bona comunicació i accés des de les respectives capitals.

- Pel que fa a les característiques de l'allotjament, es pot comprovar que són construccions de baixa alçada, *bungalows* o en el cas del Canopy Tower, Panamà, producte d'una rehabilitació, concretament d'una torre de control. El concepte d'ecològic, la integració amb el paisatge, la construcció amb materials locals són idees propagandístiques que es fan servir en la promoció (veure foto 7.10 i 7.11).

Cal deixar dit que l'Hotel Punta Leona ha obtingut el certificat de sostenibilitat turística que es concedeix a Costa Rica (veure foto 7.12).

Fotografia 7.10 i 7.11: Canopy Tower (Panamà)

Font: www.canopytower.com

Fotografia 7.12: Hotel Punta Leona (Costa Rica)

Font: www.hotelpuntaleona.com/mains.htm

- Pel que fa a la capacitat, es pot comprovar que aquesta s'incrementa, ja s'està parlant d'iniciatives de més de cent habitacions i fins i tot de 400, a excepció del Canopy Tower que es troba limitat per l'espai físic de l'edifici i sol pot acollir a un màxim de dinou persones.
- Els serveis que ofereixen aquestes iniciatives empresarials són més diversos. Tots disposen, o quasi bé tots, ja que El Canopy Tower surt d'aquesta generalització, de botigues, sala de jocs, gimnàs, piscina, etc. i pel que fa a les activitats, una tendència clara és que ja no són tant especialitzades sinó que hi tenen cabuda i més pes activitats lúdiques recreatives i fins i tot el simple descans.

Aquest fet també es pot comprovar en una altra iniciativa de Costa Rica que no surt al quadre 7.8, però que es creu oportú mencionar, i és l'Hotel Las Espuelas, a Liberia, de la Cadena Costa Sol. (Vega M. L., 1994a).

La gerència d'aquest hotel està en mans d'un expert en la matèria, però a més té gran interès per l'ecologia i amb una gran vocació agrícola. Aquest hotel ha estat adquirit com ja hem dit per l'empresa Costa Sol. Aquesta instal·lació és petita, amb 44 habitacions, però gaudeix d'una reputació nacional i internacional de ser la millor a l'interior de Guanacaste. La seva localització al centre de la província fa que aquest hotel sigui un punt estratègic per observar i gaudir de les bel·leses naturals d'aquest sector del país i per això és conegut com el *Centro del Sistema Ecológico de Guanacaste*. Però l'empresa té un pla mestre de desenvolupament de l'hotel, per ampliar-lo i donar així una millor atenció i millors comoditats al turista durant la seva estada en el centre. Entre aquests plans es preveu l'ampliació d'habitacions, un casino, ampliacions de l'àrea d'esbarjo amb piscines, pistes de tennis i serveis generals. Aquest tipus d'iniciatives són ecoturístiques?

Això sí, l'empresa té molt d'interès en la neteja de la conca del riu de Liberia i en la recuperació d'altres atractius naturals i en el jardí de l'hotel hi ha sembrades moltes varietats d'espècies tropicals de la zona de Guanacaste i com a últim pas CALITUR (Cámara de Turismo de Liberia) donarà cursos de capacitació al personal.

- Els preus tot i que són molt diversos en relació sobre tot als serveis, també es percep que augmenten. Com més especialitzat més car, el cas del Canopy és un bon exemple. I com més serveis i més comoditats disposa l'hotel, més s'encareix el preu, aquest és el cas de l'Eco-Hotel Xpu-Ha Palace. En el cas de Costa Rica els preus són més ajustats i més acords a les tipologies comentades anteriorment. El que si cal remarcar és que amb aquestes iniciatives apareixen fórmules més associades a un turisme massiu, com el tot inclòs.

Quadre 7.8: Iniciatives de grans empresaris

Iniciatives	Tipus d'allotjament	Capacitat	Serveis	Preus (2001-02) Persona/dia (hab. doble)
Hotel Club Punta Leona. Puntarenas. (Costa Rica). 1991 Grup Empresarial de Costa Rica	Mòduls de baixa alçada amb quatre habitacions. (Transport intern)	108 hab., 75 apartaments i 24 xalets de luxe.	<ul style="list-style-type: none"> Reserva privada, creada l'any 1970, que ha funcionat com a centre d'investigació de mamífers i aus. Disposa de tres senders per fer recorreguts. Activitats que s'ofereixen: Observació d'aus, esports aquàtics. Serveis: restaurant, botigues, infermeria, servei de correus, discoteques, club infantil, piscines, pista de tennis. Platges Excursions a les àrees protegides pròximes com els Parcs Nacionals Volcán Arenal i Manuel Antonio i la RB de Carara) 	Els preus, només allotjament, poden anar des dels 68\$US als 82\$ US. Els preus dels apartaments oscil·len entre els 66 \$US als 200 \$US.
Hotel Punta Cocles. Puerto Viejo. Limón (Costa Rica) 1991 Empresa de Desarrollo Turístico Gandoca Manzanillo S.A.	<i>Bungalows</i>	Seixanta hab. per una capacitat de quatre persones.	<ul style="list-style-type: none"> Serveis: cuina nacional i internacional, piscina per adults i nens, sala de jocs, <i>jacuzzi</i>, sala de TV, bugaderia i restaurant per a actes empresarials. Activitats: passejades a cavall, bicicleta o llanxa. Proximitat a llocs de gran atractiu natural: PN Cahuita, RNVS Gandoca Manzanillo, PI de la Amistad, etc. 	Preus hab. doble (menjar no inclòs) 55 \$US-60 \$US.
Canopy Tower Ecolodge & Nature Observatory. Parc Nacional Soberanía (Panamà) 1996 Compañía Divertimento Ecológico, S.A	Rehabilitació d'una torre de vigilància en un <i>Mini-lodge</i> . Abundants finestres panoràmiques.	Dotze hab. per una capacitat total de dinou persones.	<ul style="list-style-type: none"> Les habitacions disposen de totes les comoditats Restaurant, exposicions i biblioteca. Activitats: observació d'ocells (especialitat) i senderisme L'empresa recomana als seus clients el tipus de roba més adequada, llibres especialitzats, etc. 	Paquet tot inclòs. 125\$US-175\$US *El preu inclou entrada al parc, guia, transport, dos excursions i els àpats.
Eco-Hotel Xpu-Ha Palace. Riviera Maya Azteca (Mèxic) 2001 Grup Palace Resort	29 Construccions de dues plantes amb una habitació en cada planta de 60m2, formant petites aldees. Les edificacions són semicirculars i les seves cobertes imiten les <i>palapas</i> mexicanes.	464 hab.	<ul style="list-style-type: none"> Serveis: piscina, gimnàs, sala de jocs, sauna, set bars i tres restaurants. Activitats ecològic-recreatives: rutes guiades per conèixer els diferents hàbitats i fauna autòctona, tallers de coneixement de la medicina maia, senderisme nocturn, observació i interpretació dels estels amb experts. 	Paquet tot inclòs: 240 \$US-385 \$US.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de: www.hotelpuntaleona.com/mains.htm; www.hotelpuntacocles.com; www.palaceresorts.com, www.xpuhahotel.com; www.canopytower.com

D'iniciatives empresarials a l'àrea d'estudi n'hi han d'altres que no estan recollides al quadre 7.8, com és el cas del Parque Ecoturístico Cañón del Sumidero, a Chiapas, que per les seves característiques i per la seva repercussió s'ha considerat més oportú fer una anàlisi més acurada.

El 14 de juny del 2000 es va realitzar l'anunci del començament de les obres per a la construcció del parc que representa una inversió inicial de més de 7.3 milions de dòlars¹⁸. Els socis inversionistes d'aquest projecte són Fondo Chiapas, Empresaris de Chiapas encapçalats pel Grupo Empresarial El Porvenir, que presideix Rómulo Farrera i Grupo Ritco de Ecodesarrollo, així com grups financers com Serfin, Bancrecer i Bital de Adolfo del Valle. Aquest darrer ha estat el promotor de la idea. Cal destacar la resposta dels inversionistes locals per participar en aquest projecte i convertir-se en els socis majoritaris. A través d'una oferta privada es va obtenir el 40% del capital de l'empresa amb inversionistes chiapanencs.

El projecte consisteix en un parc ecoturístic basat en els conceptes de desenvolupament sostenible, amb múltiples atraccions de contacte amb la naturalesa. El parc es troba dins del parc nacional Cañón del Sumidero que és una de les principals belleses de Mèxic, amb parets de 1.200 metres d'alçada i profunditats en les seves aigües de més de 280 metres. L'àrea és de 86 hectàrees on es planteja la reforestació i conservació d'aquests boscos i selves. L'accés al parc és únicament per via fluvial, després de fer un recorregut de diversos quilòmetres per l'imponent riu Grijalva.

Segons els creadors del projecte, aquest projecte s'inscriu en un dels més importants nínxols de negoci del sector turisme, el turisme ecològic i d'aventura, que és on s'està generant més dinamisme.

El Governador de l'estat de Chiapas, Roberto Albores, va mostrar la seva aprovació a aquest projecte i va ratificar el seu compromís per recolzar totes les iniciatives d'inversió a l'estat, sobretot a projectes que són d'importància estratègica per generar un efecte multiplicador a l'economia i que obre un nombre important de possibilitats a les comunitats d'incorporar-se a aquest desenvolupament; a més a més, també va destacar la importància de que els projectes vigilin la conservació dels recursos naturals.

Segons les fons consultades, la zona d'influència del projecte es localitza dins del Parc Nacional Cañón del Sumidero, a quinze minuts de Tuxtla Gutiérrez. El parc

¹⁸ Font: fondochiapas.org.mx/sumidero/default.htm

nacional està classificat com un destí turístic posicionat a nivell nacional i internacional per la seva bellesa natural i biodiversitat. El seu atractiu actualment és centra en un passeig amb llanxa a motor sense cap altra opció d'activitat, despesa i estada.

El concepte de parc temàtic permetrà oferir activitats addicionals als visitants del Cañón del Sumidero, buscant que es generi una major estada dels turistes i, per suposat una major despesa econòmica a la regió.

Les instal·lacions per als serveis turístics es divideixen en dues àrees principals:

- 1- L'embarcador: que donarà recolzament i complementarà a les diverses embarcacions locals que ja existeixen i que realitzen actualment passejades pel canó. Aquesta àrea requereix d'una oficina, guixetes, banys, sala d'espera, botiga de records i moll.
- 2- La base del parc ecoturístic es localitza en el predi el Jardín. Aquí s'hi arribarà per via fluvial després d'un recorregut d'una hora i mitja. Per desenvolupar el projecte s'utilitzaran sis hectàrees del terreny, estructurant un recorregut per diverses zones del parc, les quals comptaran amb els següents atractius:
 - zona ecològica: pou de cocodrils, papallonari, aviari, illa de mamífers i jardí botànic.
 - Zona humida: piscina, jocs infantils, àrees verdes i lúdiques diverses.
 - Zona artesanal i cultural: poble ètnic on es donaran a conèixer les principals ètnies de l'estat i en el qual es fabricaran artesanies típiques de cadascuna d'elles.
 - Zona de serveis: botiga i amfiteatre-restaurant. L'amfiteatre comptarà amb una capacitat de 500 persones i el restaurant per a 300 persones. A la planta baixa de l'amfiteatre-restaurant es trobarà l'àrea de banys, menjador i oficines de treballadors; addicionalment es comptarà amb una zona de serveis generals amb banys, vestidors i guixetes pels visitants del parc, instal·lacions veterinàries, sala d'espera, embarcador de sortida, moll flotant i instal·lacions d'accés.

Per desenvolupar aquest projecte s'ha fet un estudi de mercat turístic pertinent. Un factor interessant que s'ha constatat pel negoci del parc temàtic, és que el destí turístic Cañón del Sumidero a nivell internacional i nacional ja existeix i és visitat per més de 150 mil turistes l'any, que el recorren via fluvial o terrestre des dels seus miradors. El Cañón del Sumidero és un pas obligat per al turista que visita Chiapas i que es desplaça entre les ciutats de Tuxtla Gutiérrez i San Cristóbal de las Casas, a diferència d'altres parcs temàtics exitosos en el sud-est mexicà, on el destí no existia o es té que desplaçar als turistes més de 70 o 100 quilòmetres per visita'ls.

Entre les àrees rellevants d'atenció especialitzada del projecte es troben l'Àrea d'Acció Social, dins de la qual s'hauran de promoure internament aspectes com el maneig i el reciclatge de residus, educació ambiental, salut familiar, cooperació amb les autoritats municipals, etc.; també hi ha l'àrea de seguretat, encarregada de considerar les recomanacions que al respecte fan les autoritats locals, nacionals i mundials. Segons els administradors del projecte aquesta darrera àrea és important donat el volum de turisme que s'haurà de manejar, així com la transportació aquàtica, recorreguts de paisatges naturals, contacte amb els animals, etc.

Una altra àrea, força reveladora dels objectius que es persegueix en aquest projecte, és l'àrea de promoció ambiental. Aquesta prendrà en compte la tasca de reforestació i reproducció d'espècies de flora i reproducció de fauna terrestre i aquàtica. També vigilarà que les construccions que es realitzin es fonamentin en el respecte al ambient natural.

El Parc Ecoturístic Cañón del Sumidero es basa, segons els promotors en els principis del desenvolupament sostenible; això implica desenvolupar el parc d'acord a les següents premisses: sostenibilitat ecològica, econòmica, social i política. Per dur a terme aquest projecte es van desenvolupar durant més d'un any una sèrie d'estudis en matèria ambiental, estudis socials i de mercat que van servir de base per al disseny del parc, el qual assegura l'ús racional del medi ambient i l'èxit del projecte.

Pel que fa als beneficis, l'impacte econòmic a la regió i la conservació del Cañón del Sumidero són factors importants en la decisió de desenvolupar aquest concepte, l'explotació racional d'aquest recurs per part d'empreses i organismes com Fondo Chiapas, on convergeixen importants inversionistes institucionals i privats amb experiències exitoses en aquest sector. El projecte ha de convertir-se en una iniciativa que complementi les tasques conservacionistes de l'Estat i la incorporació de les comunitats ha de ser mostra de que es pot aconseguir el desenvolupament econòmic i social de les persones de forma compatible amb la preservació de les riqueses naturals.

Els beneficis generals que es pensa obtenir són, entre d'altres, els següents:

- Obertura d'un nou nínxol de mercat cap el turisme ecològic.
- Increment de la demanda actual al convertir-se en un tour amb atractius diversos.
- Increment de l'estada mitjana dels turistes i el temps de pernoctació.
- Desenvolupament d'un nou producte turístic a la regió basat en la biodiversitat.

- Promoció de serveis de qualitat entre els actuals prestadors de serveis.
- Incorporació de les comunitats en la conservació dels recursos naturals.
- Manteniment i conservació del parc nacional.
- Tractament de les aigües que es descarreguen actualment en el riu Grijalva.
- Desenvolupament futur d'un espectacle de llum i so.

A part d'aquest projecte que s'acaba de descriure, a l'estat de Chiapas es preveu construir un altre parc temàtic, concretament al Parc Nacional de Lagos de Montebello, que seguirà les mateixes directrius que l'anterior, és a dir, recolzar el concepte d'aprofitament sostenible i generar activitats per als visitants. L'oferta de les instal·lacions es basarà en restaurants, cabanyes i *bungalows*, àrees d'acampada, botiga d'artesanía, lloc per aparcar, mòdul d'informació turística i serveis mèdics. La resta de projectes que es proposen tindran lloc a la zona arqueològica del parc nacional de Palenque i Tapachula, etc. En total es parla de que s'executaran un màxim de vuit projectes en tot l'estat (Editur, 2000, 59).

La principal crítica a aquest projecte impulsat a l'estat de Chiapas, que per les intencions que hi ha no serà l'únic, és que intenta suplir les mancances d'infraestructura i de gestió que tenen de per sí les àrees protegides. Si aquestes estiguessin dotades d'una bona estratègia turística així com d'infraestructures, i concessió de serveis turístics a empresaris locals o població, segurament també es podria impulsar el desenvolupament a la regió, sense pensar en implementar cap parc temàtic.

7.4. Inversió estrangera

Com s'ha pogut constatar, l'ecoturisme és una activitat atractiva que ofereix moltes possibilitats, no tan sols per a la població local o als empresaris nacionals sinó també per als grans capitals estrangers.

Actualment, la gran majoria d'Iberoamèrica és una gran desconeguda i "No hi ha dubte que aquest gran continent és una gran oportunitat per invertir en turisme. Representa una enorme extensió de terra, amb desenes de milers de quilòmetres de costes i amb in comptables atractius amb una bellesa que pot deixar sense alè aquell que la visita". (Suplement Editur, 1999, 50).

Aquest tros de paradís natural, que ens vol transmetre la cita anterior, és el que avui en dia té sortida al mercat, el que ven i dona beneficis. I això ho ben sap tant els inversionistes estrangers com els mateixos països propietaris d'aquests valors naturals, per la qual cosa no és estrany que tots els països de la regió d'estudi

vulguin apostar pel turisme de totes. Les seves polítiques turístiques tenen com uns dels seus principals objectius millorar la infraestructura turística, que passa sobretot per incrementar la seva capacitat hotelera.

La República Dominicana ha aprovat 426 projectes que han creat 22.025 habitacions de les que 18.838 són hoteleres. (Editur, 1999, 51). En el cas de Panamà (Editur, 1998, 31), s'han construït en aquests últims tres anys, 42 hotels, amb un total de 2.121 habitacions i actualment estan plantejats importants projectes hotelers que permetran augmentar aquesta oferta d'habitacions en quasi 3.000 addicionals per l'any 2000 i en més de 7.100 per l'any 2010.

En el cas de Cuba, segons les previsions de la demanda per l'any 2010 de set milions de turistes, s'ha de dotar a l'illa amb 120.000 places hoteleres noves. (Editur, 1999, 43) i a Guatemala, s'ha notat que el creixement en el nombre d'arribades ha estat acompanyat per un augment en el total de places hoteleres del país, entre d'altres coses. Dels 11.512 llits el 1994, s'ha passat a 14.744 el 1999. El 40% de les habitacions existents es troben en establiments de 4 i 5 estrelles. (Editur, 1999, 51) i a Nicaragua el pla mestre té previst la construcció per l'any 2000 de 3.190 habitacions hoteleres.

Existeixen però enormes diferències entre les legislacions dels diferents països sobre com atraure i promoure el turisme, des de la quasi inexistència de la matèria com és en el cas del Salvador, fins a una llei d'incentius a la Inversió Turística recent aprovada que declara el turisme com una indústria d'interès nacional, que és el cas de Nicaragua.

Lleis com la de Nicaragua remarquen la importància que estan prenent les àrees protegides com a marc inigualable per al turisme. En el capítol II de la llei n° 306¹⁹ es fa esment que donat que Nicaragua té belleses naturals, que constitueixen un potencial que permet igualar el nivell de creixement assolit a altres països del món, com: volcans, llacs, llacunes, rius i centenars de quilòmetres de platges exuberants i quasi desconegudes, han de crear-se ajuts dirigits a inversions a àrees protegides d'Interès Turístic i Ecològic sense afectar el medi ambient, i prèvia autorització de l'autoritat corresponent (MARENA), així com en llocs públics d'interès turístic i cultural, i en conjunts de preservació històrica. Per aquestes activitats s'ofereixen un ventall d'incentius com: exoneracions fiscals, crèdits fiscals i crèdits sobre els guanys per a finançament de projectes.

¹⁹ Font: www.intur.gob.ni

O en el cas de Cuba, afirmacions com la de Anoceto (1995) en la que el 80% de les habitacions considerades com potencials es trobaran en àrees protegides. Com es mostrarà més endavant en aquest capítol, moltes de les ofertes d'allotjament, ja es troben dins d' àrees protegides

Aquesta tendència és generalitzada a la resta de països. En el cas de Costa Rica, els denominats complexos turístics s'han apropiat i monopolitzen l'ús de les millors zones turístiques. Com el que està succeint a Montezuma, a la península de Nicoya, on els costa-riquenys tenen sota el seu domini el 63% del nombre de les concessions però aquestes sols representen el 30,3% de la superfície total mentre que els nord-americans tenen el poder sobre el 50'3% de la superfície (Morera, C; Arias, E., 1995). O com passa a les àrees litorals del parc Manuel Antonio i àrees veïnes amb un alt potencial ecoturístic on el valor de les propietats properes a aquesta àrea és sense cap dubte un dels més alts de Costa Rica.

I en el cas de Mèxic, com s'ha vist en el capítol sisè, destins tradicionals, amb una enorme capacitat d'allotjament, com és Cancún, està sent considerat la porta de l'ecoturisme a la regió del Yucatán, deixant poques possibilitats d'intervenció a les comunitats locals.

A part d'ampliar la capacitat d'allotjament per atraure a un nombre cada cop més important de turistes, alguns països de la regió d'estudi també són conscients, però, que és imprescindible definir unes normes i unes directrius a l'hora d'ocupar aquest espai tan codiciat.

En el cas de Costa Rica, els terrenys on es desenvolupen aquests projectes són de propietat estatal, molts d'ells expropiats a priori, concedint la seva explotació per un període llarg de temps. L'organisme competent en matèria de turisme, l'ICT, estableix unes restriccions per minimitzar l'impacte sobre el medi, directrius que han de complir tots els inversionistes, que segons Echevarría (1995), són:

- 1- La densitat mitjana per concessió és de vint habitacions per hectàrea.
- 2- L' alçada màxima dels edificis és de tres pisos, uns 14 metres aproximadament, per hotels i urbanitzacions, i de dos pisos per cases.
- 3- El coeficient d'ocupació del sòl és del 30%, deixant la resta en el seu estat natural.
- 4- Les teulades han de ser de teula o de palma per harmonitzar amb l'entorn.
- 5- Es prohibeix tirar deixalles i aigües residuals al mar, manglars o als rius, establint-se l'obligació de purificar i reciclar les aigües negres.
- 6- Els estudis d'impacte ambiental són obligatoris allí on es justifiquin.
- 7- S'han d'incloure també programes de recuperació ambiental de l'àrea.

Però aquestes restriccions sempre tenen punts foscos i molts dels projectes presenten certes irregularitats.

Avui en dia la incorporació de la sostenibilitat als allotjaments i equipaments turístics estan en qüestió i sobretot en els països en desenvolupament amb una forta inversió estrangera, per això es va celebrar La Primera Conferència Internacional "Construcciones para el Turismo en países en vías de desarrollo" que va tenir lloc a l'Havana del 7 al 12 de juny de 1999, on el debat es centrava en quina manera es pot avançar cap a un procés inversionista innovador, eficient i eficaç, en marcat dins d'un desenvolupament sostenible.

Cuba, ha començat també a prendre precaucions a finals de la passada dècada pel necessari i adequat plantejament del desenvolupament turístic i sobre tot d'aquest sector, preservant el màxim possible els seus atractius naturals i mediambientals.

Les principals directrius que han de complir els nous projectes a Cuba són:

- Les seves densitats, unes 50-60 habitacions per hectàrea.
- Percentatge d'ocupació del sòl inferior a un 25%
- Edificacions amb alçades promig entre sis i nou metres.

L'octubre de 1995 es va aprovar una resolució que legisla tot el relatiu a l'avaluació de l'impacte que podrien ocasionar en el medi ambient els nous i nombrosos projectes d'inversió de capital nacional i forani, establint-se l'obligatorietat de tenir una llicència ambiental per dur a terme qualsevol obra. Aquesta ha estat atorgada a vuitanta projectes turístics des de 1996 fins el març de 1999, el document contempla aspectes com la caracterització del medi natural i socioeconòmic; els principals residus que es poden emetre; la repercussió del projecte a l'àrea, etc.

Segons l'Agencia de Medio Ambiente de la República de Cuba, fins el moment cap de les llicències sol·licitades ha estat denegada, doncs s'ha aconseguit conciliar l'interès dels inversionistes amb la seguretat de l'entorn. En quant a la legislació sobre la concessió de llicències, aquestes únicament són concedides per set consultories sobre el tema existents al país per realitzar avaluacions de l'impacte ambiental que poguessin tenir els projectes de més risc. Fixen el cost de la llicència sense estudi d'impacte en un 0,05% de l'import d'inversió i en un 0,5% quan resulti necessari investigar la possible repercussió del projecte en el medi ambient. Els problemes ecològics que pretén evitar aquesta legislació són la potencial destrucció d'hàbitats, la pèrdua de la biodiversitat, la contaminació atmosfèrica i de les aigües marines, superficials i subterrànies, l'erosió dels sòls, la salinització, etc.

Aquestes mesures o normes ja s'implanten a una de les zones amb més potencial turístic de l'illa com Jardines del Rey, on segons es preveu en les estratègies

nacionals, es comptarà amb una àmplia oferta extrahotelera basada en producte de la naturalesa. Les instal·lacions hoteleres de quatre i cinc estrelles, estaran situades a primera línia de platja i compliran els requeriments ambientals de distanciament de la costa, una alçada menor de tres plantes, el 80% de l'àrea de parcel·la es destinarà a jardins i espais lliure, i la densitat de construcció fixades serà de fins a quaranta habitacions per hectàrea.

Segons el pla director dels cayos, es preveu urbanitzar només el cinc per cent d'aquests i de forma concentrada a la franja de costa, a menys d'un quilòmetre del litoral. La resta de l'espai es destinarà pel manteniment de la vida silvestre i a activitats d'observació de la naturalesa i de baix impacte.

Raúl Naranjo Aday, delegat del Ministerio de Turismo de Cuba a la província de Ciego de Ávila, territori en el que es troba Jardines del Rey, parla sobre els resultats i les perspectives d'aquest destí. (Hosteltur, 2001, 19). *"En los últimos dos años se ha tomado un poco más de conciencia sobre la conservación del medio. Nosotros promocionamos nuestro destino no sólo como de sol y playa, sino también como de naturaleza. Una de nuestras fuerzas para lograr el éxito de Jardines del Rey es conservando y protegiendo el medio ambiente. Ello es decisivo, no una moda. Todas las instalaciones que se hacen en la cayería llevan evaluaciones de impacto y licencia ambiental. Es una exigencia."*

7.4.1. Iniciatives estrangeres de gran capacitat

Les polítiques que s'han dut a terme aquests últims anys han afavorit la proliferació de grans complexos o també coneguts com "ressorts", que promocionen l'anomenat "turisme de qualitat", fomentat per importants agències privades. Aquestes construccions per norma general es basen en principis ecològics, però també n'hi han que sota la paraula eco porten a terme un turisme massiu.

Les inversions estrangeres busquen cada vegada més espais impertorbats, verges on instal·lar-se influenciats sobretot per la corrent ecologista i pels canvis en les exigències mediambientals dels turistes, recerca que no està exempta de conflictes d'interessos.

Aquest turisme que s'impulsa és generalment un turisme denominat massiu o de megaprojectes, empès per grans empreses i que comporta una forta inversió, principalment estrangera, que brinden paquets amb gran quantitat de serveis, que avarquen moltes activitats i ofereixen de tot i que impliquen transformacions importants en l'ambient físic, social i cultural. Molts d'ells es converteixen en

autèntics destins en miniatura on el turista no té cap necessitat de sortir a fora, tot ho té allí. Entre les activitats que també s'ofereixen es troba la visita a àrees protegides, pròximes, si és que no hi són en l'interior d'una d'elles. Pel fet d'introduir aquestes visites ja consideren que es tracta d'un producte ecoturístic.

Però sabem que parlar d'ecoturisme és molt més; és, també, participació i desenvolupament local, factor que es passa per alt.

Segons Morera i Garcia (1995), en els plans d'atracció d'inversions, es parla de projectes a gran escala amb una gran capacitat d'allotjament, projectes que són totalment antagònics amb la filosofia de l'ecoturisme i que podrien perjudicar els atractius naturals dels quals en depèn. Aquests megaprojectes són sempre desastrosos ecològicament en els països subdesenvolupats, ja que aquests no tenen mitjans legals per controlar-los. El govern hauria de determinar limitacions per certes àrees i promocionar nous llocs d'interès per a l'ecoturisme. Aquests grans complexos, cal dir, han canviat, sobretot pel que fa a les directrius estètiques, arquitectòniques ambientals i dimensionals; ara s'aposta més per un model extensiu d'ocupar l'espai, però això no depèn tan dels inversors com de les lleis del país en qüestió.

Els primers projectes estrangers que venien el producte ecoturisme van ser força polèmics, transcendint fins i tot a nivell internacional, com els de Gandoca y Manzanillo, Tambor, Flamingo i Papagayo a Costa Rica. La problemàtica que es va despertar al voltant d'aquests projectes, era que segons les institucions ecologistes del país : "eren el fidel reflexa de la mala planificació del desenvolupament turístic, de la permeabilitat de les lleis i la manca de responsabilitat i capacitat de les autoritats."

A Costa Rica, a l'any 1992 hi havien empreses interessades en invertir a les províncies de Puntarenas i Guanacaste, dues províncies bastant endarrerides econòmicament. Aquestes empreses eren Costa del Rey, Camino Real, Sol Melià i Barceló. Totes tenien una fita clara: construir complexos hotelers de cinc estrelles, sumant totes les inversions 150 milions de dòlars. Per al directiu de l'Institut Costarricense de Turismo, aquests projectes no malmetien el medi, i amb aquest fi es van realitzar els estudis respectius d'impacte ambiental. A finals de l'any 1993 hi havia 27 projectes en tràmit. El que és cert, és que arran de la construcció d'aquests grans complexos, la població ha pres consciència del problema i s'ha organitzat, creant comitès de defensa o denunciant les irregularitats a associacions ambientalistes o a la Defensoría de los Habitantes.

Quadre 7.9: Iniciatives estrangeres de gran capacitat

Iniciatives	Tipus d'allotjament	Capacitat	Serveis	Preus (2001-02) persona/dia (hab.doble)
Barceló Playa Montelimar Resort & Casino (75 km de Managua, Nicaragua)	<i>Bungalows</i> d'estil modern colonial	202 hab.	<ul style="list-style-type: none"> Habitacions totalment equipades i amb totes les comoditats Instal·lacions esportives Quatre restaurants, sis bars Règim de tot inclòs. Excursions a àrees protegides pròximes (Volcán Masaya) 	
Playa Tambor Resort & Casino (Tambor, Puntarenas, Costa Rica)	Complex hotelier. Edificis de dues plantes	402 hab.	<ul style="list-style-type: none"> Habitacions totalment equipades i amb totes les comoditats Instal·lacions esportives Dos restaurants, tres bars Règim de tot inclòs. Parc Natural privat Excursions a àrees protegides pròximes (Volcán Masaya) 	81US-143\$US
Meliá Playa Conchal (Entre Flamingo i Tamarindo, Costa Rica)	<i>Bungalows</i>	308 hab./dobles i dues suites luxoses	<ul style="list-style-type: none"> 7 restaurants (diferents especialitats gastronòmiques) Instal·lacions per congressos. Platja (<i>Bandera Azul Ecológica</i>)(4) Botigues, correu, servei mèdic, guarderia, piscina, gimnàs, camp eco-golf. Pràctica d'esports aquàtics, visita a àrees naturals protegides. (P.N. Rincón de la Vieja, Palo Verde). 	Aprox. 336,47 (tot inclòs)
Meliá Rio de Oro (Playa Esmeralda, Parc Natural Bahía de Naranjo, Cuba)	Hotel <i>resort</i>	292 hab. jr.suites, sis suites i dues <i>garden villas</i> .	<ul style="list-style-type: none"> Tot inclòs Tots tres ofereixen múltiples serveis facilitats als seus clients. Excursions ecològiques a parcs naturals, lloguer de bicicletes, centre internacional de submarinisme, safari marí, nits temàtiques i "visita a casa de campesino". 	Des de 255\$US (tot inclòs)

(1) La *Bandera Azul Ecológica* és un distintiu mediambiental concedit a nivell nacional per contribuir a la netedat i estat de conservació de les platges.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de: www.barcelo.com; www.solmeliacuba.com; www.meliaplayaconchal.solmelia.com;

D'entre aquests projectes citats s'analitzarà primer l'Hotel Playa Tambor (veure quadre 7.9) de la companyia Barceló, sobretot per ser un cas particular i de referència a la zona i a la regió, per la seva alta inversió, pel seu gran impacte social, econòmic i ambiental, i per trobar-se en la línia de megaprojectes turístics que van ser i són protagonistes a Costa Rica. Però sobretot per ser un inversor i majorista que s'ha especialitzat en el producte naturalesa de Costa Rica. (Arevalo, 1999)

L'Hotel Playa Tambor, que es troba entre els districtes de Cobano y Paquera, a la Playa Tambor, Península de Nicoya, és un exemple de projecte de grans ambicions que ha estat blanc de serioses acusacions perquè constituïa una amenaça per la zona litoral. Segons Muñoz (1992), l'aprovació dels permisos per extreure materials de construcció i demostrar que no hi hauria un sever impacte contra la naturalesa va representar tres anys d'espera per als inversionistes espanyols. Temps en el qual es van rebre atacs constants per part de La Asociación Costarricense para la Conservación de la Naturaleza (ASCONA) i d'altres organitzacions ecològiques.

Segons explica Miranda (1995b), tot va començar quan l'octubre del 1990 el grup va entrar en contacte amb el govern per desenvolupar un projecte turístic, aprofitant la reconversió del deute que es tenia amb Espanya.

Després de la recerca es va determinar que la finca Tambor era la més adequada, per la qual cosa Barceló no va dubtar en comprar-la. El projecte arranca el 24 de juliol del 1991. A la firma d'aprovació van ser-hi presents el President de la República i els ministres de Turisme, d'Obres Públiques (MOPT) i el del MIRENEM. El govern va aprovar el projecte amb la idea de que l'activitat turística portaria llocs de treball, afavorint el desenvolupament de l'economia i l'explotació dels recursos d'una manera racional.

La tasca següent va ser l'elaboració d'un estudi de l'impacte ambiental que tindria l'hotel en l'entorn. La municipalitat va donar el seu vist-i-plau i es van autoritzar els moviments de terres.

El primer obstacle que va tenir l'empresa va ser el rebuig de l'avantprojecte per part de l'Instituto Nacional de Vivienda y Urbanismo (INVU). Posteriorment van ser aprovats els plànols de la instal·lació mecànica, la planta de tractament d'aigües negres, cuina central i el ranxo.

Hi van haver estudis concrets per part de biòlegs del MIRENEM, on es va afirmar que pel que feia referència a la flora i fauna silvestres, així com als aiguamolls, la construcció de l'Hotel Playa Tambor no havia causat, fins aleshores, danys majors. Aquest estudi feia referència a una denúncia feta per ASCONA.

La primera etapa del projecte va constar de les següents zones:

- a) Zona d' hotel de 16 hectàrees amb aquests serveis: 400 habitacions, àrees verdes, club amb servei de piscina, casino, discoteca, restaurant, bar, botigues, etc.
- b) Zona esportiva que tindria: un camp de futbol, pista de tennis, un centre de salut, gimnàs, *jacuzzi* i una sauna.
- c) Zona d'aeròdrom de 1.000 metres, amb una pista i una zona d'estacionament per avions.
- d) Zona industrial que disposaria d'un servei de bugaderia, un taller mecànic i tallers de manteniment.
- e) El servei de ferry o transbordador que el Grup Barceló va establir a Puntarenas i Paqueras, amb moderns vaixells, que no sols serveixen per al trasllat de turistes a Tambor, sinó també per afavorir als agricultors de la Península de Nicoya. El servei es realitzaria tres cops al dia, però s'incrementaria a cinc en curt termini.

La inversió total per aquesta etapa era de 4.000 milions de colons i s'estimava obtenir uns ingressos de 1.614,7 milions de colones durant el primer any i 3.282,1 milions als deu anys del seu funcionament.

A l'estudi d'impacte ambiental presentat l'any 1992 (recordem que el projecte va començar el 1991), s'assenyalava que el projecte tindria vocació ecològica i que pretenia a més a més conservar el medi i millorar-lo. El seu objectiu era desenvolupar una infraestructura de qualitat harmonitzada amb el medi existent sense ocasionar canvis o distorsions a l'entorn, existint però impactes negatius que es preveien en el mateix estudi. Aquests efectes negatius eren de diferents tipus, però segons Miranda, en l'estudi es minimitzaven, argumentant que es tracta d'un projecte extensiu i que l'alteració del medi seria baixa, evitant qualsevol alteració a base de prendre les mesures correctes.

Els principals efectes negatius en el medi que s'assenyalaven eren:

- Erosió.
- Inundacions.
- Sedimentació, que era perjudicial al tractar de canviar els cursos dels rius.
- Problemes en l'abastament d'aigua. Al reduir-se la quantitat d'aigua que es filtra en el subsòl, disminuiria la capacitat dels aqüífers.

La relació dels impactes que presumiblement afectarien al medi biològic eren:

- Barreres en els rius, que afectarien les migracions d'espècies piscícoles.
- La sedimentació faria que l'aigua s'enterbolís, provocant efectes nocius en l'aigua i els peixos, així com en els manglars.

- Contaminació per hidrocarburs.
- Contaminació per l'augment de residus sòlids i aigües residuals.
- Cacera furtiva d'espècies amenaçades.
- Augment de població, per la immigració de treballadors i les seves corresponents famílies. Per aquest gran nombre de gent es faria necessària la construcció d'habitatges, serveis, etc.
- Canvis en l'ús del sòl i en les activitats de les poblacions veïnes.

L'estudi d'impacte ambiental també va preveure els beneficis positius que portaria la construcció del projecte turístic, dient allò que es volia sentir; una altra cosa és el que es va fer al respecte. Segons l'estudi:

- Hi hauria una millora de l'economia nacional i local.
- Es crearien llocs de treball directes i indirectes.
- Una millora en el sistema de comunicacions.
- Es revaloritzaria el preu de la terra.

En la posada en marxa d'aquest projecte es van denunciar certes irregularitats de gran rellevància que no es poden passar per alt i que s'han d'esmentar, sobretot si tenim en compte que va ser sota el consentiment del govern i de les municipalitats. Aquestes irregularitats van ser:

- Explotació il·legal i extracció de materials en un espai de domini públic.
- Drenatge de zones humides.
- Les construccions i operacions es van fer sense comptar amb els permisos respectius i sense plans aprovats.
- Es va construir en els 100 metres inalienables de la costa
- Es van usurpar béns de domini públic.
- Incertesa sobre el pagament d'impostos i multes; qui va autoritzar les patents dels plànols i del tractament de les aigües negres?. On desemboquen les aigües negres?.

A més a més d'aquestes irregularitats va ser criticat el fet de que el govern va adquirir amb l'empresa Barceló una sèrie de compromisos com: la reparació i asfaltat de la carretera a Puerto Paquera-Tambor, concessió de permisos provisionals de navegació, subministrament d'energia i serveis telefònics, construcció de cent habitatges d'interès social per als treballadors del projecte, etc.

El 1993 el Grup Barceló va invertir diversos milions de dòlars en el complexa turístic Montelimar a Nicaragua amb un total de 202 hab., establint-se així una triangulació amb Platja Tambor per introduir paquets que comprenen l'Hotel San José Palacio, Tambor i Montelimar. Tot això sota l'etiqueta ecològica.

El complexa Barceló Playa Montelimar Resort & Casino, veure quadre 7.9, és un dels més grans complexos turístics del país, que s'estén sobre una platja d'arena fina de 4 km. de longitud, entre el riu Montelimar i la Villa de Masachapa, a la costa de l'Oceà Pacífic, ocupant una finca de 700 ha. coberta de vegetació i arbres tropicals. La seva construcció és d'estil modern colonial i les habitacions són tipus *bungalows*. L'hotel compta amb un total de 202 habitacions, quatre restaurants, sis bars i quatre piscines, dues pistes de tennis i instal·lacions per practicar esports. L'estada és en regim de tot inclòs.

A prop d'on es troba Montelimar hi la platja de Chococente que és una àrea protegida visitada cada any per centenars de tortugues durant els mesos d'agost a novembre. Com excursions opcionals s'ofereix la visita a àrees protegides com el Volcán Masaya.

L'Hotel Playa Tambor és una de les destinacions que l'agència Barceló en col·laboració amb Turavia ofereix en els paquets turístics elaborats exclusivament per als nuvis. Aquest hotel és descrit per la companyia com "un magnífic complex hotelier d'estil caribeny, amb una excel·lent adaptació al paratge natural i verge, amb atractius espais oberts envoltats de profunda vegetació. L'entorn de l'hotel, amb una extensió de 2.300 ha. de propietat de l'hotel, constitueix un autèntic parc natural, amb espessos boscos amb rierols i una extraordinària riquesa de flora i fauna que ofereix un espectacle únic per als amants de la naturalesa."

Aquests paquets turístics "especial nuvis", és un nou concepte de viatjar que abasta tot el necessari per fer les vacances més còmodes, pràctiques i on s'ofereix un excel·lent servei per gaudir d'unes relaxants vacances amb l'atractiu addicional del seu sistema del "tot inclòs", que consisteix en l' esmorzar, dinar i sopar bufet, begudes nacionals, utilització gratuïta de les pistes de tennis i poliesportives, dels elements per la pràctica d'esports nàutics sense motor, i de les gandules i tovalloles a la piscina i la platja.

L'agència també ha elaborat un paquet de dos dies a Playa Tambor, que es pot combinar amb el programa de cinc nits a San José i algunes de les excursions opcionals a diferents parcs i reserves. Aquest paquet normalment es tria per descansar els dos últims dies del viatge (veure figura 7.2).

Aquesta ha estat l'evolució històrica del projecte en qüestió, força polèmic com s'ha pogut constatar. Actualment i passada ja aquesta època de controvèrsia, el Sr. Ortiz Salazar, Gerent General de l'empresa fa un balanç i destaca el paper de l'empresa en la promoció de llocs de treball i també el marc econòmic que ha tingut el Grup durant els seus anys de permanència a Costa Rica. Durant el període del 1991 al 1994, el grup Barceló ha contribuït entre impostos i carregues socials, amb 600

milions de colones, sense incloure la contribució per concepte de divises, ni pagament de salaris. Solament en impostos a l'Institut Costarricense de Turismo (ICT), se l'hi ha pagat 26 milions de colones. A més a més les poblacions properes han crescut tres vegades més, i s'han creat molts més negocis i llocs de treball.

Figura 7.2: Barceló Viatges (temporada estiu 1999)

Font: Catàleg Agència de Viatges Barceló (estiu 1999)

En l'últim exercici fiscal del que es disposa que és de l'any 1997, l'Hotel Playa Tambor va acabar l'any amb una ocupació mitjana d'un 76%. D'aquest percentatge un 46% és turisme costa-riqueny. La clientela internacional prové majoritàriament de Canadà, Estats Units i Alemanya. (Vega, 1997b i c)

Actualment, segons el gerent, l'hotel té una capacitat per unes 900 persones, pel que pot oferir tarifes mol assequibles, tan per nacionals com estrangers. Preu i qualitat són pel grup espanyol els seus objectius, i sempre estan conscients de tractar de mantenir els preus els més baixos possibles i la millor qualitat.

Titulars com aquests: "*Tambor: marco de protección a la naturaleza*". "*Aquel Tambor que hace cuatro años (1993) despertó el asedio de un grupo que acusaba a los Barceló del deterioro ambiental de la zona és quizás uno de los más ecológicos del país y en especial de la Península de Nicoya*", (Vega, 1994b) "*Turistas captados por*

Barceló vienen atraídos por la ecología", són els que es publiquen en els mitjans escrits a Costa Rica.

El turisme ecològic figura com un dels principals atractius que promou el grup Barceló, i Turavia, agència de viatges lligada al mateix grup. Entre les principals activitats es troba: recorregut pel bosc ecològic, passejades a cavall, o visites a llocs propers com el PNM Bahía Ballena, etc. Com quelcom innovador, des de fa alguns mesos es realitzen excursions pels turistes nacionals i estrangers, on una de les activitats "estrelles" és comprar arbres autòctons perquè cada turista el planti. Amb això simplement s'aconsegueix reforestar la zona de Tambor, es fa una activitat que agrada als turistes, què són fotografiats, i les fotos passen a ser exposades a l'hotel i, ahora, s'ajuda a l'ecologia.

En relació a l'acció conservacionista de l'empresa Barceló, en el cas específic de Playa Tambor, el Sr. Raventós, gerent general de l'hotel, va declarar ser partidari de tot moviment ecològic-conservacionista. Això impedeix que es cometin molts desastres. Tot i que les mesures exagerades sempre generen errors i una mica de mal.

En relació a la polèmica al voltant del cas de Playa Tambor, el gerent, el Sr. Raventós, va comentar que tot el que es va fer va tenir alguna justificació, perquè era innovador. Però per intentar solucionar les crítiques fetes al projecte, es van prendre les accions precises i avui en dia s'observa un resultat contrari al que els opositors al projecte esperaven. Ara totes les zones properes estan repoblades amb arbres i amb espècies de la zona, cosa que abans no existia, perquè era una regió ramadera, on es cremaven els boscos. Es demostra així que amb Tambor es refà la naturalesa, molt més que quan no existia aquest complexa turístic.

A mitjans de setembre del 1998, Barceló es va tornar a trobar de nou involucrada en una sanció per part del Tribunal Administrativo del Ministerio de Ambiente y Energía. Aquesta sanció comporta unes multes de 3,5 milions de colones, per la suposada destrucció de dues hectàrees de zona humida i més concretament a les firmes Club de Golf Los Delfines S.A y Asociados Corp. de San José, ambdues lligades al Grup Barceló (Alvarado, R, 1998). Aquesta vegada és per un nou projecte el Club de Golf Los Delfines a Paqueras, Puntarenas. Aquesta sanció va ser trobada injusta pel grup turístic, ja que únicament segons ells, es va deteriorar mitja hectàrea. També hi ha hagut problemes amb tràmits amb la municipalitat. Barceló va recalcar que tots

els treballs s'han fet amb base a estudis d'impacte ambiental degudament supervisats i aprovats pel MINAE²⁰.

Però com s'enunciava en l'inici d'aquest apartat una de les tendències que demostren que les coses estan canviant és que el Grup Barceló incorpora unes directius ambientals en tots els seus complexos, ja que es considera el medi ambient com part integrant del desenvolupament i no de forma aïllada. Es dissenyen programes de gestió ambiental orientats a aconseguir una major integració del factor mediambiental en les activitats, processos i pautes de comportament del personal²¹. Les principals actuacions estan lligades a:

- Residus: recollida selectiva de residus, gestió de l'aigua i energètica.
- Formació: es duen a terme cursos de formació mediambiental destinats a sensibilitzar al personal en relació a pràctiques de protecció del mediambient, millora ambiental i ús responsable dels recursos.
- Informació: s'estableixen mecanismes d'informació destinats a divulgar entre clients i parts interessades les accions mediambientals.
- Jardins: es limitarà l'ús de productes agroquímics.
- Es potenciarà, en la mesura que ho permetin les circumstàncies el consum de productes locals.
- Es potenciarà les ofertes complementàries de turisme cultural i similars i es procurarà limitar o eliminar l'oferta referida a activitats generadores de soroll i contaminació.

Barceló també compta amb una divisió de construccions pròpia, que té cura entre d'altres aspectes de l'adequació del disseny constructiu al paisatge que l'envolta i es dona preferència al materials lleugers i modulars davant l'ús intensiu del formigó.

La Fundació Barceló des del 1997 desenvolupa programes de microcrèdits per ajudar al finançament d'iniciatives productives amb el que es dona l'oportunitat de crear el seu propi lloc de treball i la seva petita empresa. La Fundació ha tingut i té projectes en els següents països: República Dominicana, Guatemala, Hondures, Perú, Xile, Burundi i Equador.

Actualment Barceló té un total de 31.664 hab. a tot el món i un total de 37 hotels a la regió d'estudi, vuit a Costa Rica, un a Cuba, tres a Hondures, un a Nicaragua, sis a Mèxic, tres a Panamà, i quinze a la República Dominicana. En un futur no gaire

²⁰ Font: Des 1995 és obligatori fer estudis d'impacte ambiental per llei nota.

²¹ Font: www.barcelo.com/hotels/calidad

llunya la companyia té previst obrir set nous hotels, concretament a San Juan del Sur, Nicaragua, a Mèxic, a Panamà, i a Cuba..

Un dels altres exemples representatius d'aquesta iniciativa estrangera a Costa Rica, és l'hotel que es va posar en funcionament a les platges de Manuel Antonio, ubicades en el districte de Quepos, a uns 184 quilòmetres de la capital. En aquest lloc també es troba el Parc Nacional Manuel Antonio, un dels parcs més visitats sobretot pel turista estranger i una de les raons per les quals es converteix en un lloc de vital importància per a les autoritats turístiques del país.

De casos polèmics a Costa Rica n'hi ha d'altres com el de Montezuma, en el sector septentrional de la península de Nicoya, una de les zones de major atractiu turístic que no ha desenvolupat polítiques prèvies de planificació. Es troba dins d'una àrea de conservació, propera a altres centres turístics com el de Playa Tambor i a àrees de gran atractiu natural com la Reserva Absoluta Cabo Blanco o reserves privades.

Segons els estudis fets per Morera, Arias i Arend (1995), el 37% del turistes que viatgen a Montezuma hi van motivats per raons ecològiques. Montezuma en els seus inicis era un lloc quasi verge, amb difícils vies d'accés. Avui és un centre turístic important a nivell internacional. A partir del desenvolupament del turisme a Montezuma, hi ha hagut una modificació de la relació home-medi. Dins els aspectes positius del canvi hi ha la presa de consciència sobre diversos elements de la naturalesa i la necessitat d'una gestió sostenible. Han sorgit però seriosos problemes lligats a l'expansió de la infraestructura hotelera turística. Els propietaris majoritaris de les concessions són els nord-americans en un 53'4% de la superfície, seguits pels italians en un 8%, els canadencs i suïssos amb un 3,1% i els alemanys en un 0.8% de la superfície. Els costa-riquenys en canvi, tenen sota el seu domini el 63% del nombre de les concessions però aquestes sols representen el 30'3% de l'àrea total de les concessions.

Segons la municipalitat de Cobano, encarregada de recol·lectar els ingressos per concepte de patents i drets d'ocupació, aquests recursos són escassos per quant el que es cobra és poc i en diferents ocasions es recorre a les societats anònimes per evadir aquest pagament.

De la quantitat recaptada, que és poc, s'inverteix un 40% per millorar i embellir la zona marítima terrestre, un altre 40% s'utilitza per millores de tot el districte (carreteres, camins, ponts, etc.). En l'estudi es reconeix les millores experimentades en l'electrificació i en la telefonia.

Les poblacions veïnes no han conegut gaires efectes positius. La major part dels llocs de més responsabilitat (administradors, cuiners, comptables) estan ocupats en

la seva majoria per persones de fora de la comunitat. Tampoc s'ha mostrat un alt interès per part dels propietaris dels establiments turístics i de les institucions estatals per capacitar a la població local i millorar-la laboralment.

Les infraestructures i edificacions que s'han construït són pròpies dels serveis de planta turística que s'ofereixen i com a tal beneficien als seus propietaris, però no a la majoria de les poblacions de Montezuma. Tampoc s'han vist millores en les infraestructures de serveis com farmàcies o consultoris mèdics.

Com a conclusió, pot assegurar-se que l'activitat turística a Montezuma, no contribueix al desenvolupament sostenible o al desenvolupament integral de la comunitat.

Un altre cas que va generar polèmica, com el cas del projecte de Barceló, va ser el gran complexa Papagayo, a la província de Guanacaste. Projecte turístic i residencial promogut per Ecodesarrollo Papagayo S.A., empresa creada pels grups SITUR de Mèxic

D'inversions o iniciatives estrangeres de gran capacitat també se'n troben a Cuba, tot i que la situació és complexa, no únicament per les característiques socioeconòmiques i polítiques, cosa que en fan un cas únic i poc comparable, sinó per que la majoria dels allotjaments i projectes es troben a l'interior d'àrees protegides, moltes d'elles sota categories creades una mica a mida i on les pressions urbanístiques són importants. Els inversors busquen indrets únics, deshabitats i incomparables, com cayos o illots que tot i que no estan protegits tenen un valor natural incalculable,

La companyia espanyola, Sol Meliá, que també opera a Costa Rica, administra i comercialitza tres hotels situats a la costa nord-oriental de Cuba, una de les costes més boniques del país, i privilegiada per esta envoltada pel Parc Natural Bahía de Naranjo, a la regió d'Holguín. Meliá Río de Oro, Sol Club Río de Luna i Sol Río de Mares integren aquest conjunt hotelier localitzat a Playa Esmeralda, rodejat de immensos jardins i com ells es promocionen "*en perfecta harmonía con la arquitectura urbana y la naturaleza*" (Saboredó, 1996) (veure foto 7.13). Aquesta cadena oferta un programa de "tot inclòs" amb múltiples serveis i facilitats per als seus clients. La capacitat de cadascun d'aquests hotels és d'entre 204 i 292 hab, tot i que en el quadre 7.9 només s'ha escollit el Meliá Río de Oro com a representació. Entre les activitats ofertades hi ha excursions ecològiques a parcs naturals, lloguer de motos, bicicletes, escola de vela, Centre internacional de Busseig, safari marí, nits temàtiques, cabaret, show cubano, i "*visitas a casa de campesinos*" etc.

Sol Meliá al igual que la companyia Barceló, té una política ambiental d'optimització i de respecte dels recursos, que persegueix un consum òptim, moderat i eficient²² dels recursos naturals i el respecte als recursos culturals (comunitat local, treballadors, modus de vida) propis de cada localitat on Sol Meliá inverteix. Una mostra d'això és que l'empresa espanyola té hotels amb acreditacions internacionals de gestió mediambiental i hotels premiats pel seu comportament ambiental com l'Hotel Meliá Playa Conchal de Costa Rica, veure el quadre 7. 9.

Fotografia 7.13: Playa Esmeralda, Complex Sol Meliá (Cuba)

Font: www.solmeliacuba.com;

Sol Meliá té un total de 350 hotels repartits en trenta països, amb una capacitat total de més de 100.000 llits.

A Mèxic, els agents estrangers, concentren les seves inversions en dos dels estats més dinàmics i amb més potencial turístic: Baja California i Quintana Roo.

Un dels primers projectes que cal destacar és el Desenvolupament Turístic San Felipe (Gobierno del Estado de Baja California Norte, 1998) que es desenvolupa en un terreny de 421 hectàrees i 1.600 metres de platja davant del Mar de Cortés. A la zona de costa es construirà un hotel de 200 habitacions i serveis com restaurant-bar, piscina i àrees verdes. En aquesta mateixa zona es construirà el club de platja, el *club del acantilado* i viles. En l'espai central aprofitant les qualitats escèniques del

²² Font: www.solmelia.com

mar, dunes i muntanyes es construirà un camp de golf professional de divuit forats i la casa club, oferint habitatges unifamiliars. També s'adaptarà una àrea per caravanes, zona comercial, escolar i esportiva. El SPA es localitzarà davant de les vivendes unifamiliars. També hi haurà el club d'hípica i el club de tennis.

El mercat al que va dirigit el projecte són els trenta milions de persones que viuen al sud-oest de Califòrnia als Estats Units, existint segments potencialment molt atractius, com el mercat de retirats que busquen el sol i la tranquil·litat. El mercat ecoturístic és igualment atractiu, segons els promotors, ja que San Felipe es troba a la Zona Alta del Golfo de California o Mar de Cortés, que ha estat declarada reserva ecològica.

L'extrem sud de la península de Baixa Califòrnia un dels destins, recordem, admirat per la bellesa de les seves illes protegides, i per l'arribada de les balenes grises, s'ha convertit en un destí de moda que comença a comptar amb alguns complexos hotelers. El Fondo Nacional de Turismo va descobrir que per poc que s'ho proposin aquesta zona de Baja California podia convertir-se en un pol turístic de primer ordre. Un dels altres complexos recents que s'ha implantat en la zona és el de *Los Cabos*, promocionat com "*enclave indígena modernizado*" (Moreno, 2000b).

En l'avaluació d'accions realitzades, la Coordinación Estatal de Turismo de Baja California Sur (1997), ha identificat un important augment d'empreses que s'especialitzen en ofertar i vendre paquets d'ecoturisme, aventura i busseig. Tot i que hi ha una política estatal de recolzar a les empreses locals i regionals que fomentin el desenvolupament del turisme ecològic i d'aventura amb la finalitat de que posin en valor els recursos existents.

Les inversions privades més dinàmiques de l'Estat van generar el 1997 obres per més de 131 milions de dòlars i pel període 1998-1999 s'estima una inversió major de més de 514 milions en projectes hotelers, camps de golf i infraestructura turística. Aquests 131 milions estaven distribuïts en deu projectes hotelers amb una mitjana de 202 habitacions, tot i que dins d'aquesta mitjana trobem el projecte Cabo Sol amb 600 habitacions o el Projecte Cabo del Real de seixanta habitacions.

Però d'entre tots els grans complexos d'inversors estrangers que s'han pogut analitzar, el més innovador, espectacular i ambiciós és el Gamboa Tropical Rainforest Resort de Panamà que per les característiques i pel ressò s'ha cregut interessant descriure detalladament.

El complex, propietat de la mateixa institució que pren el seu nom, es troba a la ribera del riu Chagres, a prop del Canal de Panamà i al costat de la ciutat de Gamboa i envoltat pel Parc Nacional Soberanía. Aquesta àrea del Canal de Panamà

ha estat protegida durant moltes dècades per grans tractats internacionals fet que ha permès que aquesta àrea s'hagi mantingut intacta. A aquesta zona, degut a la seva hidrografia es pot trobar una de les més importants reserves biològiques de l'hemisferi. Presumeix d'una immillorable riquesa i biodiversitat, amb milers de diferents espècies d'ocells, l'Audobon Society ha registrat el rècord mundial de 357 aus en un dia. mamífers, insectes, rèptils, flora i arbres que coexisteixen en harmonia.

Aquestes rica biodiversitat fa que el projecte rebi la col·laboració de la prestigiosa i reconeguda institució internacional The Smithsonian Tropical Research Institut (STRI), en tours especialitzats. També es realitzen exposicions de les seves investigacions, cosa que sense cap mena de dubte, dóna prestigi i imatge a Gamboa.

El Gamboa Tropical Rainforest és un complex de 5 estrelles que presumeix d'oferir qualitat, seguretat i consciència medi ambiental, oferint programes educacionals i especialitzats basats en la geologia, la prehistòria, la història, les cultures regionals, l'ecologia i la conservació. Aquests programes compten amb les següents facilitats i instal·lacions:

- 1- Centre de visitants amb exhibicions, museus i tendes.
- 2- Llibreria especialitzada en estudis tropicals i ecologia.
- 3- *Villa* científica amb un centenar d'apartaments per al personal, els convidats, estudiants i científics (veure foto 7.14).

Fotografia 7.14: Villas científiques Gamboa (Panamà)

Font: www.gamboaresort.com

Fotografia 7.15: Panoràmica del Resort

A part d'aquests programes hi ha les següents activitats: tour d'observació d'aus, tour de nit per observar animals com ara els cocodrils, esports d'aventura en el riu Chagres i recorreguts en els espais protegits més pròxims. En tots aquests tours es fan recomanacions com quina és la roba adequada o quins utensilis dur perquè la visita sigui més profitosa.

Les característiques del complex o *resort* són les següents:

- L'hotel, jardins i la marina ocupen una extensió d'unes 37 hectàrees en total i 100 hectàrees addicionals que estan dedicades a un parc interpretatiu de la selva tropical nativa (veure foto 7.15).
- 100 habitacions de luxe.
- 1.000 m² en tres pisos, amb una gran sala amb vistes panoràmiques al Parc Nacional Soberanía.
- Una sala de conferències
- Restaurant
- Sales de reunions
- Piscina i balneari
- Instal·lacions per a conferències

El principal atractiu d'aquest *resort* són les diferents i especialitzades activitats, per la qual cosa es disposa de:

- Milers d'acres de bosc primari amb un quilòmetre de tramvia aeri.
- Marina i complex restaurant
- Senders a la selva amb guies natius.
- Excursions a la Isla Barro Colorado (Monument Natural)
- Camionetes o furgonetes dissenyades especialment per observar aus.
- Helicòpter per veure el Canal de Panamà.
- Jardins d'orquídies i espècies endèmiques.
- Projecte agroforestal.

Adjacent al principal complex, hi ha 26 apartaments o cases a l'estil tropical datades de l'any 1930, que han estat restaurades i incorporades al complex. Originàriament en aquests apartaments hi vivien els treballadors que van construir el Canal de Panamà, que a finals del 1998, van passar a formar part de la *Villa* científica. Tots els edificis han estat restaurats amb cura i equipats amb mobles d'estil tropical i pintats amb colors pastels.

Una de les últims instal·lacions que es va obrir al públic va ser el telefèric del Gamboa Rainforest, obra que ha costat dos milions de dòlars, segons ha informat la *Dirección de Información y Relaciones Públicas de la Autoridad de la Región*

Interoceánica (ARI), que permetrà al visitant recórrer des de l'aire un dels boscos tropicals menys coneguts i millor conservats del planeta. (Editur, 2000, 53).

Però el fet més interessant i el que fa únic i incomparable a aquest projecte és la següent notícia: "*El más importante proyecto de turismo ecológico, anunció ayer su salida al mercado bursátil panameño, convirtiéndose en el primer hotel que busca el financiamiento público en la ciudad de Panamá*"²³.

L'enginyer Herman Bern, un dels líders de la indústria de la construcció i animador fonamental del projecte, va presentar el projecte el juny de 1999 als agents de borsa de la Federación Interamericana para el Desarrollo de Capitales (FIDEMEC) i les accions es van cotitzar quan el projecte encara estava en plànols.

El projecte té un cost de 25 milions i part es cobriran per la venda d'accions i bons turístics a la Borsa de Valors de Panamá. Els promotors, segons la notícia de premsa, retenen el 51% i la resta es col·locarà a la venda públicament. La inversió en bons o accions poden deduir-se en un 50% com despeses en l'impost de la renda, tal com estableix la *Ley de Incentivos turísticos*.

Aquest *resort* tindrà com a pilars propagandístics "la qualitat, l'aventura, la seguretat i la consciència ambiental".

Una habitació en el *ressort* principal costarà 300\$USA i amb despeses de serveis turístics i alimentació podria arribar als 500\$USA. Els preus segons els impulsors, busquen la competitivitat amb els hotels similars de Costa Rica, Mèxic i el Carib, que porten molta més avantatge i experiències en turisme ecològic.

El Sr. Bern va informar que el que volen es atraure els *watchbirds*, els observadors d'ocells d'associacions nord-americanes i europees que "pentinen" el planeta buscant rareses ornitològiques a qualsevol preu.

Els turistes arribaran a Gamboa directament de l'aeroport de Tocumen en vehicles de l'hotel, en un viatge de 45 minuts de duració, o si ho prefereixen s'allotjaran un dia en el Miramar o el Holiday Inn a la ciutat .

²³ Font: epasa1.epasa.com/El_Panama_America/archive/060499/financet.html

L'establiment operarà en la seva màxima capacitat el mes de març de l'any 2000 pretén posicionar a Panamà com a destí ecoturístic de gran qualitat, això sí per a turistes amb un poder adquisitiu força alt.

7.4.2. Iniciatives estrangeres de petita capacitat

Però no totes les iniciatives estrangeres responen a aquests objectius de gran capacitat d'allotjament, ja que com es pot comprovar en el quadre 7.10, hi ha una oferta en el mercat ecoturístic, que està augmentant, que a part de tenir una capacitat d'allotjament d'entre 10 i 70 persones, presenta altres trets que la fan diferent i força atractiva i que són les que es resumeixen a continuació:

- Hi ha punts de contacte respecte a les anteriors tipologies com ara la localització. Aquests inversors han buscat indrets naturals ben conservats i la proximitat d'àrees protegides. Però destacar sobretot que han triat indrets inaccessibles, que encara no han estat desenvolupats turísticament en la majoria dels casos i, per tant, no tenen competidors a la zona. Un exemple és el Plantation Beach Resort, l'únic allotjament turístic que es pot trobar en el Cayo Cachino Mayor, a no ser que el visitant es vulgui allotjar en una comunitat garifuna.
Aquest hotel de petites dimensions té la seva pròpia font d'aigua potable i genera l'electricitat, oferint així tots els serveis que un turista requereix, així com l'únic telèfon disponible a molts quilòmetres a la rodona.
Un altre cas de les mateixes característiques és el cas de l'Eco-Lodge Kwadule a les illes de San Blás, Panamà, que es troba en un illot deshabitat.
- La privacitat, l'aïllament i l'exclusivitat són alguns dels atractius que ofereixen i garanteixen aquestes iniciatives.
- Són respectuoses amb el medi: energia solar, tractament d'aigües, etc. Aspectes també molt beneficiosos per a la publicitat.
- L'aïllament no comporta pèrdua de confortabilitat, sinó tot el contrari. Com es pot comprovar en el quadre 7.10, totes les habitacions estan totalment equipades.

Quadre 7.10: Iniciatives estrangeres petita capacitat

Iniciatives	Tipus d'allotjament	Capacitat	Serveis	Preus (2001-02) persona/dia (hab.dobe)
Eco-lodge Kwadule (Illes San Blas, Panamà)	Cabanes rústiques fusta i palma construïdes sobre l'aigua. Localitzat en un illot deshabitat.	Sis cabanes (12 persones) .	<ul style="list-style-type: none"> Habitacions totalment equipades i amb totes les comoditats Activitats esportives aquàtiques (esculls de corall) Excursions a indrets naturals (P.N. Portobelo) Conèixer la cultura Kuna, població indígena de la zona Energia solar i tractament d'aigües 	350 \$ US (2 nits)
Al Natural Resort (Punta Vieja, Bocas del Toro, Panamà)	<i>Resort</i> de petites dimensions. Les cabanes estan construïdes sobre pilots i ofereixen una visió ininterrompuda del mar i de la naturalesa de l'entorn. Estan fetes de roure a partir de les combinació de les tècniques tradicionals de construcció dels indígenes Ngobe-bugle amb les noves tecnologies.	Nou cabanes (normals i de luxe). Per a divuit persones.	<ul style="list-style-type: none"> Habitacions totalment equipades i amb totes les comoditats Privacitat i servei privat Excursions, senderisme, visita a comunitats indígenes, etc. Energia solar i aigua de pluja 	85\$ US (Paquet Al Natural) (1)
Plantation Beach Resort (Reserva Biològica Cayos Cochinos, Hondures)	Hotel de petites dimensions construït amb pedra i caoba.	Deu persones	<ul style="list-style-type: none"> Disposa de la seva pròpia font d'aigua potable i genera electricitat. Únic allotjament turístic de la zona Especialitat: busseig. Aquest centre té permís de la institució que gestiona l'àrea protegida 	499\$US-599\$US (7 dies, tot inclòs) (2)
Rio Indio Adventure Lodge (Reserva Natural-Reserva Indio Maiz, Nicaragua)	Cabanes de fusta que reproduïxen l'estil dels indis Rama, indígenes de la regió. Casa de Camp (recepció i restaurant)	36 cabanes	<ul style="list-style-type: none"> Habitacions totalment equipades i amb totes les comoditats Centre d'estudi de conservació. Activitats: senderisme i observació de flora i fauna. Programa naturalista: guies naturalistes "qualificats" 	160\$ US-225\$ US (3)

(1) El preu d'aquest paquet és el servei mínim que ofereix el *resort* i inclou: recepció a l'aeroport, viatge panoràmic de 30 min. per el Parc Nacional Marí Isla Bastimentos, els tres àpats i l'ús dels equipaments esportius.

(2)La diferència de preus es troba en que si el client vol practicar el busseig o no. Als preus que figuren en el quadre cal afegir-hi el transport de la Ceiba fins a Plantation Beach que puja uns 80\$US

(3) Aquests preus no inclouen els trasllats. Totes les connexions es fan des de Costa Rica, amb cotxe des de San José o amb vaixell des de Puerto Viejo, Costa Rica.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de: www.roatan.com/rates/Honduras/PBR_rates.htm; www.refrainfrst.com/hondurasplantation.htm; www.bocas.com/spanish/alnature.htm; www.rioiindiolodge.com/lodge-en/whoweare.htm

- Les construccions són cabanes o hotels de petites dimensions fets de fusta, palma o pedra. I que en els casos de Al Natural Resort, Panamà, o del Rio Indio Adventure Lodge, en les construccions es reproduïxen les tècniques tradicionals dels indígenes de la zona (veure foto 7.16).

Fotografia 7.16: Al Natural Resort (Panamà)

Font: www.bocas.com/spanish/alnature.htm

- Les activitats són força especialitzades. Lligades amb el submarinisme, el senderisme o l'observació de flora i fauna, això sí amb personal capacitada.
- L'aïllament i exclusivitat que es comentava anteriorment també es fa pagar. El preu mig és d'uns 176\$ per persona i dia. Això sí amb tot inclòs, allotjament, àpats i activitats.

D'iniciatives estrangeres que tinguin les característiques abans citades també es poden trobar a Cuba i concretament de la mà de Gaviota S.A. Es un grup que es qualifica com una empresa d'alta vocació ecologista compromesa amb l'atenció i la preservació de l'entorn natural a Cuba és *Gaviota S.A., Grupo de Turismo-Cuba* de caràcter privat. Aquest grup s'ha especialitzat, des de que es va constituir el 22 de maig del 1990, en el disseny de programes que facilitin al visitant l'apropament a la naturalesa, que l'estimulin i l'ajudin a compenetrar-se amb la cultura i la història cubana. Aquest grup oferta programes de turisme convencional i especialitzat com la pesca, el busseig, ecoturisme etc.

"*Al estilo de la naturaleza*" és l'eslògan i la manera de fer d'aquest grup, que compta entre les seves instal·lacions amb hotels, *villas marinas*, hisendes, centres de fotografia, restaurants i un SPA de característiques úniques (veure figura 7.3).

La proposta del grup pel futur és que els nous desenvolupaments turístics del Grupo de Turismo Gaviota es localitzin, segons les previsions fetes pel mateix grup, en llocs naturals amb característiques úniques, d'un alt estat de conservació i amb la presència d'atractius naturals i culturals. La incorporació de les instal·lacions al medi

físic es duran a terme de manera que aquestes s'integrin i formin part del medi i constitueixen un tot com a producte turístic. Això implicarà compenetrar-se amb la flora, la fauna, les aigües, les platges, etc.

Figura 7.3: Cayo Naranjo, Grupo de Turismo Gaviota

Font: Grupo Gaviota S.A. (1995)

En el procés de creació de les seves instal·lacions s'inclou les següents etapes:

- 1- Estudis del medi per ecologistes, geògrafs, botànics, oceanòlegs, espeleòlegs, zoòlegs, urbanistes, dissenyadors arquitectònics, enginyers hidrosanitaris, elèctrics i de comunicacions; especialistes de mercat, economistes i altres. En els casos en que existeixin elements en el lloc que tinguin un valor arqueològic, històric, espeleològic, etc., s'inclouen en aquests estudis es especialistes corresponents.
- 2- Estudis geotècnics i topogràfics per poder representar amb precisió les característiques geològiques, del relleu, la flora així com vestigis arqueològics, històrics i culturals.

- 3- Estudis d'arquitectura, disseny ambiental i d'altres especialitats de la construcció, a partir dels estudis anteriors i del coneixement del lloc per experts, que els permeti plasmar la idea d'integració al lloc, conservant el seus valors essencials.
- 4- Execució de la construcció a partir d'un projecte d'organització de la construcció realitzada amb l'objectiu de que aquesta no destrueixi els valors bàsics.

El grup Gaviota està en disposició d'analitzar noves proposicions de *joint ventures* amb socis estrangers en alguns dels llocs següents: Parc Natural Varadero, illots i illes de l'Arxipèlag de los Jardines de la Reina, Parc Natural de Topes de Collantes, etc. La majoria són indrets protegits amb característiques naturals importants.

Els allotjaments (hotels, *villas*, hisendes, *resorts*, xalets i cabanyes) són bàsicament de petita capacitat a excepció d'algun cas. Aproximadament l'oferta total de Gaviota ascendeix a 1.400 habitacions, cinc cabanyes i un xalet. Amb una mitjana de 87 habitacions per establiment.

Dels allotjaments que l'oferta Gaviota solament es citaran, com es pot veure en el quadre 7.11 una mostra representativa d'aquells que es troben a alguna àrea protegida del país. Com es pot comprovar aquestes instal·lacions que es troben a les millors àrees protegides del país, tenen unes dimensions força reduïdes, entre 7 i 26 habitacions i disposen de totes les comoditats. Els preus a diferència dels casos anteriors són més accessibles.

Quadre 7.11: Allotjaments del Grupo Turístico Gaviota a les àrees protegides

Iniciativa	Característiques	Preus (2001-02) Persona/dia (hab.doble)
Pinar del Río, Reserva Natural de la Biosfera		
Hacienda la Víbora	<ul style="list-style-type: none"> • Vuit habitacions amb tots els serveis. • Activitats: lloguer de bots, foto-caça i eco-tours 	-
Parc Turístic Natural Cayo Saetia		
Hacienda Cayo Saetia	Cinc cabanes dobles i una <i>suite</i>	90\$ (esmorzar)
Parc Turístic Natural Cayo Naranjo		
Cayo Naranjo	<ul style="list-style-type: none"> • Xalet amb set hab. • Dofinari i aquari natural 	70\$
Parc Nacional La Mensura		
Villa Pinares de Mayarí	<ul style="list-style-type: none"> • 26 hab. amb tots els serveis • cabanes • Bar, restaurant, botiga, piscina, gimnàs, pistes de tennis, lloguer de bicicletes, etc. 	36\$-40\$

Font: Gaviota S.A. (1995 i 1997); www.gaviota.cubaweb.cu/espanol/parques/index.html

A Cuba, s'ha pogut constatar amb els diferents exemples que s'han exposat que una de les coses que ven realment sense cap mena de dubta és la natura i la proximitat

a una àrea protegida. Per això no és estrany que s'editin guies com: La Guia de Naturaleza en Cuba, (Prieto, S.; Arias, R. ; Gullón, E. ,1995) on es facilita, com si d'un servei o característica més de l'allotjament es tractés, les àrees naturals protegides més pròximes.

Aquest tipus d'iniciativa estrangera de petita i mitjana capacitat també està fent presència a Mèxic, concretament a l'estat de Quintana Roo. En els límits més immediats i a l'interior de la Reserva de Sian Ka'an gaire bé el 100% dels allotjaments són d'inversors americans. (Veure foto). La majoria d'aquests "hotels" sota noms suggerents i tenint cura del mínim detall, estan dirigits sobre tot a clients americans que ells mateixos canalitzen.

Un exemple del que estem dient és el *resort* anomenat Oshos, operat per nord-americans i dirigit específicament al turista estranger. Compta amb oficines de reserves a Califòrnia i l'idioma que es parla és l'anglès. Les tarifes de les habitacions, que són cabanyes, és en dòlars, el menú està redactat en anglès, per altra part, el menú que s'ofereix és internacional i no promou la cuina ni els ingredients regionals i la gent local només és contractada per tasques de neteja.

Per consolidar el Projecte Costa Maia, FIDECARAIBE i FONATUR, estan oferint destins diferents al de platja, com és el turisme d'aventura, l'ecològic i l'arqueològic amb l'objectiu de desplegar àmplies campanyes de promoció i així atraure inversionistes i interessar a la població local en el projecte.

Per propiciar un desenvolupament sustentable el govern de Quintana Roo ha hagut de buscar els mitjans que permetin precisar les capacitats d'explotació d'aquesta àrea costanera, per la qual cosa es va encarregar a la Universitat de Quintana Roo, la formulació dels estudis de l'entorn físic de la Costa Maia i així crear una eina que regeixi el desenvolupament i asseguri futur al projecte. També s'han dut a terme un nombre elevat de seminaris i tallers sobre medi ambient i aprofitament de recursos costaners amb universitat americanes, amb l'objectiu de que els funcionaris i tècnics i població local s'impliquessin més en aquesta tasca de fer del foment al turisme una pràctica per la posterioritat i per que s'eviti deteriorar l'entorn.

Un fet que curiós que corrobora la necessitat cada vegada més que un decorat verd i verge és important en els projectes hotelers o *resorts*, per lo que es busquen zones com la de Quintana Roo, és la cita següent: "una estratègia important per la consolidació turística de la regió i per que aquest tingui un caràcter sustentable, es necessari i important avançar en la creació de més àrees protegides com una altra exigència del que fer amb la sostenibilitat del model". (Secretaria Estatal de Quintana Roo, 1998)

El Govern de l'estat i el FONATUR (Fondo Nacional de Fomento al Turismo), han dissenyat un pla integral de desenvolupament de la Costa Maia, en el que s'està invertint un total de 253 mil dòlars. Dins d'aquesta estratègia, han estat important les inversions privades que per l'estat és una estratègia bàsica de promoció del lloc. S'ha aconseguit crear 75 habitacions amb una inversió de 3.386.013\$ en un total de 12 projectes hotelers, com es recull en el quadre 7.12.

Quadre 7.12: Projectes hotelers a la costa maia

Projectes hotelers	Nºhabitacions
Hotel Placer Resort	6
Cabanyes Solimar	17
Hotel Mahahual Caribe	10
Cabanyes Los Piratas del Caribe	4
Cabanyes Tintorera	3
Hotel Castillo	3
San Wood Villas	6
Villas Caracol Beach	4
Bungalows Costa Cocos	12
Cabanyes Marina Mike's	2
Cabanyes Villa Rosa	2
Hotel Caracol Xcalac	6

Font: Elaboració pròpia

Però dins de les previsions també hi ha la construcció de vuit projectes hotelers amb un total de 438 habitacions, amb els que en definitiva s'espera que hi hagi un augment de la capacitat hotelera de 513 habitacions, que asseguraria segons l'administració al voltant de 800 nous llocs de treball directes i més de 2.000 indirectes:

7.4.3. Inversió estrangera amb participació local

Quan es fa referència a la inversió estrangera en ecoturisme sempre es relaciona amb un turisme massiu o amb un turisme exclusiu on la comunitat no hi té cabuda. Però com ara es comprovarà això no té perquè ser sempre així.

Aquest és el cas del Projecte Lapa Ríos (Argüello, 1993), situat al municipi de Carbonera, a 18 quilòmetres de Puerto Jiménez, al sud de la Península d'Osa, molt pròxim al Parc Nacional Corcovado, Costa Rica. En mig d'uns turons prèviament desforestats, es van construir unes luxoses cabanes amb materials naturals, un restaurant i una piscina. La resta del terreny, 400 hectàrees, és bosc plujós primari i àrees en regeneració. Els propietaris John i Karen Lewis, de nacionalitat americana,

volien ajudar a la conservació i incentivar l'educació. Per dur a terme el projecte va haver-hi un assessorament i una planificació prèvia feta per un costa-riqueny.

Aquest projecte contempla catorze habitacions; l'any 1993 ja s'havien acabat les vuit primeres. Nombre adequat per no saturar el bosc i causar un mínim impacte.

La comunitat ha estat un important suport pel projecte i viceversa. L'any 1993, quinze persones treballaven en el projecte i la idea és que en set anys tot el personal, incloent-hi els llocs de gerència, sigui gent de Puerto Jiménez, per això s'estan promovent programes de capacitació. D'aquest tipus de participació per part de persones o empreses estrangers amb finalitats ecològiques, amb una valuosa funció d'estímul, no se'n sent a parlar gaire i moltes de les iniciatives troben moltes traves burocràtiques.

L'altra projecte que coneixem i que podem posar en aquest subgrup també es troba a Costa Rica, "*Rainmaker. Hacedores de lluvia y esperanzas*". "Tres mil hectàrees de bosc espès, on aus, mamífers i rèptils han trobat un lloc segur i la naturalesa el seu refugi". Aquest refugi privat que du el nom de Projecte Rainmaker s'ha convertit en un lloc de conservació per a la muntanya de l'estil de la Chonta. Aquesta muntanya es caracteritza per estar coberta per un bosc primari, amb quatre zones diferents de vida, on es representen el 70% de la fauna i flora del país.

Entre les activitats que el turista pot dur a terme, hi ha els passejades per uns senders amb excel·lents condicions i per les copes dels arbres. Aquesta última activitat es pot realitzar gràcies als ponts aeris que van d'una copa a l'altra, a una alçada mínima de 30 metres i a un màxim de 40 metres.

Aquests ponts tenen un mínim d'impacte ambiental, ja que no s'utilitzen claus sinó un tipus d'amarra especial. A Amèrica sol existeix un pont de les mateixes característiques i es troba a la Selva Amazònica del Perú, segons va comentar el Sr. Luís Sheik, director del projecte.

El projecte també contempla la investigació i l'establiment de parcel·les demostratives d'agricultura orgànica. Per realitzar els objectius a Rainmaker, els seus amos han volgut contractar mà d'obra de la comunitat i així convertir el projecte en una font important de treball per als veïns de San Rafael, on es troba localitzat el projecte. Per incorporar a la comunitat, s'estan impartint actualment cursos d'anglès d'una durada de sis mesos. Les trenta persones que estan rebent aquests cursos treballaran com a guies turístics. En aquest projecte també la dona és de gran importància, pel que se les està instruint en cursos de cuina per a que atenguin els turistes.

Es té calculat que quan el projecte estigui en ple desenvolupament, donarà llocs de treball a més de 130 persones, convertint a Rainmaker en un projecte amb expectatives pels habitants de la comunitat.

D'aquests projectes segurament que n'hi deuen haver molts més, no únicament a Costa Rica sinó a altres països de l'àrea d'estudi, però no se'n fa difusió, ni tampoc hi ha estudis fets que expliquin les seves característiques.

7.5. Inversió estatal: el cas de Cuba

Totes les iniciatives que s'han analitzat fins ara eren privades, però també es vol fer menció a la inversió estatal que està portant a terme el govern de Cuba i concretament la companyia nacional Hoteles Horizontes en matèria d'ecoturisme. Aquesta cadena ofereix allotjament en establiments de 2 i 3 estrelles, és la tercera cadena hotelera més important de Cuba, amb 6.800 habitacions i un total de 49 establiments. La seva oferta en productes de la naturalesa, són onze hotels localitzats en els millors indrets naturals de l'illa, molts en l'interior d'àrees protegides i una sèrie de programes de naturalesa complementaris, com programes ecològics, programes d'observació d'aus, *trekking*, ecobusseig, etc. A continuació en el quadre 7.13, es detallen els allotjaments i les seves característiques per cadascuna de les àrees en que opera la companyia.

Els tipus d'allotjament són hotels, amb forma de cabanes o *bungalows* o edificis de dues plantes. La capacitat és força contrastada d'entre quaranta persones, el Motel Horizontes Gran Piedra de disset cabanes i cinc *bungalows* de pedra (veure foto 7.17) i en l'altre extrem l'Hotel Playa Girón de 207 hab., amb una capacitat per a 400 persones, tot i que en ambdós casos prima l'horitzontalitat dels edificis. Els preus que inclouen totes les comoditats i serveis són força mòdics, entre 46\$ i 53\$.

Fotografia 7.17: Motel Horizontes Gran Piedra

Font: www.horizontes.cu/sitioesp.htm

Quadre 7.13: Allotjaments de la Companyia Horizontes a les àrees protegides del país

Iniciativa	Tipus d'allotjament	Serveis	Preus (2001-02) Persona/dia (hab.doble)
Monument Nacional Natural Valle de los Viñales			
Hotel Horizontes Rancho San Vicente	Vint habitacions dobles en cabanyes	<ul style="list-style-type: none"> Totes les comoditats a les habitacions. senders ecològics que surten de l'hotel 	43\$US-48\$US (esmorzar)
Hotel Horizontes los Jazmines	62 habitacions disposades en dos mòduls i setze cabanyes	<ul style="list-style-type: none"> Totes les comoditats en les habitacions senders ecològics de dificultat moderada per visitants de diferents edats. 	71\$US-61\$US (esmorzar)
Hotel Ermita	62 habitacions	<ul style="list-style-type: none"> Totes les comoditats en les habitacions Piscina 	58\$US-65\$US (esmorzar)
Parc Natural Montemar			
Centro Turístico Horizontes Villa Guamà	44 cabanyes (dobles, triples i quàdruples), construïdes sobre pilots, en dotze petites illes unides per un sistema de canals d'aigües tranquil·les. Aquestes estan fetes de fustes precioses i els sostres de guano de palma. La seva arquitectura rememora les construccions aborígens	<ul style="list-style-type: none"> Totes les comoditats a les habitacions Museu amb peces autèntiques de la cultura aborigen. El trasllat d'un lloc a l'altre es pot fer a peu sobre els ponts que enllacen les illes o en bot. Activitats complementàries: visita a un criader de cocodrils, el més gran del Carib i el segon del món, la pràctica de pesca i l'observació d'aus amb guies especialitzats. 	-
Hotel Horizontes Playa Larga	44 cases amb cinquanta habitacions	<ul style="list-style-type: none"> Totes les comoditats a les habitacions Centro internacional de Observación de Aves, amb guies especialitzats. Restaurant, piscina, pistes de tennis i de futbol, àrea de voleibol de platja, etc. 	40\$US-50\$US (esmorzar)

Capítol 7: Projectes ecoturístics: població local, empresaris i companyies estrangeres

Hotel Horizontes Playa Girón	207 habitacions en cases	<ul style="list-style-type: none"> Totes les comoditats a les habitacions Activitats relacionades amb el món submarí, senderisme, observació de la flora i la fauna silvestres Quatre restaurants i tot tipus de comoditats en les habitacions. 	60\$US-70\$US (tot inclòs)
Reserva de la Biosfera Sierra del Rosario			
Hotel Villas Horizontes Soroa (1).	49 cabanyes dobles i 10 cases.	<ul style="list-style-type: none"> Totes les comoditats a les habitacions piscina, serveis mèdic, botigues, etc. 	43\$US-55\$US (esmorzar)
Parc Nacional Gran Piedra , dins dels límits del Gran Parc Nacional Sierra Maestra			
Motel Horizontes Gran Piedra	Disset cabanyes d'una habitació i cinc <i>bungalows</i>	<ul style="list-style-type: none"> Totes les comoditats a les habitacions Restaurant, cafeteria, discoteca, botigues, etc. 	35\$US-42\$US (esmorzar)
Reserva de la Biosfera Baconao			
El Hotel Costa Morena	115 habitacions	<ul style="list-style-type: none"> Totes les comoditats a les habitacions. Dos restaurants, tres bars, piscina, pista de tennis, etc. Es poden fer recorreguts en senders ecològics que surten des del mateix hotel a part de visitar l'aquari, i practicar esports nàutics a la platja. 	-
La Hacienda Horizontes el Indio	Hisenda de deu cabanyes d'una habitació i dues <i>suites</i> , i set cabanyes d'una habitació fetes de fusta i guano de palma i teules criolles en el sostre i una <i>suite</i> .	<ul style="list-style-type: none"> Totes les comoditats a les habitacions. Piscina, restaurant. 2.700 has de bosc, muntanyes, platges verges i penya-segats 	35\$US-42\$US (esmorzar)
Valle de Yumuri			
Hotel Horizontes Casa del Valle	Quaranta habitacions en edificis i sis <i>bungalows</i>	Totes les comoditats a les habitacions	37\$US-44\$US (allotjament)

(1)La xarxa Iberoamericana de Reserves de la Biosfera ha reconegut la seva importància.

Font: www.horizontes.cu/sitioesp.htm

7.6. Conclusions

Dels diferents projectes ecoturístics duts a terme pels diferents agents turístics implicats es poden extreure les següents consideracions finals.

De projectes locals, com s'ha vist en aquest apartat, tot i que no es recullen i es tingui informació de tots els que hi ha realment a l'àrea d'estudi, el nombre és important. Molts d'ells són un exemple de com implicar-se en el desenvolupament ecoturístic i demostrar que la població local pot obtenir beneficis de l'activitat ecoturística.

A continuació es destaquen els següents aspectes que resumeixen quina és la situació present i futura dels diferents projectes locals :

- No hi ha estudis sobre els impactes socioeconòmics d'aquests projectes, ni previs ni posteriors, per la qual cosa moltes vegades s'ignora l'abast real de l'activitat ecoturística com a mecanisme de desenvolupament local o regional.
- Cal considerar també que les institucions responsables de la planificació ecoturística han començat a actuar fa molts pocs anys, pel que l'experiència acumulada és escassa tant a Costa Rica, líder en el sector, com a nivell mundial.
- Per part de les comunitats s'ha notat un descens en l'interès per involucrar-se en projectes ecoturístics, sobretot a Costa Rica, país que porta més experiència i bagatge en aquesta modalitat i on la població ha tingut que competir amb altres projectes i iniciatives. Es pot parlar de que s'està travessant un moment d'impàs. Cert és que no es viu l'eufòria dels primers anys 90 i es nota un cert desencís pel que fa als beneficis reals de l'ecoturisme respecte a la població local.
- La situació que es viu a països com Mèxic i Guatemala, que s'han incorporat recentment en l'activitat ecoturística es més positiva si fem cas al nombre de projectes impulsats per polítiques estatals i d'organismes no governamentals, sobretot els que tenen que veure amb grups indígenes. També, segurament, han tingut al seu favor poder observar de ben a prop a Costa Rica per evitar caure en els mateixos errors.
- Els projectes locals tenen molt limitada l'oferta de serveis i activitats complementàries, tan important avui en dia, a diferència dels productes dels empresaris nacionals o estrangers que basen la seva oferta en una rica, variada, especialitzada i d'allò més autèntica varietat d'activitats recreatives Això és el que permet diferenciar-se un dels altres davant de la competència.

- Avui en dia les comunitats que s'organitzen o s'agrupen s'enfronten amb problemes com són: la manca de capital, deficiència de mercat, capacitació i manca de recolzament estatal, sobretot continuat. No existeix un sistema de fons econòmics que els permeti a les comunitats comptar amb capital inicial i si hi ha alguna via tarda temps, anys, en fer-se efectiva. No poden fer publicitat del seu producte i per exemple en el cas de Costa Rica el ICT no ho patrocina i no te cap línia d'actuació sobre això.
- És important destacar, l'augment important d'àrees protegides privades, fet que demostra la conscienciació per part de la població del valor dels recursos naturals, tot i que es cerqui uns beneficis econòmics o perquè estigui de moda. Aquesta acció de protegir permet a la població poder competir i així assegurar-se el control sobre el recurs. Com s'ha pogut comprovar no és precisament la població local qui més ho fa, però aquesta ha pres exemple.
- El futur immediat de la majoria dels projectes locals és incert, ja que de la mateixa manera que han sorgit desapareixen i en la majoria dels casos passen desapercebuts.
- Com bé diu Dalla Rosa (1999) la posada en marxa de grups socials que treballen en un projecte de desenvolupament local és el resultat d'un procés tan complex i fràgil que és imprescindible acompanyar-lo des dels seus orígens i facilitar la seva emergència, acció que en molts pocs casos es porta a terme.
- Generar ingressos i fonts de treball locals i constants són l'única garantia d'èxit per aquests projectes.
- El desenvolupament turístic ha estat tan ràpid que molts nadius expressen la seva gran preocupació sobretot per la manca de planificació apropiada i per l'impacte social i ambiental que està tenint en la regió aquesta activitat.

L'altra tipologia de projectes que s'han pogut recollir en aquest capítol són els que han implantat els empresaris, distingint entre els petits i el grans empresaris. Les iniciatives dels petites empresaris nacionals estan sent força atractives pel turista d'avui en dia i de fet comencen a tenir un paper important en països com Costa Rica i Mèxic. Sobresortint com a líder i marcant un estil Costa Rica.

Aquestes iniciatives a diferència dels casos anteriors, compten amb capital inicial, tot i que els projectes duts a terme per petits empresaris locals, aquesta inversió ha suposat un esforç important. La majoria depenen econòmicament d'aquest projecte i l'activitat turística no és un complement per les seves economies, tot i que també s'han vist casos a Costa Rica on l'ecoturisme ha estat un complement per una activitat agrícola o ramadera en crisi.

L'èxit està assegurat. No hi ha de manera general problemes, de capital o promoció. Tot ells tenen el seu mitjà per atraure al turisme, ja sigui amb tríptics, internet, fires o touoperadors.

En aquest apartat s'han descrit la gran varietat de formes d'allotjaments que s'estan identificant amb l'ecoturisme com: *lodges*, cabanes, albergs, hisendes, tots ells sota noms suggerents i atractius i per suposat "eco". Que no únicament ofereixen allotjament, tot i que és l'oferta central, sinó tot tipus d'activitats cada vegada més originals i autèntiques lligades a les àrees naturals protegides pròximes o a la seva pròpia reserva privada, així com esports d'aventura, però sempre volent demostrar la seva vocació educativa i conservacionista.

L'oferta d'allotjament i si prenen com a referència els casos estudiats, té una capacitat mitjana per a 62 persones. També s'ha pogut comprovar que està molt present el marketing verd, factor que també forma part del producte i que és un factor d'atracció. Però tot i que molts cops, a simple vista, compleixen amb els requisits estètics i de capacitat, no estan exempts de problemes, sent necessari també un control i una planificació. Això succeeix a Costa Rica, on davant la creixent demanda i el boom de l'activitat i aprofitant el moment favorable, els empresaris tant nacionals com estrangers estan invertint en projectes d'allotjament. Han sorgit però, crítiques importants sobre la desproporcionada relació preu/qualitat, posant en perill la pròpia sostenibilitat del turisme i en entredit a Costa Rica com a destí. Davant d'aquesta situació les institucions han optat per implementar el certificat de sostenibilitat turística.

Fins ara i de resultes d'aquest mecanisme voluntari, dels cent establiments que es pensaven que obtindrien el segell, només ho han aconseguit un total de 46. El 76,1% són de mida o capacitat petita, tot i que també n'hi han de grans. El major nombre d'aquests certificats es troben a la província de Guanacaste, al nord del país, una de les regions amb més iniciativa.

Aquests mecanisme, únic de la regió, és un distintiu de marca respecte als seus veïns competidors, situant-se un altre cop com un dels països avantguardistes en l'àmbit del turisme i la sostenibilitat.

Actualment aquest certificat és voluntari, però a mig termini haurà d'imposar-se.

És difícil esbrinar l'aportació d'aquests projectes al desenvolupament de poblacions rurals i a la conservació, en la majoria dels casos és dubtosa, fins i tot en aquells projectes de Costa Rica que tenen el CTS. Perquè com és un indicador quantitatiu, es pot obtenir el certificat no aprovant alguna part del qüestionari.

En el cas de Costa Rica ho corrobora un estudi fet per J. Segleau (1995), només un 15% de les empreses que s'hi dediquen aporten algun tipus de donatiu per la conservació de les àrees protegides, recurs imprescindible dins la seva oferta.

Les característiques de les iniciatives es desvirtuen una mica quan ja es fa referència a les inversions de les companyies nacionals. Ja no es parla d'allotjaments de petites dimensions, sinó que ens movem en xifres d'entre 100 i 400 habitacions i el perfil conservacionista i educatiu també es difumina, prenent més pes les activitats lúdiques i recreatives on la natura és un simple mitjà, un atractiu més.

Els inversionistes estrangers, també han vist que l'ecoturisme és un negoci innovador, atractiu, renovador, i diferent amb el que es pot crear un producte lucratiu relacionat amb l'explotació dels recursos naturals protegits.

Les principals característiques comunes que defineixen la majoria de projectes estrangers són les següents:

- Es localitzen i aprofiten l'existència d'una àrea protegida a prop, i en els pitjors dels casos es troben en el seu interior, com és el cas de Cuba, Mèxic o Guatemala.
- Es comenta de forma repetida que les instal·lacions destinades a l'ecoturisme han de ser pel general petites. Aquest criteri, potser és el que menys s'incorpora, en les grans cadenes, segurament per qüestions lucratives, però sí que s'adopten criteris com pisos màxims d'alçada, superfície construïda, estudis d'impacte ambiental, etc. Seguint la tendència turística de la conscienciació mediambiental, els projectes responen a un model extensiu d'ocupació de l'espai. Tot i que hi ha molts països que estableixen unes directrius arquitectòniques per aquests projectes per tal de minimitzar l'impacte, la majoria tenen una capacitat d'allotjament gran, que tot i que ja no solen ser grans blocs de formigó, sinó cabanes, xalets, o construccions de baixa alçada. Tot i que també és cert, que ja es comencen a veure, construccions de luxe per a un nombre molt reduït de turistes.

Aquesta consciència ambiental també ha portat a les grans companyies a envoltar-se de natura, d'una natura que fins i tot es protegeix per fer més atractiu el producte i per respondre a les noves exigències del mercat.

Cada vegada amb més força, a diferència d'anys anteriors, la variable mediambiental (Marín, C; Mendaro, C, 1996) s'incorpora en tots els sectors i components del sector turístic. En l'àmbit dels allotjaments representa una de les àrees que més avenços està registrant en matèria d'implantació de mesures i criteris d'adequació ecològics.

- La majoria ofereixen el "tot inclòs", això no afavoreix ni molt menys el contacte amb els locals, ni la seva participació. Entre les moltes activitats que s'ofereixen hi ha visites a les àrees protegides, activitat que podria fer la comunitat propera al parc i tampoc en cap moment es parla del factor pedagògic o d'educació ambiental.
- Les ONGS i grups comunitaris no tenen els coneixements en matèria comercial, de serveis, de marketing i comercialització, de disseny de productes, en canvi empreses que provenen del sector turístic tradicional moltes vegades el hi manca una visió ambiental, limitant-se al tractament dels residus sòlids i despreocupant-se de la implicació social i cultural de l'ecoturisme.
- Un tema que preocupa és l'impacte potencial que pot ocasionar aquests nous complexos creats a la costa maia de Mèxic en les pròximes i atractives àrees protegides i en els recursos naturals com ara el Parc Nacional de Tulum, que ja té problemes de saturació o la desconeguda Reserva de Sian Ka'an.
- I no menys preocupant són afirmacions com la del projecte de Gamboa Tropical Rain Forest a Panamà que presumeix de ser en un futur no gaire llunyà un referent ecoturístic important a la regió, on tot i que té l'aval de grans institucions conservacionistes i ha passat tots els estudis d'impacte ambiental, no es contemplin variables com la implicació local i el desenvolupament regional.
- En la majoria dels casos aquests grans projectes estrangers constitueix un recolzament per la promoció i expansió del turisme tradicional, sent simples atractius addicionals de l'oferta encara amb una incidència social i ambiental negativa.
- Com també s'ha pogut comprovar inversió estrangera no és sempre igual a grans *resorts*. Hi ha un tipus d'iniciativa estrangera que és totalment l'antítesi, oferint privacitat, exclusivitat en un marc natural per uns pocs privilegiats. Tendència que es corrobora amb les afirmacions de Budowski quan diu que hi ha certa tendència a l'àmbit llatinoamericà d'afavorir i atraure més turistes suaus, amb unes edats compreses entre 45 i 70 anys que requereixen d'infraestructures menys rigoroses, que a més a més reclamen generalment més temps lliure i és per ells que estan creixen les construccions d'hotels relativament luxosos i fins i tot a prop del mateixos atractius naturals²⁴.

²⁴ Font: www.gochile.cl/spa/Guide/ChileSeminaroEcoturismo/Seminaro-de-Ecoturismo-Ponencias.asp. Ponencia

La majoria d'aquests gran projectes que acabem de comentar són un bon exemple del tipus de turisme que s'amaga sota el concepte d'ecoturisme i que són cada cop més prolífics. Els principals impactes d'aquestes construccions sobre les poblacions veïnes són els que es comenten a continuació:

- a) El tipus de llocs de treball que genera aquesta activitat ecoturística, destinat a les comunitats locals, avarca principalment l'àrea de serveis (neteja, manteniment, restauració, etc.). Les remuneracions generalment són baixes (quines són i quines diferències). En canvi, els llocs de gerència i administració, estan a càrrec dels propietaris o persones pròximes, normalment estrangeres.
- b) Addicionalment s'ha pogut constatar que al voltant dels centres d'atracció turística, es desenvolupen activitats com el transport, petits negocis de venda d'artesanies locals o foranies, venda de begudes, botigues de roba, restaurants i altres, que si bé aporten ingressos, no es converteixen en pols importants de desenvolupament de la comunitat de la zona. Però, a part de les variables econòmiques, com la generació de llocs de treball o canvis socials, hi ha possibles beneficis indirectes com les millores en les infraestructures i xarxes de transport, educació, salut i d'organització comunal, serveis de llum i telèfon que venen donats pel mateix desenvolupament turístic de la zona. En canvi hi ha d'altres serveis turístics que no estan a l'abast de la majoria de la població local.

La distribució dels beneficis econòmics de l'ecoturisme en les comunitats és important. Però segons el professor Russel Mitterneir (Meza, 1993), el que ha mancat a la majoria dels països on s'ha desenvolupat aquesta activitat ha sigut la participació de les comunitats locals i dels municipis dins els futurs programes ecoturístics.

Afirmacions com que "en el cas de Costa Rica, l'activitat turística no és sostenible, tot i que s'han fet esforços com el desenvolupament d'una consciència ambiental, perquè fa falta incorporar a les comunitats", fan posar sobre avís i poden ser perillosos pel propi futur de l'ecoturisme.

La població local que és la coneixedora i la que habita permanentment en aquestes àrees rurals, dintre o a la perifèria dels pols ecoturístics, s'ha convertit en molts casos en simple observadora, no permetent-li la seva aportació en el projecte i allunyant-la de la possibilitat de ser protagonista en el procés d'intercanvis econòmics, socials, culturals, etc.

En els programes de conservació tampoc no s'ha assumit el cost social derivat dels desplaçaments de la població, del cessament de l'explotació dels recursos i de les limitacions a la urbanització. No s'han donat alternatives serioses, per la qual cosa les comunitats sols perceben l'aspecte negatiu. No hi ha hagut incentius econòmics, ni capacitació perquè es creï una classe sòlida de petits empresaris independents que puguin treure profit dels recursos naturals de manera sostenible. Mentre que el govern sí ha donat recolzament a nous projectes de capitals transnacionals, molts d'ells devastadors i a inversions estrangeres de petita dimensió. Aquestes últimes, tot i que treuen protagonisme a les iniciatives locals, poden tenir una funció d'estímul a l'àrea on es troben.

Com molt bé diu Sofia Masri (1997), un dels defectes rellevants a la majoria dels projectes turístics, es que no es valoren a les comunitats dels llocs on s'instal·len i tant el govern com els empresaris, semblen oblidar que el motor que moltes vegades atrau al turisme i que fa que molts projectes tinguin èxit és l'essència mateixa d'aquestes comunitats. Degut a aquesta manca de valor que es dona, les comunitats no tenen cap tipus de participació en el procés de planificació dels projectes a realitzar, i a més a més se'ls desposseeix de les terres, generalment sense oferir-los cap altra alternativa.

El país hauria de saber distingir entre aquells inversionistes que segueixen les corrents modernes de conservació i de respecte cultural i d'altres que tenen com únic fi el negoci transnacional, que massifiquen les àrees, devaluen els recursos i avassallen a les comunitats rurals. Entre aquests últims no falten els que havent dominat la tècnica de models de desenvolupament massiu, que ja ha caigut en desús en el mercat internacional, pretenen donar-los un nou aspecte tant sols afegint-li el prefix "eco" i assentar-los en la catedral de la naturalesa del país.

El tipus de projecte ideal seria, segons el meu parer, aquell que ofereix la comunitat local o els propis locals, perquè aquesta és la filosofia real de l'ecoturisme, afavorir zones endarrerides i ser un complement a les seves economies. Ricardo Hollan, director de la "Asociación Audobon de Costa Rica" (Sánchez, 1992), assegura que és més raonable que els projectes ecoturístics siguin acceptats per la mateixa població local i a petita escala. Hauria de tractar-se d'una comunitat on el projecte inclogués un consorci de petites empreses familiars encarregades d' oferir tot tipus de serveis com: passejades en barca, menjars típics o especialitzats, transports, "tours" per àrees protegides, artesanía, etc. i totes elles degudament coordinades.

L'experiència actual demostra com s'ha pogut comprovar, que serveis com l'allotjament que és el de major expansió és també el més difícil d'exercir a curt termini per la població local davant de les altes exigències de qualitat en la prestació

de serveis que demanda la classe mitja urbana que consumeix els serveis de l'espai natural, i sobre tot té l'exigència de recursos financers inicials probablement moltes vegades no disponibles. En canvi per serveis com la restauració hi ha menys impediments.

Hi ha una teoria interessant que justifica encara més si es pot la idea anterior. La despesa econòmica generada pel turista de la naturalesa es diferencia depenent de la modalitat de viatge²⁵: El turista individual, tot i que gasta menys que el turista que contracta un paquet amb una agència, s'hi està més temps i generalment utilitzen albergs i hotels modestos propietat de la població local. Aquesta modalitat també utilitza els mitjans de transport local amb més intensitat. Els ingressos de divises d'aquest tipus de turista pot superar el turisme convencional de grup. En canvi els turistes que venen "empaquetados", és a dir, arriben al país amb totes les despeses pagades, que és el grup més nombrós entre els turistes de naturalesa, en general aquest tipus de turista se sol allotjar en un hotel de propietat estrangera que s'inclina per consumir béns importats de luxe i que genera només sol alguns beneficis, es parla d'un 5%, per l'economia local.

En el cas dels paquets turístics aproximadament un terç del seu cost és absorbit pel bitllet d'avió, un altra terç del cost es destina a l'operador turístic del país d'origen, i la resta del cost del paquet es gasta en el país de destí, però solament un 20 i 25% del cost total es gasta en la regió on es troba l'atractiu turístic. En canvi una persona que viatja a localitats petites i s'allotja en establiments de propietaris locals amb personal, administració i productes procedents de la regió, proporcionarà majors ingressos per a l'economia regional.

La tendència dins d'aquesta activitat és que la majoria dels ecoturistes viatgen atrets pel producte que els grans touoperadors i empresaris estan venent.

Per això és parla que la modalitat, molt de moda en l'ecoturisme, com són els *lodges* van dirigits als turistes practicants de l'ecoturisme anomenat *soft*. Mentre que allotjaments més rústics, serien els que oferirien la població local pels que practiquen l'ecoturisme *hard*. Aquests últims, els autèntics ecoturistes, els que s'aproximen més a l'ideal de que és ecoturisme, són un percentatge baix però no poc important. .

Realment l'allotjament és un equipament primordial de l'ecoturisme, ja que ocupa un lloc important en les expectatives de la demanda actual. Més si tenim en compte

²⁵ Font: www2.planeta.com/mader/planeta/1197/1197meixco.html

que conjuntament amb aquest servei es donen un nombre important de prestacions i activitats com la visita a les àrees protegides pròximes. La població local, però no pot oferir tots aquests serveis conjuntament tenint en compte el perfil i exigències de l'ecoturista majoritari, per la qual cosa la participació de la població local es queda limitada a l'oferta de serveis que donen peu a petits negocis.

La qualitat ambiental o ecològica de les instal·lacions que ofereixen tots aquests serveis sembla ser l'únic factor que preocupa i de fet és el més estudiat, però cal recordar que l'ecoturisme és molt més que això, és també entre d'altres coses desenvolupament local i educació ambiental, factors que es passen per alt.

Però les possibilitats de participació de la població tampoc tenen perquè quedar anul·lades. En aquesta mateixa línia proposa una relació entre les gran cadenes hoteleres i els desenvolupaments de baixa escala de l'ecoturisme com la fórmula per oferir aquests serveis als turistes que busquen noves experiències. Aquesta estratègia d'aconseguir instal·lacions satèl·lits de baix impacte relacionades amb les grans cadenes hoteleres asseguraria un mercat i un finançament important. El sentit de la fantasia, l'aventura i el descobriment és un component que sovint és oblidat per qui dissenya la planta física en aquests medis naturals. És important treballar amb els recursos locals tenint en compte els valors culturals del lloc. (VV.AA.,1993c)

Amb aquesta proposta el que es pretén es que institucions de l'Estat i alguns sectors privats de serveis siguin agents de contacte o agents ponts entre aquestes petites i mitjanes empreses i el turisme extern. De fet no existeix una associació efectiva d'actors, hi ha poca sinèrgia, però en canvi hi ha necessitat d'intercanvi i cooperació, sobretot si es té en compte que les grans cadenes hoteleres poden ser utilitzades com possibles majoristes o receptors potencials d'un mercat, al que es costós accedir, i aquí s'obra una oportunitat per treballar de forma conjunta.

Aquesta proposta podria ser una solució força adequada, i de fet molts projectes duts a terme per empresaris locals i estrangers aposten per aquesta combinació. Per aplicar-ho a les grans cadenes caldria establir un marc legal per la qual cosa l'actuació dels governs.

Tot plegat fa pensar que encara queda molt per fer.